
NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08162294 0

SÁMUEL KIRÁLY.

TÖRTÉNETI SZINMŰ 5 FELVONÁSBAN.

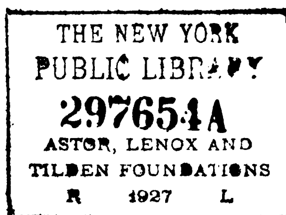
IRTA:

GABÁNYI ÁRPÁD.

A SZINMŰBEN ELŐFORDULÓ ÉNEKEK ZENÉJÉT SZERZETTE, RÉSZBEN RÉGI MAGYAR MOTIVUMOKBÓL ÖSSZEÁLLITOTTA

KÁLDY GYULA.

KOLOZSVÁR
KÖZMŰVELŐDÉS IROD. ÉS MŰNYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1895.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
297654A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1927 L

ELŐSZÓ.

Ugy tartják hogy drámai munkához nem kell előszót, vagy bevezetést, vagy más hasonló magyarázatot irni, mert ha a drámai mű, mint olyan, nem beszél *maga* eléggé világosan és érthetőn, s a saját keretében nem tájékoztatja a nézőt vagy olvasót teljesen, — ugy az elhibázott munka, melyet semmiféle bevezetés vagy előszó meg nem javit.

Hogy jó vagy rosz szindarabot irtam-e? azt döntse el más. Én e nehány sorral nem akarok semmit javitani, vagy pótolni, csupán azért irom, mert szinmüvem egyszers·mint *históriai* munka is, melyben sok olyan dolog van, a mi talán meglepőnek, szokatlannak, sőt *valótlannak* tünhetik föl azok szemében, kik a legujabb históriai kutatások eredményeit nem ismerik.

Már maga a főalaknak: Sámuelnek jellemzése is eltér az eddigi, megszokott mintától. Régebb történetiróink, mivel a külföldi, — talán nagyon is részrehajló — historikusok és krónikások befolyása alól nem tudtak, vagy nem akartak fölszabadulni, egészen máskép rajzolják szt István trónusának e félreismert örökösét, mint a legujabb történetbuvárok, a kiknek nyomdokait követni igyekeztem én magam is. Tankönyveink — kivált a régebbiek, — egészen

más szinben és világitásban tüntetik fel Aba Sámuelt, s az én Sámuelemben nagyon sok néző vagy olvasó bizony nehezen fog ráismerni arra a kegyetlen zsarnokra és vérengző paraszt királyra, a kiről az iskolában tanult, a kit szt Gellértünk a szószékről megfenyitett, a pápa egyházi átokkal sujtott, és a kit mint zsarnokot kivégeztek.

Hogy ez a szándékos, vagy nem szándékos félreismerés miért érte éppen Sámuel királyunkat, kit saját népe annak idején is, később is *épen kegyes voltáért* »*apjá*«-nak keresztelt? — arra feleljenek a hivatottak. Elég hogy a félreismerés megtörtént, s minden igazságszerető magyarembernek, kivált a kinek szakmakörébe vág, kötelessége legalább egy kavicsot illeszteni vissza azon talapzathoz, melyen szánalmas sorsu, de nemes szivü fejedelmünk dicső emlékszobra állt, s melyet tudatlan, vagy gonosz kezek a porba rántottak,

Éppen e sorok irásához fogva, kaptam az ujabb Aba irodalom egyik lelkes és kiváló képviselőjétől: *Kandra Kabos* történetbuvárunktól levelet, melyben szóról-szóra irja a következőket:

»Most a néptanítók körében indult meg mozgalom, kérvényezni a cultusminiszternél, hogy a tankönyvekben *igazittassék ki Aba jellemzése,* s az olvasókönyvekbe róla egy olvasmány vétessék föl. Hevesmegye haló helyét Sáron emlékkel készül ellátni, és szóban van, hogy a megye képet festet róla Aba hódit! . . .«

Nagyon távol van tőlem az a szándék, hogy valakit históriára oktassak, csakis *figyelmeztetni* akartam a netalán tájékozatlant. Ezért irtam meg az előszót, és különösen ezért gyüjtöttem össze a munkám végén található »*Jegyzetek*«-et, melyek között bizonyára sok olyan is van, a mi köztudomásu, de ilyen nagyon kényes dolgot tárgyalva, nem szabad válogatnom abban, hogy mi a köztudomásu, s mi nem?

Azért kérem, hogy ama jegyzetekben ne lássa senki, talán ismereteim fitogtatását, — hiszen nem a tudósoknak irtam azokat, de a közönségnek, annak az egyetlen fórumnak, a ki előtt meghódolok, s a kinek tisztelő szeretettel nyujtom e munkát.

Én is hozok egy kavicsot méltatlanul bántott fejedelmünk emlékoszlopához.

Budapest, 1894. november havában.

Gabányi Árpád.

SZEREPLŐK:

ABA SÁMUEL, magyarország királya.
SAROLTA, felesége.
SÉBA, leánya.
DOMOSZLÓ (12 éves,) } fiai.
MANHART (10 éves,) }
ÖZVEGY KIRÁLYNÉ.
GIZELLA, Urseoló Péter anyja.
GERALD DE SAGREDÓ, marosvári püspök.
URKUND, Tomaj-Aba fia.
BÓLYA } Gyula fiai
BONYHA }
PEZLI } főurak.
VISKA }
TAIZLÁN }
CORNES VILMOS, franczia lovag.
ZONUK, ispán.
NANNÓ, egri prégost.
BESZTRID } püspökök
BULD }
SCALZA, bányamester.
GARABON, kún törzsfő.
VIRA, unokája.

DÉZSA, paraszt.
DORKÓ, felesége.
CÁJUS, tudós.
SÁFÁR.
TÁLTOS.
PALOTÁS.

KOBA
VOGGER
IKKA
RABNŐ
ÖREGASSZONY
} rabszolgák és cselédek.

MADLÉNA
BARA
} udvarhölgyek.

VÁRNAGY.

1-ső
2-ki
} Vajda.

1-ső
2-ik
} paraszt.

1-ső
2-ik
} őr.

Olasz udvaronczok. Zenészek. Őrök. Csatlósok. A kádár. A gyula. Szolgák. Szerzetesek. Harczosok. Udvari kiséret. Parasztok. Parasztlányok. őurak.

Szinhely: **Magyarország**. Idő: **1041—1044-ig**.

ELSŐ FELVONÁS.

Tisza vidéke. A távolban a kanyargó folyam látszik. A szin közepén magas domb, melynek tetején nagy, négy szegletes kő van, mint áldozati oltár. Kora hajnal.

I. JELENET.

Táltos (*az oltár előtt áll*). *Gyula*, *Kádár* (*a táltos két oldalán állanak*). *Leányok* (*a domb körül foglalnak helyet*) *Első*, *második paraszt*. *Nők*. *Férfiak* (*körben csoportosulnak*). *Urkund*. *Bólya*. *Bonyha*. *Garabon*. *Vira*. *Dobosok*. *Zenészek*. *Főurak*. *Parasztok*.

Pogány magyarok éneke:

Isten! Isten! Oh Nap-isten kérünk,
Hadnak utján légy a mi vezérünk.
Elleninkre hajtsad nyilainkat,
Jó baráthoz
Ölelésre hajlitsd karjainkat!

Te vagy Isten a mi melegségünk,
Dus kalászszal hajlongó vetésünk.

Tűzhelyünknek te vagy a parázsa,
S bánatinknak
Könyetszárító vigasztalása!

Gondozz minket nappal, este, éjjel!
Nézz le ránk a csillagok szemével.
Áldott szikra! Tűz, mely égve-éget,
Oh Nap-isten
Sohse hagyd el a te büszke néped! . . .

(A gyula üszköt csihol az oltár felett, mire az föllángol. Dob, sip és kürt egyhangu zenéje mellett a leányok körül tánczolják az oltárt, és virágot szórnak reá. A férfiak térdreborulva, a táltos előéneklése után dalolják a „gyujtjuk!“ „oltjuk!“ refrént; mindanynyiszor majdnem homlokukkal érintve a földet).

TÁLTOS: (*ének*).

Oltárodnak szent parázsát —
Bűbájos neved varázsát —

FÉRFIAK KARA:

Gyujtjuk! . . . Gyujtjuk! . . . Gyujtjuk! . . .

TÁLTOS:

Gyülöletnek izgatását —
A bosszunak lángolását —

FÉRFIAK KARA:

Oltjuk! . . . Oltjuk! . . . Oltjuk! . . .

TÁLTOS:

Forró szerelem tüzét, im —
Barátságnak melegét, im —

FÉRFIAK KARA:

Gyujtjuk! . . . Gyujtjuk! . . . Gyujtjuk! . . .

TÁLTOS:

Szűzek orczapirulását —
Paráznaság kigyulását —

FÉRFIAK KARA:

Oltjuk! . . . Oltjuk! . . . Oltjuk! . . .

TÁLTOS:

Dicsőségét fegyvereinknek —
Rontatását elleninknek —

FÉRFIAK KARA:

Gyujtjuk! . . . Gyujtjuk! . . . Gyujtjuk! . . .

TÁLTOS (*magán éneke*):

Valamivel táplálkozol, mind csupán én hőm
[teremtménye!
Valamit látsz, minden tüzemnek jelentménye!
Valami eltün, mind én fényözönömbe tér vissza,
Onnan ujra kiragyog világon,
Minden világom sugara! . . .

(*Az ének és zene megszünik. A táltos, karjait magasra emelve, áhitatos hangon mondja*).

Száll az ének ajkainkról,
Mint Turul madár magasra,
Felhők közt hasitva mesgyét,
Nap küllőin megpihen! — [1])

Az oltár tüze kialszik. Lassan mind fölemelkednek. Urkund, Bólya, Bonyha kiválnak a tömegből.

URKUND:

Igy. A szertartásnak vége.
Rajtam most a sor. Ti hivek,
A kik még apáitoknak
Istenéhez könyörögtök,
És nevét dicséritek, —
Kik a vallást és az érzést
Mit anyátoknak tejével
Szoptatok, hitvány cselédül,
Czifra rongyért, lasnakért és

Hizelgő szóért cserébe
Nem adtátok, — véletek
Állok szóba. Bólya! Bonyha!
Ősz Garabon! Ruma! Boyta!
És ti mind, ti többiek,
Jó barátim! véreim! . . .

BÓLYA:

Mit kivánsz Urkund öcsém?

URKUND:

Ti mindnyájan, egytől-egyig,
Még az asszonynép is, ugy-e
Ismeritek e helyet,
Melyen oltárunknak füstje
Száll magasba, az örök tűz
Istenéhez? Itt porladnak
Csontjai apám s anyámnak,
E gyöpverte domb alatt.

GARABON:

Hajh! Becses nekünk e dombrész! . . .
Én, agg ember, köztetek tán
A legeslegöregebb,
Én tudom csak, a magyarnak
Milyen drága ez a hely!

(Áhitattal letérdel):

Tomaj Aba! Hős vezérünk!
Ki már ott a csillagok közt
Vágtatsz tátos paripádon,
Nézd, az öreg Garabon
Mint csókolja áhitattal
A Te haló porodat!

(*Egy marék földet vesz és csókolja*).

TÁLTOS:

Tomaj Aba sirját a szél elkerüli:
Eső el nem mossa; fenevad se bántja.
Oltárunk ez nékünk. Minden porszeméből
Áldás száll népünkre, az igaz magyarra! [2])

URKUND:

Tudjátok meg mind a hányan:
Éppen ma van napja, hogy
A mi örök pásztorunk, az
Isten, — épp a tizedik
Rovást metszi az életnek
Lombos fája törzsire,
A mióta itt porladnak
Apám s anyám csontjai. —
Kölyök ember voltam akkor:
Két karom sem birta még a

Gerelyt, örvesbuzogányt, —
Hogy gátoltam volna hát meg
A mi történt? (*Garabonhoz*) Jó öreg, te,
Hogy is történt? Mondd csak el.

GARABON:

Követség jött a királytól,
S itt ért minket e helyen.
Azt kivánták, hogy vezérünk
Tomaj, és minden cselédje,
Menten — nyomban elszegődjék
Ahoz az ő istenükhöz,
A ki békét hirdet, és a
Harczot tiltja. — Járt a szája
A sok szőrcsuhás barátnak,
Hogy majd igy lesz, hogy majd ugy lesz
Velünk ott a más világon,
Ha nem hagyjuk mind magunkat
Viz alá meriteni.
És vetették a keresztet
Hol magukra, hol miránk. [8])
Hős vezérünk csak nevette
Az igy elbátorkodottak
Szóbeszédjét, s rá se nézve
A követre, így felelt:
„Mond meg annak a ki küldött,
A királynak: tisztelem.

Ha szüksége van reám, hogy
Porbasujtsam, megalázzam
Azt, ki őt megsérti rútul,
S a hazának ellensége, —
Ugy övé az életem,
Övé kardom és karom.
De az istenem ne bántsa;
A magáét tartsa meg
És imádja, hogy ha tetszik
Hitehagyott népivel; . . .
Én az nem leszek soha."

URKUND:

Én az nem leszek soha!

GARABON:

Erre, mintha bolondszerre
Valamenynyi észtveszitne,
A barátok, harczosok,
Mint meganynyi vihodár,
Követ, göröngyöt ragadtak
És Tomaj felé hajiták.
„Ha pogány vagy — veszsz pogányul!" . . .
Ezt kiáltva telt torokkal,
Itt e helyen eltemették
Asszonyával eleven.[4])

Az országnak főbirója
Rendelé igy, — azt beszélték,
S helybenhagyta a király.

URKUND:

Az országnak főbirója! . .
Hallottátok ezt vitézek?

TÖBBEN:

Halljuk! Halljuk! . .

URKUND:

Mondd tovább.

GARABON:

Mi csak néztük holtra válva.
Karjaink rablánczra verve,
Ki levágva, ki elüzve
Pusztult a maroknyi had;
Ámde bosszuért esengett
Utolsó hörgésük is.

BÓLYA:

Bosszu! . . .

BONYHA:

Bosszu! . . .

URKUND:

Ezt akartam,
Ezt kivánom tőletek! —
Mondtad öreg, hogy az ország
Főbirója rendelé. — ők
Azt beszélték. Tudod-é még
Ki volt akkor főbiró?

GARABON:

Hogy ne tudnám? Az, ki most is
Péter alatt főbiró volt:
Sámuel ur, atyafid.[5])

URKUND:

Hallottátok ezt a nevet?
Ismeritek?

BÓLYA:

Kérdezed még?

BONYHA:

Nem te vagy magad a káros,
Urkund. Ősz Gyulát, atyánkat,
És anyánkat, szint azért mert
Nem csókolták a keresztet,

István elzáratta, vélünk,
S fogva tartá évekig.[6])

BÓLYA:

Sámuelnek egy szavába
Került volna csak, hogy István
Megkegyelmezzen nekik.
Azt az egy szót ki nem mondta,...
Azt az egy szót kihasitom
A torkából, — esküszöm!

URKUND:

Ugy van. Esküdjünk reá, mi
Hárman. És ti többiek mind,
Véreskünk tanui lesztek.

I-SŐ PARASZT:

Hej! Apánk ezt nem tehette!
S hogy ha tette — rosszul tette.

GARABON:

Pedig ugy van. Én tudom.

(*A parasztok hitetlenül csóválva fejüket, Garabon körül csoportosulnak, gyanus szemmel nézve Urkundot*).

URKUND:

Jöszte kádár! Hozd elő a
Szerecsendió kehelyt. —[7])

István, a ki a legelső
Eltörölte ős hitünket —
Halva immár és leszámol
Az örök tűz istenével
Valahol a nagy sötétben —
Péter, ez idegen fatytyu,
Mint a szomszéd udvarába
Konczra járó eb — kiüzve,
Megszalasztva, kóborol már
Bitang földön, idegenben. —
Nincs fejdelmünk, nincs királyunk,
A ki saját igazának
Mondja jussal ezt a földet.
Esküszöm hát, s véremet rá, —
Hogy akárki lesz királyunk,
Ős hitünkért sikraszállok
Véle, és nem engedem meg,
Hogy oltárodat lerontsa
Hadak ura, Istenem!...

(Kivonja tőrét, s meztelen bal karját a serleg fölé tartja, melyet a kádár előhozott).

BÓLYA:

Esküszöm rá én is!

BONYHA:

Én is!

URKUND:

S esküszöm, hogy bosszut állok
Érted, kinek sirja halmán
Szent oltárunk füstölög! —
Sámuel, te, kit kegyesnek
Csufol a hunyászkodó nép,
Jó rokon s atyámfia,
Tomaj-Aba romlásáért
A te véred folyjon igy!

(*Karját fölhasitja s a serleg fölé tartja*).

BÓLYA: BONYHA:

A te véred folyjon így!

(*Szintén felhasitják karjaikat*).

URKUND:

Táltos, vedd a serleget most,
És a tartalmával öntsd le
Az oltárnak üszke hamvát.

(*Mialatt a táltos a kehely tartalmát az oltárra önti, Urkund kézen fogja Bólyát és Bonyhát*:)

Isten minket ugy segéljen!... Szörnyü halállal ugy ne veszejtsen el!... A föld testünket ugy fogadja halva; harmadnapon ugy ki ne vesse, — mint a hogy eskünket megtartjuk!...[8])

BÓLYA: BONYHA:

Legyen ugy! . . .

URKUND:

És most az eskü után jön az áldomás. Halljátok! Üljük meg a halottak torát. Leányok! Dalra, tánczra! . . . Dobosok, kürtösök, ne kiméljétek a hangszert!

(A leányok, vitézek, ki-ki párjával — a háttérbe vonulnak. Zene, körtáncz. Majd a vitézek párosviadalra kelnek. stb).

1-SŐ PARASZT:

(A pórokhoz, kiket maga köré csoportositott).

Jó lesz nekünk innen odébbállni. Urak kevélykednek itt, és egymást gyalázzák.

2-IK PARASZT:

Hiszen az a magyar urak mulatsága. Ha az öklükkel nem tehetik, hát a nyelvükkel verik egymást agyon.

(A háttérbe vonulnak).

BONYHA:

(Jobbra kitekintve).

Nézd bátya! Ott a távolban fegyver csillámlik a sikon.

BÓLYA:

Jól mondod. A kelevéznek ércz hegye játszik a napsugárral.

BONYHA:

Nézd! Azok átkelnek a vizen.

BÓLYA:

Miféle sereg az? . . . Talán minket zavarnak? Jer, nézzük meg hamar.

(*Bólya, Bonyha jobbra elsietnek*).

II IK JELENET:

(*Urkund, Garabon, Vira*).

URKUND:

(*A mulatók felé nézve*).

Mily boldogok mind. Párjával ki-ki.
Az boldog kinek párja van: szeret. — —
Hát én? . . . Én voltam valaha szerelmes? . . .
Hej! A mi álom — elmulik, s a mi
Elmulik — az csak álom! . . . Minek is
Jutott eszembe? . . . S éppen most, mikor
Szeretnék ébren lenni! . . .

(*Balra, egy gyepes dombra hever, maga elé meredve*).

VIRA:

(Garabont kézen fogva elővezeti. Halkan).

Apó! . . . Én Urkundot meg fogom ölni! . . .

GARABON:

Átkozott nyelvü! Hogy mersz ilyen szót ki-
[mondani? . . .
És mért ölnéd meg, te ármány szülötte?

VIRA:

Mert szeretem!

GARABON:

Balga! Ugy öld meg inkább azt, a kit ő szeret.

VIRA: *(tüzzel).*

Hiszen ha tudnám hogy ki az?! . . .

GARABON:

Kérdezd meg. Vedd ki belőle.

VIRA:

De hogyan?

GARABON:

Hogyan? Hát én mondjam meg? Én tanitsak furfangosságra asszonyembert? Mikor kőtötte ki vén medve a kigyótojást?

VIRA:

Apó menj innen. Haragos vagyok!

GARABON:

No! Tán még meg is ütsz? Öregapádat.

VIRA: (*nyakába borul*).

Bocsáss meg!... De mikor ugy fáj idebent
[valami!...
Ugy fáj!... Kérlek vonj kardot, és vágd ki
[innen!...
Vágd ki!... Vágd ki!...

GARABON:

Fáj?... Egy Kún leány nem átalja azt mondani, hogy fáj?... Mikor a harczmezőn, apád holttesténél összeroskadt a szülőanyád, én voltam mellette csak, s ezzel a száraz, csont kezemmel huztam ki kebléből a nyilat, mit az ellenség röpitett bele! És anyád rám mosolygott, s azt suttogta: „nem fáj..."

VIRA: *(gunyosan fölkaczag).*

Oh!.. Az a nyil!... Ha ott a nádas minden szála olyan nyillá változnék, s azt mind ide röpiteném a szivembe, nem fájna ugy, mint az az egy, a melyet.... (*Urkundra néz; hirtelen hangot változtatva*:) Jól mondod apó, szégyen ez rám!...
Már nem fáj semmi. Csak menj most. (*elfordul tőle*).

GARABON: (*magában*).

Mérget ivott ez a lány. Vajh neki fog-e ártani, vagy másnak? (*a háttérbe vonul a többiekhez*).

III JELENET.

Urkund. Vira.

VIRA: (*Urkundhoz lép*).

Urkund!

URKUND:

Vira, te vagy az? Mi?
Ősz Garabon unokája?

VIRA:

Az vagyok.

URKUND:

Nos mit keressz itt?
Talán napsütött nyakadról
Lepergett egy drága gyöngy?

VIRA:

Jól mondod, jól. Elvesztettem
Drága gyöngyöm!...,

URKUND:

Nos hát rajtam
Ne keresd. Én nem találtam.

VIRA:

Oh tudom! *(nyakát kötényével elburkolja).*
Tán jobb szeretnéd,
Ha fehér voln' a nyakam?

URKUND:

Azt szeretném a legjobban,
Hogy ha mennél a nyakamról.

VIRA: *(sokáig nézi, aztán indul).*

Megyek....

URKUND:

Vira!... Nem no!.. Jösz te!
Jösz te vissza. Vadgalamb.

VIRA: (*visszasiet*).

Ejh, ne mondj engem galambnak,
Hallod-é. Engem ne csufolj!...
Kún leány vagyok. Anyám még
Együtt harczolt véletek, s ott
Hullott el a harczmezőn.
A fegyverrel tudok én is
Bánni!...

URKUND:

Látom. Már is villog
Szemeidben.

VIRA:

Nem igaz! Nem!
Semmi sincs az én szememben!
Mert ha volna... Oh ha volna!...

URKUND:

Nos ha volna, mit müvelnél?
Talán pillantásaiddal
Lesujtanál engem?

VIRA : (*hidegen*).

Én ? . . .
Téged ? . . . Hát ki vagy te nékem ?

URKUND : (*szünet után.*)

Senki ! . . . Élj hát boldogul. (*indul*).

VIRA : (*darabig küzdve magával, rákiált*).

Urkund ! . . .

URKUND :

Nos, mi kell ?

VIRA :

(*Leroskad azon a helyen, hol az imént Urkund ült*).

Ha sértett
Vira, — bocsáss meg neki !

URKUND : (*visszasiet s fölkarolja*).

Mi bajod, lány ?

VIRA :

Nem tudom, de
Azt hiszem kigyómarás.

URKUND: (*mosolyog*)

Mérges kigyó e vidéken
Nincs babám.

VIRA:

De van! De van!

URKUND:

Még nem láttam.

VIRA:

Én még látom!

URKUND:

Hol?

VIRA:

Ne hallgass a szavamra.
Tudod én bangó vagyok.

URKUND: (*leül s maga mellé vonja*).

Ülj le mellém, ide szépen,
S mondd el nékem, hogy mi bánt?
Kedvehagyta lányt ki kedvel?...
Mért vagy oly daczos, mogorva?...

Mért nem mégysz a többi lányhoz
És legényhez játszani?

VIRA:

Nincs ott senki.

URKUND:

No de ilyet! . . .
Hát az a sok szép levente? . .

VIRA:

Senki sincs ott! . . . *(maga elé mered, majd megragadja Urkund kezét)* Mondd csak Urkund
Voltál-é te már szerelmes?

URKUND:

Kérdezd voltam-é a harczban?
Csorbult-é a kardom éle?
Tört-e dárdám? . . s felelek.

VIRA:

Hisz az mindegy. Nincs nagyobb harcz
Mint mikor sziv küzd a szivvel.
Olyan csorba — hidd el nékem —
Kard élén sem eshetik,
Dárdának törése nem fáj

Ugy, mintha a sziv törik meg,
S abból egy kis darabot más
Visz magával, kit hiába
Kergetsz, mint tulajdonodnak
Tolvaját. A kardod élét
Még kiköszörülheted;
Dárdádnak hegyébe is lelsz
Uj vasat, de óh a sziv, ... az
Holtodig csorbán marad.
És az emlék ... óh az emlék! ...

URKUND:

Nos az emlék?.. Hát mi az?

VIRA:

Ha előtted áll alakja,
Arcza, annak ki varázsként
Üldöz téged mindenütt.
Kit elég volt látnod egyszer,
Hogy többé soh'se felejtsd.
Kit keressz az emberek közt,
S tündérek közt sem találod.
Hangját hallod néma éjjel;
Látod ott is, hol nincs senki;
Azt hiszed keblén pihensz már
S átkulcsolnak karjai, —

S im az álomkép eloszlik,
Elhagyott az édes emlék,
S az, mit forrón átöleltél,
Hova bus fejed lehajtád,
Egy rideg kő-derekalj, vagy
Fának törzse, melyet omló
Könyeiddel áztatol

(*Sirva eltakarja arczát*).

URKUND:

Lám, hogy elri ez a gyermek,
Még utóbb belőlem is majd
Holmi nyávogó, szerelmes
Szoknyakergetőt csinál.

(*Megfogja kezét*).

Ne szepegj hát Ide hallgass.
Mondok néked egy bolondot,
Kaczagj rajta jót, szivedből.
Tán nem is volt oly nagyon rég,
Valahol a Mátra völgyén,
Egy sereg csuhás barátot
Hajszoltunk ki vaczkaikból.
Mulatozni kezdtünk vélök,
S mulatságból felkötöttük
Valamenynyit egy faágra.
Ott bokáztak nagy vigan.

S én egyszerre megpillantok
Jó darab járásnyira,
Egy fiatal, kis barátot
A bozótban leskelődni.
Hogy járásom zajt ne üssön,
Csinyján lépve a harasztot
Igyekeztem közelébe.
De ő meglát, összerezzen,
Egyet, kettőt fordul, aztán
Vitten-vitte az irháját
S a bokrok közt elinalt
Én utána, meg nem állva,
Most már haj rá! csak azért is! ...
Tüskén bokron átugorva,
Hajló ágtól megcsapatva
Futok futva, sebtiben.
Ott vagyok, már majd elérem,
De váratlan im egyszerre
Nem barát, de egy leányka
Áll előttem, szembe szem.

VIRA: *(összerezzen)*

Ah! Leány?

URKUND:

Vagy tán nem is volt
Lány, de tündér, csalfa kép.

Rám kiáltott: „Ölj meg hát no!
Nem védelmezem magam.
Átkozott tekinteteddel,
Rosz szemeddel. már megölted
Ugy is, árva lelkemet!..."
Nézd csak Vira, igaz-é, hogy
Rosz tekintetü szemem van?

VIRA:

Nem tudom. Csak mondd tovább.
Nos a lány?..

URKUND:

Kővé meredten
Álltam, és csak ugy lesiklott
Két ökölrevett karom —
Olyan szép volt az a gyermek!..

VIRA:

S meg nem ölted?

URKUND:

Oly remegve,
S mégis bátran állt előttem,
Elnéztem voln' mindhalálig.

VIRA: *(felszökik).*

S meg nem ölted azt a lányt? Mi?

URKUND:

Hogy sorvadjon el a kéz, mely
Haja-szálát meggörbiti
Valaha!...

VIRA:

Te gyáva! Gyáva!
Megriadni egy baráttól!...
Szétszaggattam volna arczát
Körmeimmel, mint a héja!
Vérét ittam volna szomjan,
S még porát is szerteszórnám,
Hogy e földön ne legyünk mi
Ketten együtt, ő meg én!...

URKUND: *(kézen ragadja).*

Eszeden vagy? Hallod-é te?

VIRA: *(vadul).*

Mit is mondtam? Ő, meg én is?
Nem! Ő nincs! Csak én vagyok!

(Urkund tőrét kirántja hüvelyéből, s fölrohan az oltárhoz).

Ide nézz! Te esküt tettél,
Véred is még itt piroslik
Oltárunknak szent kövén.
Hadd vegyüljön az enyémmel!
Esküt mondok én is, halljad:
Te enyém vagy, ... s a ki bárhol,
Bármikor utamba jő,
S téged tőlem elrabolna, —
Annak vére folyjon igy!

(*Megsebzi karját*).

URKUND: (*hozzá rohan*).

Vásott gyermek! Tőrömet! Hej!
Tőrömet add vissza!

VIRA:

Jer!
Vedd el, hogy ha birsz velem! (*elrohan*).

IV. JELENET.

(*Urkund egyedül*).

URKUND:

Átkozott leány! ... Mi volt ez?
Földindulás? ... A világ kezd
Megmozdulni körülöttem! ...

Mért is voltam gyáva akkor?...
Jaj! csak öltem volna meg
Azt a tündért, vagy barátot,
Vagy leányt!... Nem, hős apám,
Álmodj békén a sirodban.
Ily sudar fát meg nem ingat
Oly lehelet, mi egy csóknak
Csattanásán születik. —

V. JELENET.

Urkund, Bólya, Bonyha (jobbról) majd: a pogány magyarok. Zonuk és kisérete.

BÓLYA:

Fegyverre gyorsan! Ellenség közelg!

BONYHA:

Igaz vallásunk pusztitói jönnek!
Fegyverre Urkund!

URKUND:

Ide harczosok!
Az ünneprontók jönnek! Ide hej!

BÓLYA:

Elő! Elő! A táltosok s gyulák
Orködjenek az asszonynép felett!
(A háttérből elősietnek. Bonyha kürtjébe fuj, vészjelt adva,

mire általános mozgalom támad. A harczosok részint kardot rántva, részint ijat feszitve, dárdát emelve, félkörben csoportosulnak Urkund körül. – Zonuk kiséretével jobb oldalt megjelenik.)

ZONUK:

Miért e harczi zaj s fegyverkezés?
Nem ellenség jön itt, de jó barát.

URKUND:

Megválik az! Mit hoztok?

ZONUK:

Melyik itt
Közületek Urkund, Tomaj-Ábának
Vitéz fia?

URKUND:

Urkund, az én vagyok.
Vitéznek mondanak, ki meg nem ijed
Az árnyékától, hát vigyázz magadra,
És ugy beszélj velem, mint hogy ha nyelved
A kardom élén jártatnád. Mi kell?

ZONUK:

A magyarok királya üdvözöl
Mint rokonát, s a hosszas, rút családi

Viszály után, mely eddig köztetek volt,
Ő nyujt először békejobbot, és
Keblére óhajt zárni.

URKUND:

A király?

BÓLYA:

Milyen király?

BONYHA:

Hisz nékünk nincs királyunk.

ZONUK:

Van. A nagyur, országbirája eddig,
Mindnyájunk apja, Aba Sámuel
Királyunk lett.

URKUND:

Hogy? Sámuel király?

BÓLYA:

Miket beszél ez?

BONYHA:

Gunyolsz minket, ember?

URKUND:

Ha kardom fejeden léket hasit,
Paczkázó kedved ugy kiszáll belőle,
Mint puffadt hólyagból a levegő,
Ha öklömmel csapok rá. Tán kilested
Véreskűvésünk ünnepét, s mivel
Három vagy négy ijászszal több van a
Hátad megett, bolondokat csinálsz
Belőlünk? Hallod, pusztulj czimbora!
Odébb, mondom, merről a part szakad!

ZONUK:

Engem királyom küldött békehirrel
Hozzád Urkund.

URKUND:

És Sámuel király?

ZONUK:

Kit azzá tettek ország nagyjai,
Urak, zászlósok, főpapok s a nép.

(*Urkund táborában zugás keletkezik. A nemesek gyalázni kezdik Zonukot; a pórnép örömujongásba tör*).

I-SŐ PARASZT:

Haj! Haj! Örüljünk!

2-IK PARASZT:

Sámuel ur király!

BÓLYA:

Nem kell! Pusztuljon!

BONYHA:

Hitvány pórkirály!

URKUND:

Halljátok ezt bajtársak?... Oh kaczagj
Világ!... Hát Sámuel az én királyom!..
Kaczagjatok ti is, tréfálkozó
Manók! Mi földön, légben, vizben él,
Kaczagjon minden!... Sámuel király!..

1-SŐ PARASZT:

Örülj szegény nép! Sámuel király!

URKUND:

Czudar fajzat! Vigyázz mert elsöpörlek!

2-IK PARASZT:

Ide ki Sámuel ur hive! Hajrá!...

(A pórok, nők és gyermekek, mind a Zonuk serege köre csoportosulnak. Némelyek ölelkeznek, mások fenyegetik Urkundot és társait)

ZONUK:

Urkund, fogadd a jobbot, mit feléd
Kegyelmesen nyujt véred vére.

URKUND:

Ah!
Véremnek vére! . . . Átkozott iszap!
Posvány! . . . Véremnek mondja még magát!

ZONUK:

Ő udvarához hiv, tanácsadónak.
Fehérvár nyitva áll Urkund előtt.
Jösz-é, avagy sem? — Válaszodra várok.

URKUND:

Tanácsadója én? . . . Hozzá közel . . .
(Mintha távoli hangot hallana, összeborzad s hallgatódzik, majd Bólya s Bonyhához fordul).
Halljátok ezt a hangot? . . Ő kiált
Hozzám a sirból! . . . Halljátok? Megint![9])

BÓLYA:

Csak a füled zug.

BONYHA:

Én semmit sem hallok.

URKUND: (*toppant*)

De hogy ha mondom! . . . Azt kiáltja: „Menj!“

BÓLYA:

S te elfogadnád az ajánlatot?

BONYHA:

Esküdre gondolj!

URKUND:

Mitse gondolok,
Csak egyet, egyet. . . . és azt megteszem!
(*felkaczag*)
Bosszumnak magad társz kaput előre, . . .
Legyen kívánságod szerint. — megyek!
(*Zonukhoz lép s meghajlik előtte*).
Mond hogy megyek, s üdvözlöm a királyt! —

VÁLTOZÁS

Terem a királyi palotában Fejérvártt. A háttérben nagy szárnyas ajtó. Jobbra és balra elől szőnyeg ajtók. Trónemelvény, rajta két szék.

I. JELENET.

Pórnép. 1-ső 2-ik paraszt Udvaronczok (Czifra olasz öltözékben) 1-ső 2-ik őr. Más őrök.

(A nép örömujongva tódul be a közép ajtón; süvegeiket dobálják, kaczagnak, lökdösik egymást Az őrök dárdáikat széltébe fogva szoritják kifelé a tomboló tömeget. Az olasz udvaronczok kardjaikkal csapkodják a népet.

PARASZTOK :

Haj rá! . . . Haj-haj! . . . Sámuel ur! . . . Hol van Sámuel ur? Hol van a király? . . . Látni akarjuk a királyt! . . . Ő a mi atyánk! . . . Bocsássatok be! . . . Haj rá! . . .

1-SŐ ŐR:

Még nem szabad! . . . Ki veletek! . . . Várjon sorára a paraszt!

2-IK ŐR:

Az urak jönnek elébb, az után a rongy nép!

1-SŐ PARASZT:

Magad vagy rongy! Mi jobban szeretjük a királyt mint az urak! . . .

(*A kiabálás ismétlődik. Az örök végre kiszorítják a tomboló népet; háttal nekifeszülve az ajtószárnyaknak, — bezárják a nagy ajtót*).

1-SŐ ŐR: (*arczát törli; fáradtan*).

Piszkos, czudar had! . . . Nem birom a derekam!

2-IK ŐR:

Utálom ezt a bestye népet. Csak ordit, s mikor tenni kell — szalad.

1-SŐ ŐR: (*a baloldali ajtónál*).

A király jön! —

II. JELENET.

Voltak. Sámuel. Sarolta. Séba. Domoszló. Manhart. Palotás. Csatlósok. (*Balról*).

(*Legelől jön két csatlós, félrevonja a függönyöket. Majd a palotás. Az udvaronczok tüstént a király elé rohannak s majdnem földighajolva bókolnok. Sámuel belép, kézen vezetve Saroltát. Utánuk jön Séba, egyik kezén Domoszlót, másikon Manhartot vezetve. Künn a zaj megujul: „Látni akarjuk a királyt!“ „Bocsássatok a királyhoz!“ „Sámuel az apánk!“ stb*).

SÁMUEL:

Király vagyok! — Ki hitte volna azt,
Hogy éltem alkonyuló napja ily
Verőfényes reggelre változik? —
Nagyasszony, hallod ez üdvözletet? [10])

SAROLTA:

Oh én uram! Oh kedves, drága férjem!
Te jó hitestárs, szerető apa,
Mért tetted ezt? Hát vélünk mit se gondolsz?
A kis családi kör s az édes otthon,
Mely gondjaidnak menedéke volt, —
A tűzhely, melynek áldott melege
Felolvasztotta azt a durva pánczélt
Mit a csalódás s a rosz emberek
Oly gyakran lánczoltak nemes szivedre,
Most arra jó csak, hogy feledd örökre?
Hogy elhagyd czifra fényért? . . . Mért sietsz
Ur lenni háborgó tömeg fölött,
Mig ur lehetsz szeretteid között?

SÁMUEL:

Jó lélek, te csak asszony vagy s anya,
S nem ismered minő parancsolat
Köt minket ama földhöz mely hazánk
Átok-e az, vagy áldás, — nem tudom.

De ugy van elrendelve, hogy a férfi,
A tettrevágyó férfi szüntelen
Keres magának tért, hol kimutassa
Hogy mit akar és mit tud. Ez csinál
Az emberből szegény futóbolondot,
Vagy istenek képmását, alkotót.
Én szeretem hazámat, s érte mindent,
De mindent odaadni kész vagyok.
Te mindenem is ide tartozol.
Jaj nékem, ha csalóka fény vezet,
De áldás rajtam ha a czélt elérem.
Áldás ha lesz, — a fény rád is derül;
Ha átok — sujtson engem egyedül.

(*Homlokon csókolja Saroltát, majd a család többi tagjához fordul*).

Nos gyermekek, s ti mint üdvözlitek
Királytokat? Leányom! Szép király lány!
A szenvedők jóságos angyala;
Most lesz csak még alkalmad arra, hogy
Szegényeiddel jót tehess. Barát-
Csuhába sem kell bujnod ezután,
Hogy fösvény várnagyunk éber szemét
Kijátszva, — nem mint Sámuel ur pazar
Leánya, ám mint kolduló barát
Kivánd az éléskamra fölnyitását.
Emlékszel, mátrai kedves lakunkban
Álöltözékeden hányszor mulattunk?

SÉBA:

Csak egyszer nem. Tudod?... s az volt
[utolszor,
Mikor a szent atyákat mind megölték
A martalóczok, és reám lesett
S megkergetett a rosz tekintetű
Pogány magyar.

SÁMUEL:

Ejh! Félre most e zord
Emlékkel. A király leánya nem
Fog számadolni fösvény várnagyoknak.

DOMOSZLÓ:

Apám! Igaz hogy most már én is egyszer
Király leszek?

SÁMUEL:

Ha én majd meghalok.

SAROLTA:

Ah Istenem!

DOMOSZLÓ:

No édes, jó apám,
Ugy nem kell a királyság Megvetem.

MANHART:

Te megveted bátyám? No én bizony nem.
De ha király leszek, majd mindazoknak
A kik szeretnek, s kiket szeretek,
Megtiltom hogy meghaljanak. Meg én!

SÁMUEL:

(Kezeit a két fiu fejére teszi).

Ugy, ugy fiuk! Mi hárman még sokat,
Sokat cselekszünk! — Áldásom reátok! — [11])

(Künn zaj).

De népem vár. *(Szemébe ötlenek az olasz udvaronczok).*
Mi ez? Minő bohóczok
Ugrálnak itt körültem? El velük!
Nem kell talpatnyaló hunyászkodástok.
Olaszok vagytok ugy-e? *(az udvaronczok mélyen hajlonganak).*
Lám, a ki
Nem érti nyelvünket, hazánkat az
Miként szolgálja? Menjenek saját
Honukba, és ott játszanak urat,
Vagy majmot.

(Int. Az udvaronczok megszégyenülve és bosszusan távoznak. Sámuel a palotáshoz fordul).

Engem ez után magyar .
Cseléd környezzen. Idegent ne lássak. [14])

(*A trónra lép*),

Foglaljatok helyet szeretteim. —

(*Sarolta a király baljára ül. Séba, Domoszló, Manhart a trón mellé állnak*).

Jöhet mindenki! Ajtót nyissatok!

(*Őrök ajtót nyitnak. A nép nagy zajjal betódul s a háttérben foglal helyet* .

III-IK JELENET.

Voltak. Besztrid. Buld. Nannó. Zonuk. Cornes Vilmos. Pezli. Viska. Taizlán. Főurak. Polgárok. Parasztok.

SÁMUEL: (*a trónon állva* .

Te nép! . . . Én népem! . . . Főurak! . . . Ti [mind
Kik trónom zsámolyához jöttettek,
Tudjátok meg — királyotok vagyok. —
A közmegegyezés nyujtotta nékem
A fejedelmi pálczát. Valamenynyünk
Királya: Isten, látja lelkemet,
És tudja, hogy sem uralomravágyás,
Sem gőg, vagy más egyéb hivalkodás,
E polczra engem sosem ingerelt. —

Nem köszönöm a koronát, mivel
Hogy nem kivántam; ám elfogadom,
Mert népem nyujtja, és a nép a hon,
S a honnak üdve mindenek felett. [11])

NANNÓ:

Nemes király, ki mindent áldozol
A nemzetért — légy áldott sirodig!

ZONUK:

Boldog s dicső legyen uralkodásod!

URAK:

Áldás a honra!

NÉP:

Áldás jó apánkra!

SÁMUEL:

De mondom néktek, és ezt hallja meg
E föld minden lakója, a kik itt
Körültem állnak, és kik messze vannak,
Hogy nem báb és erőtlen váz alak,
Kit főnemes szeszélye, asszonyember
Bolondos rigolyája hajlogat

Mint szél az imbolygó nádat, — de férfi,
Király ül István fejedelmi székén. —
Ti hivtatok hogy uratok legyek,
S az lészek, istenemre esküszöm! —
Akartok igy királynak?

MIND:

Akarunk!

SÁMUEL:

Esküsztök hivekül mind?

MIND:

Esküszünk!

SÁMUEL:

Vegyétek hát fejdelmi jobbomat,
Mely oszt parancsot, és büntet ha kell.
Vegyétek forrón érző szivemet,
Királyotok hü testvérként ölel.

(Általános örömzaj: „Üdv a királynak!“ „Áldás Sámuelre!“ „Áldott legyen apánk! stb. — Sámuel a trónra ül, nejéhez és ggermekeihez hajolva. — Taizlán, Viska, Pezli és néhány főur összesugnak).

TAIZLÁN:

Be gőgös!

VISKA:

Szépen kezdi, mondhatom!

PEZLI:

„Te nép! . . . Én népem! . . .“ Mint ha itt
[se volnánk
Mi főurak.

TAIZLÁN:

No csak! . . . Megválik az majd,
A durva tuskó támogatja-é
Szilárdabban királyi trónusát,
Vagy a kő oszlop?

SÁMUEL:

Urkund még se jön,
Pedig Zonük jó hirt hozott felőle.
Szerettem volna hogy már hallja ezt. —

(*Int. A zaj lassan lecsöndesedik*).

És most lássunk országügyet! — Urak!
Vezérek! Vajdák!

VISKA: (*halkan*)

Kellünk már mi is.

SÁMUEL:

Péter, kit isten átka, női furfang
S ármány királylyá tett, majd trónjavesztett
Országfutóvá, — ő, kit fájdalom,
Oh fájdalom rokonnak kell neveznem,
Ki tudja köztetek hogy merre jár?

ZONUK:

Biztos hiresztelők szava szerint,
Ádáz ellenségünknél keresett
Oltalmat; Henrik az. [14])

SÁMUEL:

Bizony nem is kell
Nevét emlitned, ugy is tudja köztünk
Mindenki, hogy kit értesz. Főurak,
Nekünk e néppel nagy sorunk lesz Én
Fölhivlak harczra. Jöttök-é velem?

MIND:

Megyünk király!.. Megyünk!

SAROLTA:

Már hadba készülsz?

TAIZLÁN: (*halkan társaihoz*)

Miért nem mondja most is: „drága népem!
Én népem!“?..

VISKA:

Jól van, jól. Csak türelem.

SÁMUEL:

Nem mondom én, hogy henczegő gyerekként
Kihivjuk Henriket testvértusára,
De vélem követséget küldenénk
Hozzá, hogy béke lesz-é háboru
Lesz-é? . . Mit szóltok?[15])

TÖBBEN:

Jó. Menjen követség.

SÁMUEL:

Ugy menten-menjen. — Házunk jó barátja,
S bár nem magyar anyának gyermeke,
De becsülésre méltóbb sok magyarnál,
Cornes Vilmos lovag, kérlek te légy
Követségünk vezére. Tudsz a nyelvén
Henriknek, s azt is el tudod beszélni
Hogy a magyar szivekben mi lakik.

VILMOS:

Király, uram, csak büszkévé tesz az,
Hogy első én szolgálom Sámuelt.

SÁMUEL:

Hivem Zonuk! Te Vilmos társa légy.
Megbizom benned is. S hogy lássa Henrik
Hogy czélunk nem abajgató kötődés,
Isten szolgája, hiv tanácsadóm
Nannó, Eger főpapja, menj velük.

NANNÓ:

Készen találsz uram. Mit férfi szó
S Istenbe helyzett hit kivivhat, azt,
Nyugodt lehetsz, hogy megkisértem.

SÁMUEL:

Amen! —
Induljatok tüstént. Kiséretül
Válasszatok vitézeim közül
A mennyit jónak véltek. Isten anyja,
Hazánk védasszonyának szárnyai
Lebegjenek küldötteim fölött!

(*Vilmos, Zonuk, Nannó és azok kisérete távozik.*)

BESZTRID:

(Bulddal együtt Sámuel trónja előtt meghajolva).

Király! Mi ketten, szolgáid s az Urnak
Cselédei, kiket méltatlanul
Megfosztott Péter rangjoktól, czimüktől,
Trónodnál menedéket keresünk.
S mig Sagredói Geraldnak, Marosvár
Jó püspökének, — kit ez ünnepélytől
Betegség távol tart, – üdvözletét
Átadjuk, kérve kérünk tégedet:
Fogadd szolgálatunkat, s engedd azt, hogy
Legyünk mik voltunk: hivek pásztora,
És pásztorunk, királyunk hivei.[16])

SÁMUEL:

Marosvár püspökét köszöntöm, és
Üdvözletét mint sohasem felejtőt
Szivembe vésem A mi téged illet
Besztrid és Buld, ah bár jóvá tehetném
Azt, mit Velencze elfajult szülötte
Oly sok barátunk ellen vétkezett.
Czim s rang legyen tiétek ez után
Mint volt Szerkeszszetek a pápa urhoz
Egy iratot, melyben kivánjuk és
Rendeljük, hogy Besztrid és Buld hivünk
Ország s világ előtt az légyen ujra,
Ki volt. — Áldásom rajtatok.

BULD:

Király!
Tiéd szivünk, tiéd szolgálatunk [17])

SÁMUEL: (*magában*)

S Urkund még sem jön. De ha nem jön ő,
Jöjjön a másik, a kit senki sem vár.

(*Leszáll a trónusról s megáll az urak között*).

Urak! Mikor István, nemes királyunk
A test bilincseit levetkezé
S a minden test utjára költözött,[18])
Ott álltatok ti ágya mellett ugy-e?
És hallottátok mily szent esküvéssel
Fogadta Péter, hogy nagyasszonyunknak
Hü gondozója, pártfogója lesz,
Jószágai sáfárja s támasza
Az özvegynek. Ugy volt-e?

BESZTRID:

Ugy bizony.[19])

SÁMUEL:

És megtartotta Péter ezt az esküt?

BULD:

Isten keze mutatja, mely reá
Nehézkedik, hogy nem.

BESZTRID:

Saját urának
Lett tolvaja a sáfár, undokul
Kifosztva mindenéből a szegény
Özvegy királynét.

SÁMUEL:

Veszprém vára tud
Regélni arról, hogy mit tett vele.

BULD:

A jámborszivü és alázatos,
Az istenfélő asszony — borzalom! —
Börtönbe zárva![20])

TAJZLÁN:

Ejh! Van annak is
Oka uram!

SÁMUEL:

Te okot emlegetsz?

VISKA:

A jámborsága csak szenteskedés volt.

PEZLI:

Szemforgatás volt az alázata.[21])

SÁMUEL:

Hazudtok Viska, Taizlán!

TAIZLÁN: (*fölindulva*)

Mit?

SÁMUEL:

Ne szólj!
Nem türök ellentmondást! .. Igy vagyunk hát?
Ti Péter pártfogói vagytok?

TAIZLÁN:

Én nem.
De azt az asszonyt nem tudom szivelni,
Egész fajtájával!

SÁMUEL:

Ember! Vigyázz!
Te felségsértő vagy ... Lám, e kevély

Urak nem tudják mit beszélnek. Ők
Oly bünösek mint Péter, mert ha látták
A rosszat a mit az müvelt, nekik
Kellett voln' sikraszállni jó királyunk
István nyugalmáért, ki drága kincsét
A gondjaikra bizta.

VISKA:

Hisz te voltál
Országbirája. Te mért nézted el?

SÁMUEL:

Országbirája voltam és vagyok
S itélek most, mit nem tehettem akkor,
Mert ellentmondó átkos cselszövés
Utamba hengeritett hajh! nem egy
Ilyen göröngyöt mint te s társaid.
Most félre! Vagy tovább guritalak,
S e büszke fő a porban fog heverni!

(*Taizlán és társai visszahökkennek. Sámuel a jobboldali ajtóhoz lép s a küszöbön megjelenő özvegy királynét kézen fogva bevezeti. Általános mozgás*).

1-SŐ PARASZT:

Dicső király!

2-IK PARASZT:

Igazságos biró!

TAIZLÁN:

Haragszik ránk.

VISKA:

Jól kezdi.

SAROLTA:

Ah! királyné!

(Az özvegy királyné karjaiba rohan).

IV. JELENET.

Voltak. Özv. királyné.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Sarolta!.. Jó rokon te!.. Látod, Isten
Im fölnyitotta börtönöm kapuját.[22])

SÁMUEL:

Örvendj királyné. Ifju sarjadékim
Köszöntenek. *(fiait és Sébát bemutatva).*

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Szivemre gyermekek.
Gyógyitó balzsam vérző kebelemre.
(Künn a távolból moraj és segélykiáltások hallatszanak).

SÁMUEL:

Minő zaj ez?

TAIZLÁN:

Igazságos király,
Ki nékünk ily váratlan örömet
Szereztél, ez a mi meglepetésünk.

VISKA:

Ha igazságos vagy, ugy ennek is
Örülnöd kell.

SÁMUEL:

Mi ez hát? Szóljatok!

VISKA:

Emlékszel arra, hogy a jó Vazulnak,
A délczeg Árpádvérnek szemeit
Ki ásta ki, s fülébe ólmot öntött?
Az átkozott Budó és bestye fattya
Sebus!

TAIZLÁN: *(kimutat)*

Ott hurczolják halálra őket!
Ugy! Ugy! Szaggassátok ki minden ujját
Külön-külön, aztán a karjait![23]

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Irgalmas Isten! Budó és Sebus!
A hű cselédek ..

TAIZLÁN:

Tán még siratod?..
A hű cseléd! A hű cseléd! .. ki oly
Serény volt egykor végrehajtani
A mit ti főztetek Te, és a másik;
Az átkozott Gizella!

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Jaj nekem!
Engem vádolni igy!...

SÁMUEL:

Ki tette ezt?

TAIZLÁN:

Mi tettük, és még többet is teszünk.
„Legyen igazság!" a te jelszavad,
Az a mienk is.

VISKA:

Követeljük itt,
Mi, kik királylyá tettünk téged, add
Kezünkbe a rút bünök kútfejét,
Hitvány besugóját István királynak,
Jószágainknak tolvaját, a nemzet
Ármányos ellenségét, Péter anyját!

SAROLTA:

Testvéremet kivánjátok?

TAIZLÁN:

Kivánjuk!

VISKA:

Még többet is kivánunk! Azt akarjuk,
Add vissza istenünket, ős hitünket.
Kergesd világgá ezt a sok barátot,
Ne nyuzzák a magyar nemest s urat.

PEZLI:

A dézsmát nem fizetjük és a törvényt
Mely vagyonunkat megnyirbálja, és
Rabszolgáinkat elszedi, tovább
Nem türjük; — eltöröld hát![24])

BESZTRID:

Azt a törvényt
István király rendelte.

SÁMUEL:

S én, utódja
Megtartom.

NÉP:

Ugy! . . . Igazságos király!

PEZLI:

Paraszt legyen paraszt, az ur meg ur!

1-SŐ PARASZT:

Le az urakkal!

2-IK PARASZT:

Védjük a királyt!

NÉP:

Haj rá! . . . Le vélök!

TAIZLÁN:

Ne hagyjuk magunkat!

(A pórnép erővel benyomul s à főurakra támad. Azok fegyverhez nyulnak).

SÁMUEL:

Halál fejére ki fegyvert ragad!

(A trónra siet s fölragadja a kormánypálczát).

Királyi pálczát adtatok kezembe,
Ti adtátok, nem kértem, de ha egyszer
Szoritva tartom, nincs oly hatalam
Mely azt e kézből kicsavarja! Biró
S király e hon felett csak én vagyok!

V-IK JELENET.

Voltak. Gizella. (Két udvarhölgytől vezettetve megjelenik a középen; gyászöltönye megtépett; haja zilált. A nép kétfele válva helyet ad.

GIZELLA:

Vezessetek, vezessetek eléje.
Hadd lássam szemtől szembe a bitort.

(Meglepetés moraja hallatszik).

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Gizella! . . .

SAROLTA:

Testvérem!

SÁMUEL:

Boldogtalan,
Mért jösz királyodhoz hivatlanul?

GIZELLA:

Király? . . . Király? . . . Ez hát az uj király?
Gyalázat rád s azokra a kik igy
Fölékesitettek királyi diszszel!

SÁMUEL:

Asszony!

GIZELLA:

Királynőd szól hozzád, bitor!
Szülője annak, kit a trón megillet.
Ki hontalan lett a saját honában,
S királyságának bibor-öltönyén most
Koczkáznak a zsiványok, mint a Jézus
Krisztus palástján.

BESZTRID:

Ah! Szentségtörő!

SÁMUEL:

El asszony! El! El! Mig a türelemnek
Forrása nem apad ki ide bent!

GIZELLA:

Türelmet emlegetsz?... Türtél te?... Lásd ezt!
Itt áll e hon fejedelmi asszonya
Megtépve, bántalmazva, utonálló
Gaz czinkosid kezétől.

SÁMUEL:

Nem kivántam.
Nem én parancsoltam

GIZELLA:

Budó halott,
Orvul megölve, és fiát Sebust
A martalóczok foszlányokra tépték.
Pedig Vazul csonkittatásaért
Csupán e nő felel. Ez itt! Ez itt!

(Az özvegy királynéra mutat

Mered tagadni?

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Átkozott a nyelv
Mely illyen váddal illet!

GIZELLA:

Átkozott
Te vagy és minden müved! Átkozott
A gondolat, még nem is válva tetté,
Csak mikor agyvelődnek méhiben
Fogamzik! – Istvánt, férjedet, titokban
Akartad megöletni!

MIND: *elszörnyülködve.)*

Ah!

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Hazugság!

GIZELLA:

Gaz cselszövéseid földönfutókká
Tették a három Árpád herczeget!
Te vagy, ki álnokul, igéretekkel
Megvesztegetted Budót es Sebust,
Hogy nyomoritsák meg szegény Vazult.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Te tetted azt, fiad hogy trónrajusson!

GIZELLA:

E rágalom legyen vég sóhajod!
Te mindeneknek megrontója, te!
Kivánom pusztulj nyomoru halállal;
Gonosz lelked veszitse szárnyait,
Hogy Isten trónusáig föl ne birjon
Repülni, ám erőtlenül zuhanjon
Pokolra! Átkozott légy! Átkozott légy!

(*Összeroskad. Általános mozgalom*).

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

El innen! El! El! Hogy ne halljam ezt.
Mentsétek a királynak özvegyét!

(*Elrohan balra*).

SAROLTA:

Az átok visszacsaphat s ugy lehet
Ártatlanok fejére hull. Jerünk!

(*Fiait oltalmazva, azokkal balra elsiet*).

SÉBA:

Atyám! . . . Miért lettél király?

SÁMUEL:

Leányom!
Te gyönge kis virágszál. Vész dühöng itt
S letörhet téged is. Menj, menj anyádhoz.
(Gyöngéden a bal ajtóig vezeti, utána néz, majd visszafordul).
Itt ne maradjon más csak a király,
A biró!

TAIZLÁN:

Most sem adod őt kezünkbe?

VISKA:

E kigyó rád is szórta átkait,
Engedd, hogy eltapossuk a fejét!

BESZTRID:

Itélj királyom!

MIND:

Itélj bölcs biró!

SÁMUEL: *(küzdve magával.*

Világositsd meg elmémet nagy Isten,
Hogy olyat ne tegyek mit késő bánat
Tisztára nem mos! *(Gizellához lép és fölemeli).* Asszony, ébredezz!

A veszteség s fiad bukása téged
Vad őrületbe taszitott. Az Ur,
A legbölcsebb biró büntessen érte
Mit mások ellen vétkeztél. A mit
Én ellenem tettél, mondtál, azért . . .

TAIZLÁN :

Itéld el s add kezünkbe.

SÁMUEL :

Megbocsátok.

(Nagy zaj. Taizlán és társai elégedetlenül zugolódnak.)

TAIZLÁN :

Ez nem itélet!

VISKA :

Add ki őt nekünk!

SÁMUEL :

Te Taizlán, Pezli, Viska! Lázadók,
Számüzlek udvaromból mindörökre.

NÉP : *(ujongva)*

Igaz király! . . . Igazságos biró!

TAIZLÁN:

Számüzesz minket?

GIZELLA:

Ah! Halljátok ezt?
Ő megbocsát nekem!.. Ő megbocsát!
A bünös itt te vagy, és rajtam áll
Itélni, mert a káros én vagyok.
Nem kell bocsánatod. Mást adj nekem.
Add vissza meglopott fiam sajátját,
A koronát, a trónt mit elraboltál!

(*Megragadja Sámuel palástját*).

Add vissza ezt, vagy én leszaggatom,
Mig undok tested be nem szenynyezi!

SÁMUEL:

Boldogtalan!...

(*A pórnép előrohan*).

1-SŐ PARASZT:

Védjük meg a királyt!

2-IK PARASZT:

Kezét emelte a királyra! Tépjük
Izekre! (*megrohanják Gizellát*).

GIZELLA:

Ah! Vegyétek hát, vegyétek
Rongy éltemet s itéljen majd az Isten!

(A nép s a nemesség egy része kihurczolja Gizellát a csarnokból. Szünni nem akaró zaj.)

TAIZLÁN:

Nekik szabad mit tőlünk megtagadtál?
Jer hát utánam s nézd hogy mit teszek. *(elrohan).*

VISKA: *(kivonja tőrét).*

Ha számüztél — adjak reá okot!

(A tömeg közé vegyül).

PEZLI:

Hisz élnek még a hős Árpádfiak,
S akad közöttük még magyar király!

(A többi után rohan. Kivül kiáltások hallatszanak: «Vér! Vér! Bosszu! Halál rá!» stb).

SÁMUEL:

Bár süketülnék meg hogy ezt ne halljam!

VI. JELENET.

Voltak. Sarolta. Séba később: Urkund. Garabon Vira. Nép.

SAROLTA:

Gizella meghalt! Igaz ez?

SÉBA:

Atyám!

SÁMUEL:

Tekints ide! Látsz vért a kezemen?
Felétek nyujtom, ki fogadja el?

URKUND: (*előre jött*).

Én, Urkund!

SÁMUEL: (*öleli*).

Ah! Te vagy, öcsém! fiam!
Feledd a multat. Jer s többé ne hagyj el.
Leányom, hitves, fogjatok vele
Kezet ti is.

URKUND: (*megdöbbenve nezi Sébát*).

Leányod?...

SÉBA: (*felsikolt*).

Ah!.. Anyám!
Vigy engem innen! (*Sarolta karjaiba hanyatlik.*)

SAROLTA:

Mi bajod leányom?

(*A nép beront; körülfogják Sámuelt; leborulnak előtte, csókolják a ruháját stb.*)

1-SŐ PARASZT:

Királyunk! Jó apánk!

2-IK PARASZT:

Igaz biró,
Megbosszultunk!

SÁMUEL:

Ha mind elhagynak is,
Jó népem megmarad! Ki foszt meg ettől?

URKUND:

Királyom! Bátyám! Hódolok neked.

VIRA:

(Szemeit le nem véve Sébáról, fojtott indulattal).

Ah! Most tudom már hogy kit kell megölni!...

MÁSODIK FELVONÁS.

(Csarnok a királyi palotában. Kerek asztal. Karos szék más székek stb. butorzat. Szőnyegek)

I. JELENET.

Urkund, *Bólya*, *Bonyha* *(jönnek)*.

BONYHA:

Igy kell téged itt találnunk,
A király szolgálatában?

BÓLYA:

Esküvésed puszta hang volt,
Gyermeksirás, mit a dajka
Szájba gyömöszölt falattal
Elnémitott?

URKUND:

Mit tudod te,
És te, bennem mi lakik? . .
Intelek rá, hogy akármit
Tettem eddig, és fogok még
Tenni, az szemet ne szúrjon
Néktek. — Az vagyok ki voltam.
Hozzátok való biztomban
Hát ne hamisoljatok.
Félre az ocsmány gyanuval.
Kettőtöktől a bizalmat
Várom és követelem·
De a segitséget kérem. —
Nos? Fogunk-e hát kezet?

BÓLYA: (*kezet nyujtanak*).

Mit tegyünk?

URKUND:

Hallgassatok rám.
Nép, a rongy nép, a cselédből
Lett nagyok, — sárból dagasztott
Nemesek, teszik daczunkra
Sámuel fő támaszát.
No hát én majd nekifekszem
E támasznak vállaimmal,

S ugy ledől az, hogy utána
Roskad össze trónja is.
A vajdákat uszitom rá
Még jobban, s a főnemest.
Ezt magam végzem De . . . lám, no
Hogy is mondjam? . . . Bujdokolva,
Barangolva életemnek
Vadon erdejében, — egy vén
Odvas fának a tövében,
Kis virágszál tünt szemembe.
Le nem tépném egy világért,
És még is magamnak szántam.
Ide fogom hát ültetni
Sodros ingem oldalára.
A hol a szivem dobog

BÓLYA:

Urkund! Haj! Rosz utra tértél.

BONYHA:

Urkund jól vigyázz magadra!

URKUND:

Ejh! Holdatfaló bolondot
Véltek bennem látni, ugy-e?
Nem vagyok az. Nem vagyok.
Sámuelnek lánya az, ki . . .

BÓLYA:

Megzavarta álmodat

BONYHA:

És a kis szú rágja, rágja,
Majd a büszke tölgyet, és lám
Egyszer csak kidől a tölgy,
Melyet eddig borzadozva
A vihar is elkerült.

BÓLYA:

Ez a lány, kit . . .

URKUND: (*szavába vág*).

Birnom kell! Csak
Mert hogy Sámuel leánya.
Nem azért mert szeretem, de
Mert az övé, elveszem.
Sámueltől mindent, mindent
Elveszek. A koronát, a
Bibort, — nép kegyét, — a harczi
Diadalt, — az életét, és . . .
És a lányát. . . . !

BÓLYA:

Ezt elsőnek
Kellett volna mondanod — Jó.
Mit tegyünk hát?

URKUND:

Öltsetek fel
Szőrcsuhát, s barátokul, majd
Jertek később a királyhoz,
Kérve őt, hogy Séba lányát
Megkivánta egy szegény, egy
Haldokló asszony, ki nem tud
Életétől válni, mig a
Jó királyleány utolszor
Nem érinti homlokát.

BÓLYA:

És aztán?

URKUND:

Aztán ha majd a
Kis leány — óh drága gyermek!
Jól tudom hogy el fog menni, —
Csak vigyétek őt csanádi
Otthonomba, senki, senki
Meg ne tudja hova lett.[25])

BONYHA:

Bizd csak ránk.

URKUND:

De jusson ám az
Eszetekbe hogy ki ő!
Mint ha kis madárka fészket
Hord a gyermek tenyerén, ugy
Gondozzátok őt nekem,

BÓLYA:

Jönnek ott.

URKUND:

Ugy gyorsan el! —
Oh barátim, jó barátok
Legyetek majd.

BONYHA:

El csak, el!

(*Urkund az ajtóig kiséri őket, majd visszatér*).

II-IK JELENET:

Urkund. Sámuel. Scalza Palotás. (balról)

SÁMUEL:

Mit? Csak másfél ezer arany s pár hitvány

soldo egy év alatt? Királyságunk leggazdagabb forrása igy kiapadt?

SCALZA:

Uram király a költség . . . ez a pár hitvány soldo . . .

SÁMUEL:

Mit költség? . . . Költség volt azelőtt is, és a tordai sóbánya tenger kincset jövedelmezett. Másfél ezer arany! . . . Koldusnak is kevés haszon.[26])

URKUND:

Világos a lopás, uram

SCALZA:

Mit! Én? . . .

SÁMUEL:

Igen, Te! Hütlen kezelője a királyi vagyonnak. Elbocsátalak. Mehetsz lopott kincseddel együtt olasz hazádba, de többé hiredet se halljam. El! El! Nincs mentség. Tolvaj a neved. Fényes ruhád nagyon szűk takarni az elrongyolt becsületet.

URKUND:

Hallottad? elmehetsz bányamester.

SÁMUEL:

Ő nem az többé. Keress majd helyébe mást, jó öcsém Urkund. Te vagy mától fogva kincstárosom.

URKUND: (*mélyen bókol*)

Király!...

SÁMUEL:

Jó, Jó! Semmi hála. De keresztény nyé kell lenned Urkund. A mig pogány vagy, megszakitok minden viszonyt közted és családom között, s szivemnek idegen vagy. Keresztény nyé kell hát lenned hamarnapon.

URKUND:

Alig várom hogy azzá lehessek, uram.

SÁMUEL:

Mondom ismét nyirott hajjal ne lássalak. Jelenj meg illő képen, hogy ugy tekintsen rád mindenki, mint a király rokonára s első hivére. Hivem lész — ugy-e?

URKUND: (*mély bókkal*).

Holtomig uram.

SÁMUEL:

Amen! . . . S te el szememből, rosz cseléd.

SCALZA: (*félre*).

Várj Sámuel! Drágán fizetsz ezért! (*el balra*).

SÁMUEL:

Keress mást a helyébe Urkund. Találsz hű népem között elég szegényt, de becsületest.

(*Kivül zaj*).

SÁMUEL:

Mi az? Miféle jajveszékelés? A király háza előtt ne jajgasson senki. A király háza az ország tükre. — Ne lássak szenvedőt!

III-IK JELENET:

Voltak. 1-ső, 2-ik őr. (*Középről besiet*).

1-SŐ ŐR:

Király uram! Egy sereg paraszt és rabszolga akar házadba rontani.

PALOTÁS:

Mért nem üztétek el? Nincs hegye a dárdának?

2-IK ŐR:

Nem birunk vélük Apjukat akarják látni, azt rikoltják.

SÁMUEL:

Mit emlegetsz dárdát, s miért elűzni? Ne várakoztassátok népemet. A ki várakoztatja a szegényt, annak kiáltását Isten sem fogja meghallani. [27]) Tüstént bocsássátok be őket. *Palotáshoz fordul*) Hallod, mit strázsál engem enynyi őr? Nem kell! Sem pompa, sem czeremónia nem kell! . . . A jók nem bántanak, a rosszaktól pedig Isten védi meg a királyt.

IV-IK JELENET.

Voltak. Koba. Vogger. Ikka. Rabnő. Öreg asszony. Sáfár. Rabszolgák. Cselédek. (*Jajveszékelve berontanak középről. Némelyek Sámuel lábai elé vetik magukat*).

KOBA:

Király! Király! . . . Kegyes apánk!

VOGGER:

Segits! Oltalmazz minket!

SÁFÁR:

Rest szolgahad! Ne merd zaklatni a királyt!

ÖREG ASSZONY:

Hallod uram? . . . Irgalmazz!

IKKA:

Te kegyelmed könyörüljön rajtunk!

KOBA:

Mi ártatlanok vagyunk!

VOGGER:

Inkáb hurczoltass halálra te!

SÁMUEL:

Lassan! . . . Beszéljetek külön, külön. — Mi a panasz? Mit kértek?

SÁFÁR:

Ne hallgass rájuk kegyelmes uram! . . . Hitvány lusta nép ez, és gazdájához hűtelen.

SÁMUEL:

Ki a gazdájuk? . . . Ki vagy te? . . . Mit akartok?

SÁFÁR:

Ezek uramnak, Pezli vajdának cselédei. Alig neszelték meg a hirt, hogy te a vajdát számüzted, — mint farkastól riasztott birkanyáj széjjelszaladtak. Nem birom őket dologra kényszeriteni, hogy tovább is uzuálják a földet, pedig uram az én uram, és kötelességem parancsol.

KOBA:

Nem a dologtól irtózunk mi, de a kinzástól. Barom helyett minket fogat be Pezli vajda az igába, s a melyikünk kidől, azt holtra ostorozzák.

RABNŐ: (*zokogva térdre borul*).

Igy ölték meg kis fiamat is a vajda emberei. Ifju volt még és gyönge. Nem birta a munkát. Követ kellett hordania, s mert elbotlott szegény, a hajcsár mellbe rugta Ott halt meg szemem láttára édes magzatom. Még a holttestét is elragadták keblemről. — Oh vajda! vajda! Székre idéztetlek érte az Istenhez! . .

ÖREG ASSZONY:

Öreg vagyok már, reszket a kezem, s hogy ne reszkessen, — tüzes fogóval szaggatták karomon a hust. Nézd király! Tanuk e sebhelyek, hogy nem hazudok.

VOGGER:

Félszeggé lettem uram, mert vasgolyót lánczoltak lábaimhoz. Nézd, itt van a nyoma, meg itt!

IKKA:

Hallgass meg engem!

ÖREG ASSZONY:

Szánakozzál fölöttem!

SÁMUEL:

Elég! Elég! .. S ha fele volna is, több már mint mennyit türelmem elbir. — Sáfár! Igazat szólnak e szerencsétlenek?

SÁFÁR:

Mi tagadás uram, biz igazat. Én is mutathatnék sebhelyeket, mik Pezli vajda kezeit dicsérik.

SÁMUEL:

Oh átkozott! Miért hogy csak számüztem őt? — Fel, meggyötört nép, ne térdelj lábaimnál! — Én, királyotok, szabad polgárokká teszlek titeket.

VOGGER:

Szabadság?

IKKA:

Áldott legyen a király!

MIND:

Szabadság!

URKUND: (*előlép*).

Király, nyujtsd ki egészen az áldó kezet, s gyógyitsd be földdel az izzó sebet. Pezli vajda számüzött s a számüzöttnek minden vagyona a királyé. Add e szegény, nyomorult népnek a vajda minden földjét, jószágát, hadd osztakozzanak fölötte.

SÁMUEL:

Öcsém, a hang mely ezt sugta neked, a legnemesebb szivről tanuskodik. Köszönöm jó tanácsod. Igaz, ugy van, a számüzött vagyona a királyt illeti.

Jó Urkund, te osszad fel köztük Pezli földeit. Hadd jusson mindeniknek, és hadd müveljék önmaguk.

KOBA:

Halljátok? Mienk a birtok, mienk a föld!

VOGGER:

Szabadok vagyunk és gazdagok!

IKKA:

Nem király ez, de Isten!

ÖREG ASSZONY:

A jóságos Isten leszállt közénk a földre!

SÁMUEL:

Örüljetek cselédim. — A sirást váltsa fel kaczaj. A ki közületek párját már kiszemelte, — lépjen vele oltár elé. Palotás! Hallod-é? Mondó emberek hirdessék ki az országban, hogy a három-éves gyászt, mit eddig jó István királyunkért viseltünk — eltörlöm e mai napon. Szóljon ismét a zene. Legyen vidámság a szivekben, és áldás a jókon. [38])

SÁFÁR:

Hej, uram király, ezt nem jól tetted. Nem, nem!

SÁMUEL:

Birálni mersz, koldus?

SÁFÁR:

Koldus? Igen. Te azzá tettél engem. Van feleségem, vannak gyermekeim, — most éhen halhatnak, mert apjuk tisztét vesztette el. Ezeknek adva mindent, tőlem elvettél mindent.

SÁMUEL:

Hogyan, . . . a becsületes sáfár . . .?

URKUND:

Király, jusson eszedbe hogy Viska is számüzött.

SAMUEL:

Ne szólj. Juttass részt nekem is a jószivüségből. Sáfár! A számüzött Viska vajdának, Tisza melléki birtoka, e naptól fogva tied. Nos? Birálsz-e még?

SÁFÁR:

Velük kiáltom: áldott a király!

URKUND:

Ugy, ugy. Mindent a népnek. (*magában*). Majd hálásak lesznek érte az urak! . . .[29])

RABNŐ: (*letérdel*).

S ki adja vissza az én fiamat?

SÁMUEL: (*kezét a nő fejére teszi*).

Az, kinek szintén megölték egyetlen fiát a gonosz emberek. Dolgozzál, imádkozzál, és szived vigasztalódni fog. — Urkund, vezesd el őket. Ne halljam több hálálkodásukat. (*Karosszékbe dől, arczát eltakarva*).

URKUND:

Jertek. Pihenni vágyik a király.

(*Mind hálásan integetve Sámuel felé, Urkunddal jobbra távoznak*).

SÁMUEL:

Ha boldoggá tehetném a világot,
Ha másnak adhatnék mindent mivel
Birok, — ugy jutna legtöbb énnekem.
Csak vért ne lássak a király kezén.

Csak vért ne! . . . Ah, szegény, bolond király!
Igaz biró lehet-e az, ki fél
A vértől? . . . Palotás! Van hátra még
Ki a király elé kívánkozik?

PALOTÁS:

Egy hires bölcs, egy nagy tudós, uram,
Ki messze földről jött, szolgálatát
Ha tetszik — fölajánlani.

SÁMUEL:

Bocsásd be.

PALOTÁS:

(*Középen kilép s bevezeti Cájust*).

V-IK JELENET.

Sámuel Cajus. Palotás.

CÁJUS:

Porig hajolva üdvözlek hatalmas
Pannónia még hatalmasabb királya.
Mint festett szentek homlokát a dicsfény,
Akként övezze fejedet babér.

Szemhunyoritásodtól a világ
Reszkessen, és az agg föld rázza meg
Borzadva testét, haragos szavadra.
Ha lépsz, talpadnak csattanásait
A silány porszemek csóknak vegyék,
S a tündöklő nap csak mécses legyen
Arczodhoz képest. . . .

SÁMUEL:

Ne tovább. Utálom. —
Ha szivemhez szeretnél jutni, más
Utat válaszsz ne a sima hizelgést,
Mely csiganyálaként tovább segit bár,
De mocskot hagy nyomán, mit udorodva
Kerül a becsület. Nyiltan beszélj. —
Mit hoztál, vagy elvinni mit akarsz?

CÁJUS:

Elvinni semmi mást csupán kegyes
Elismerésedet Am hozni — hoztam
Nagyon sokat.

SÁMUEL:

Elfér a palotámban
Az a nagyon sok?

CÁJUS:

Hogy ha eddig elfért
E kisded palotában — (*saját fejére mutat*) hogy
[ne férne
Országodnak határain belől?
Nevem Cájus. Bölcsőm: Itália.
Hispániában tanitottak egykor;
Británniában oktattak sokáig;
És Skócziában végkép kimüveltek. [80])

SÁMUEL:

Vidd hát tudásodat Hispániába,
A bölcsességedet Britanniába,
És Skócziába müveltségedet,
Magad pedig menj a pokolba. Itt
Nincs semmi szükség rád.

CÁJUS:

És nem kivánod
A planéták járásából jövődet
Ismerni?

SÁMUEL:

Nappal van most, nincs az égen
Egy csillag sem.

CÁJUS:

De van, csak hogy szemed
Nem látja őket. Ám a bölcs keresztül
Hatol tekintetével az egen,
És lát! . . . (*szemeit a magasba mereszti*).

SÁMUEL:

Nos mit látsz hát?

CÁJUS:

Figyelj reám
Látok fényt és homályt; éjt és napot
E kettővel lészen bajod. Vigyázz hát!
Őrizkedj a homálytól és keresd
A napvilágot, hogy sokáig élj.
Ha nappal harczolsz — győzni fogsz. Sötétben
Kerüld a sikot, melyen harczi mének
Száguldanak, mert az leszen bukásod.

SÁMUEL:

No szép hogy mondod. Éjjel nem fogok hát
Harczolni. Köszönöm tanácsodat.
S most menj. Hej palotás! Adass e bölcsnek
Jól enni, inni, s dugjanak szegénynek
Az oldalzacskójába egy nehány pénzt.

CÁJUS :

Eszedbe jusson bölcs Cájus tanácsa!
Hispániában tanitottak engem;
Britanniában . . .

SÁMUEL :

Pusztulj már, bolond!
(*A palotás kituszkolja Cájust*).

VI-IK JELENET.

Sámuel egyedül, majd: Dézsa.

SÁMUEL :

Bolond? Ki tudja, hát ha tán nem is
Olyan nagyon bolond? — — Játszik velünk
A természet, és rejtett titkait
Szeszélyből olykor elárulja egy
Gyermeknek, álmotlátó vén banyának,
Vagy egy bolondnak. — Őrizkedjem a
Homálytól . . . Mért? . . . Ah! Meglehet hogy
[éjjel
Támadnak rám! (*összerezzen*) Ki az? Mi? Ki
[van itt?
Ha életemre törsz jer éjszaka!

DÉZSA:

(*Nyakában tarisznya, kezében vékony bot. Már előbb besompolygott középen*).

Már kinek törnék én az életére, és mivel? Hiszen fegyver sincs nálam, csak ez a mogyorófa pálcza, meg ez a tarisznya. Ha innen visszamegyek, az egyik nehezebb lesz, a másik könynyebb.

SÁMUEL:

Hogy értsem ezt?

DÉZSA:

Csak ugy uram, hogy ha kiüritem a tarisznyámat, az könynyebb lesz; s mert akkor minden vagyonomat adom oda, hát ez a bot, koldusbottá lesz. Az pedig nagyon nehéz.

SÁMUEL:

Mi járatban vagy?

DÉZSA:

Roszban magamnak, jóban a királynak.

SÁMUEL:

Mit hoztál?

DÉZSA:

Az adót.

SÁMUEL:

Nem a te dolgod azt behozni, de az ispáné, meg a királyi sáfáré

DÉZSA:

Azokra nem bizom, mert lop valamenynyi. A tavalyi adót is kétszer vették meg rajtam. Most hát magam hoztam el. Ihol van ni, mindenem ebben a tarisznyában. Ha rászorult a király, hát vigye.

SÁMUEL:

No hát tudd meg hogy a király nem kivánja vagyonodat. Tartsd meg, és eredj békével.

DÉZSA:

De nem addig van az, hallod-é? Majd ha a király maga mondja nekem hogy tartsam meg, hát megtartom, de kárositani nem akarom. Ugy is cselekszik azt elegen Te is afféle zsebelőnek látszol. Vigyázz, mert bemondalak a királynak.

SÁMUEL:

Megtetted már.

DÉZSA:

Mit? Mikor?

VII-IK JELENET.

Voltak, Palotás, visszajön.

PALOTÁS:

Uram király, parancsod teljesült

DÉZSA: (*megrémülve*).

Mit? . . . A király, ez? ! . . . Te vagy Sámuel ur, a mi jó királyunk? . . . Ah! Akasztass fel, vágasd ki nyelvemet, csak bocsáss meg.

SÁMUEL:

Nincs mit megbocsássak. Becsületes ember vagy, és nagyon okosan cselekedtél.

DÉZSA:

Okosan? Oh hála neked királyom! Most már elhiszem a mit az otthonvalók beszélnek.

SÁMUEL:

Hát mit beszélnek?

DÉZSA :

Hogy én borzasztó bölcs ember vagyok.

SÁMUEL :

No lám. Te furcsa ficzkó, én is azt hiszem.

DÉZSA :

Ugy van vele mindenki, csak a feleségem nem akarja hinni.

SÁMUEL :

Mondd hát, a király parancsolja neki hogy higyje el S hogy annál könynyeben elhigyje, itt tartalak udvaromnál. Ilyen bölcs és becsületes-emberre mindig szüksége van a királynak. *(palotáshoz)* Adjatok neki olyan ruhát, mint többi cselédeimnek. — De várjunk csak! . . . Próbát állj ki atyafi. — Itt van még az a tudós, ki tudományával ugy kérkedett?

PALOTÁS :

Itt van. Eszik, iszik, mint parancsoltad.

SÁMUEL :

Hozd ide rögtön *(A palotás elsiet)*. Te meg öreg

peczkeld föl az eszed. Egy nagy tudóssal állitalak szembe. Lássuk mit tudsz. Aztán szégyent ne vallják véled.

DÉZSA:

Ha csak az kell, uram . . .

VIII-IK JELENET.

Voltak. Cájus. Palotás.

SÁMUEL:

Jöszte bölcs férfiu. Ime itt van a párod. Szállj ki véle szellemi tusára. A bajmester magam leszek. Te intézz hozzá három kérdést. Lám. meg tud-é felelni?

CÁJUS:

A testi táplálék után étetni a lelket, valóban királyhoz méltó cselekedet. (*Dézsához*) Üdvözlöm a collégát, ki méltónak találtatott a király előtt ragyogtatni talentumát.

DÉZSA:

Szervusz!

CÁJUS:

A három kérdés elseje: Mi a bölcsesség alapja?

DÉZSA: (*némi gondolkozás után*)

Hallgass, ha nem tudsz semmit. Bolondtól okos dolgot ne kérdezz, és ne járj ott mezitláb, hol csak tövis terem.

CÁJUS:

(*Nagyot néz, majd kérdőleg tekint Sámuelre*).

SÁMUEL:

Jól van emberem! Jól van! — Kérdezd tovább.

CÁJUS:

Milyen mély a tenger, bölcs férfiu?

DÉZSA: (*gondolkozás után*)

Egy kőhajtásnyi.

SÁMUEL: (*fölkaczag*).

Ugy van! Egy kőhajtásnyi és nem mélyebb.

CÁJUS:

(*Ismét Sámuelre néz, aztán Dezsára tekintve bólingat fejevel*).

Valóban ugy van.

SÁMUEL: *(fölkaczag).*

Parasztom dicsérem paraszti eszedet. Nos, a harmadik kérdés?

CÁJUS:

Hány stáczió ide a menyország?

DÉZSA:

Egy. Mert meg vagyon irva, hogy jámbor ember lelke egyszerre a menyországba jut, nem áll meg utközben sehol

SÁMUEL:

Jól van! Helyes! ... De most te kérdezz egyet a tudóstól. Meg bir-é felelni ugy mint te?

CÁJUS: *(megvető kicsinyléssel).*

Oh király! Én ne tudnék megfelelni ennek az embernek? Én, ki Hispániában tanultam, és ...

SÁMUEL:

Jó, jó. Ezt mondtad már. Felelj az én bölcsemnek.

CÁJUS:

Kérdezz.

DÉZSA:

Hát ... izé ... mondd meg nekem, hogy hivják a komámat Ercsiben?

CÁJUS:

(*Egészen kizökken nyugalmából, hol Dézsára néz, hol Sámuelre; végre kitör*).

Ezt nem tudom. Ezt nem tanitották sem Hispániában, sem Britanniában, sem Skócziában.

SÁMUEL:

Igy vesztes vagy. Mehetsz a honnan jöttél. (*Dézsához*). S te bölcsem, te egészséges fejü nép embere, jöjj velem. Magam ügyelek rá, hogy méltó ellátásban részesülj. Palotás menj elől. Száz ezüst dénárt adjatok neki minden helyes válaszért, a mit mondott. Jer hát, jer, mig jó kedvemben vagyok. [31])

DÉZSA:

Ur isten! Mivé lettem! ... Most ha látna
A feleségem: Dorkó, — megcsodálna.

(*Sámuel, Dézsa, Palotás balra távoznak*).

IX-IK JELENET.

Cájus, majd: Vira.

E balga ország a valódi bölcset
Nem érti és nem is érdemli meg.

Maradjon hát magának, itt hagyom,
S majd boldogitok egy más szebb hazát.

VIRA:

Ember! Te! Szólj! Urkundot ismered?

CÁJUS:

Urkund?... Mi az? Talán egy uj planéta
Mit most fedeztek föl?

VIRA:

Egy férfi az.
Magyar vitéz.

CÁJUS:

A kit te, — nem nehéz
Szivedbe látnom, — kit te hőn szeretsz.

VIRA:

Ah! Átkozott szerelmem! Bár megölne!

CÁJUS:

A szerelem vagy hősöd?... No de mindegy.
Látom szerelmed nem talál viszonzást,
Tudok rá bűvös-bájos gyógyfüvet.
Hogy ifju voltam, mindig azzal éltem.

VIRA:

No és használt?

CÁJUS:

Nem. Nem használt soha.

VIRA:

Ugy mért ajánlod hát? . . . Eredj pokolba!

CÁJUS:

Ez is pokolba kerget. Jó, megyek.
Az végre is oly rosz hely nem lehet.
E lánynak is kell tudni róla, mert
Onnan jön ő is, más is, mindenik.
Az asszonynép pokolból származik.

(*középen elmegy*)

X-IK JELENET

Vira. Majd: Sámuel. Séba. Bólya. Bonyha (szerzetes ruhában). Madléna. Bara.

VIRA:

Hol keressem? Hol kutassam?
És ha rá találok, akkor . . .

Akkor mit mondjak neki?
Csak elűz megint magától,
Mert szerelmes ölelésem
Neki nem kell. Ah! Miért kell
Hát nekem? Miért nem tudom
Kiszaggatni a szivemből
A nevét, az arczvonását,
Az emlékét? . . . Kiégetni
Tüzesvassal azt a szörnyü
Betegséget, melynek Urkund
A neve? Oh jaj nekem! Jaj! . . .
Jönnek erről . . . Hát ha ő? . .

(*Egy oszlop möge rejtőzik*).

SÁMUEL:

Kedves leányom, e jámbor barátok
Épp most hozzák hirül, hogy az öreg
Alzsbéta haldoklik, s könyörgve kér
Hogy látogasd meg, s könynyeben csukódnak
Örök álomra szemei. Akarsz-é
Hát menni hozzá?

SÉBA:

Oh atyám, tudod
Hogy boldoggá tesz hogy ha szenvedőnek
Terhén könynyithetek. Szegény anyóka,
Hát oly rosszul van?

BÓLYA:

Megesik mire
Hozzá jutunk, már halva lesz.

SÉBA:

Mitől
Lett oly beteg?

BONYHA:

A hitlen csőcselék
A gaz pogányok, kővel megdobálták.

SÁMUEL:

Gaz nép!

VIRA: *(magában).*

Jaj! Én e hangot ismerem.
Ez Bólya s Bonyha! . . . Ezek nem papok.

SÉBA:

Siessünk hát.

SÁMUEL:

Menj édes gyermekem.
E két asszony majd elkisér. (*Madlenára es Barára mutat*).

SÉBA:

Talán
Valami ételt is vinnénk neki.

BÓLYA:

A testnek ott már nincs szüksége tápra,
S elszálló lelke téged vár csupán.

SÁMUEL:

Ugy menj hamar, anyádtól sem búcsúzva.
Hisz nem maradsz soká.

BONYHA:

Uram király,
Hű szolgáidra bizod lányodat.

VIRA:

Ah! Ugy van, ők! . . . Meg kell tudnom
[mi ez.

SÁMUEL:

Az ég ura kisérjen gyermekem.
Ti asszonyok tegyétek majd a mit
Lányom parancsol, s őrizzétek őt.

Ti meg istenszolgái, járjatok
Utána, hogy kik voltak a gazok,
E vértett okozói? Hadd vegyék el
Majd méltó büntetésüket.

SÉBA: (*a két nővel indul*).

Jerünk!

XI-IK JELENET.

Voltak. Urkund

(*Urkund középről belép; megpillantva Sébát, egy percre visszahökken, majd tekintetet vált Bólya és Bonyhával, es szenteskedve, mélyen meghajlik előttük. Séba az ajtóból visszatekint, s kezével integetve — üdvözli atyját, aztán mind távoznak középen. Urkund előre jön Sámuelhez, s mig vele beszél, az alatt Vira észrevétlenül az eltávozottak után lopódzik*).

SÁMUEL:

Mi hir Urkund? Az arczodról öröm
Sugárzik.

URKUND:

Mért titkoljam? Örülök,
Mert... mert... megjött a várva-várt követ-
[ség
Henriktől.

SÁMUEL:

Megjött valahára? Tüstént
Bocsássátok be. Nem fognak megpihenni
Mig utjokról nem adtak számot, itt,
Azonnal.

URKUND:

Tán a tróncsarnokba mennénk?

SÁMUEL:

Mit csarnok és trón? Péterről maradt
Külföldi majmolás. Nem a falaknak
S trónszőnyegeknek fognak számot adni,
De nékem. Ide jöjjenek legott.

URKUND:

S az udvari kiséret? A nemesség?
Urak...? Ez országügy.

SÁMUEL:

Az én ügyem!
Az fog történni a mit én határzok,
S nem a zászlós urak meg a nemesség. —
Nos, jönnek-é már a követjeim?[34])

XII-IK JELENET.

Voltak. Palotás. majd: Nannó. Cornes Vilmos. Zonuk. Udvari cselédek.

PALOTÁS: (*középről*).

Uram! Az egri prépost, Zonuk ispán. . . .

SÁMUEL:

Tudom. Csak jöjjenek. Rég várom őket.
(*A belépők elé siet és megöleli Nannót*).
Jó hivem üdvözöltek. Ölelésem
Legyen tanubizonyság, hogy ma is
Azt érezem irántatok, mit az nap
A melyen elváltunk. Ispán uram,
S te kedves hivünk, a király örömmel
Fog véletek kezet. Hozott az Isten.
S bár rég nem láttuk egymást, hagyjuk el
A czeremóniát. Időnk rövid.
Pihenni üljetek, s halljam mi hir?
(*A király balodalt karosszékbe ül. Az udvari cselédség a szin jobb oldalára székeket helyez, melyekre a többiek leülnek, kivéve Urkundot, ki a király háta mögött áll*).
Mi kell Henriknek? Béke? Háboru?

ZONUK:

Sem ez, sem az. Kardjának éle kettős.
És olyan válasza.

NANNÓ:

Mikor mi hozzá
Érkeztünk, Strassburg várában, mulatva
Töltötte a karácsony ünnepet.
Kevés nap az előtt fogadta Pétert,
Ki térdrehullva kérte pártfogását.

SÁMUEL:

Gyalázatos tett egy magyar királytól.

NANNÓ:

De Henrik őt mint régi ellenét
Elzárta, vasra verve.

SÁMUEL:

Jó! Helyes!

NANNÓ:

De az nem jó mi most következik.
Adalbert őrgróf, Péter sógora,
Reánk uszitá Henriket, fülébe
Sugdosva, hogy im itt az alkalom
Kivivni azt, mit apja életében
Már megkisérlett volt, hogy őt nevezzék
„Pannónia legyőzőjé"-nek.

SÁMUEL:

Ugy-e? . . .
Csak mondd tovább.

NANNÓ:

A római király
Bár ifju még — ravasz, fondorkodó;
Gőgös nagy ur, — s alázatos barát;
Öszinte s még is álnok egy személyben.
Ügyet sem vetve ránk, nem is fogadva
Minket, Strassburgban váratott soká.

URKUND:

Lám! A magyar király követjeit.

SÁMUEL:

Hitemre! Megbecsül majd ezután!

ZONUK:

Részt kellett vennünk a sok dáridóban,
Melyen magának fuvatott hozsannát.

VILMOS:

Rajtunk nevettek, őt meg a poéta
Wippó dicsőitette dal s zenében.

SÁMUEL:

Majd kürtjeinken én is fuvatok
Dalt néki, melytől beszakad füle! —
Mondjátok csak tovább. Van még türelmem,
Van még. Nos aztán?

VILMOS:

Péter ez alatt
Addig fondorkodott körülte, mig
Egészen pártját fogta ellened.

SÁMUEL:

Mit? Pártját fogta, s ellenem? Kölyök!
No és követjeim? Követjeim?

NANNÓ:

Nagy dölyfösen fogadva végre minket,
Kimondta, hogy törvénytelen király vagy,
És trónod Péteré.

SÁMUEL: *(felugrik).*

Törvénytelen?
Gaz fattyu! . . . Gőgös római király! . . .

VILMOS:

S ha bántani merészled őt s övéit,
Isten segitségével megmutatja
Neked hogy ő ki, és te hogy ki vagy.[33])

SÁMUEL:

Kardommal, tőrrel, dárdámnak hegyével
Arczára szabdalom: király vagyok!
S ő markaköpi henczegő legényke,
Kinek utjába majd gémet vonunk,
Hogy római orrát bezuzza rajta.

MIND:

Helyes! Helyes!

SÁMUEL:

Vagy tán nem a makacs
Kunoknak vére lüktet ereimben?
Várj római király! Tudom megérzed
E kún ököl arczulcsapásait! —
Hivassátok Besztridet, Buldot is.
Szószékről hirdessék hogy Sámuel
Hadat gyüjt Henrik ellen. Kürt szava
Rikoltsa ugyanezt a nép között,
S a véres kardot hordozzák körül.
Szószékre Nannó!

NANNÓ:

Ott leszek.

SÁMUEL:

Gerald,
Marosvár püspöke . . . ?

URKUND:

Gyöngélkedik.

SÁMUEL:

Gyöngélkedik? Mindig gyöngélkedik?
Hazafisága is ha olyan gyönge
Mint teste. . . .

URKUND:

Ő olasz, s velenczei.

SÁMUEL:

Hah! . . . Megütöttél bennem valamit! . . .
Ha ő is Péter mellett . . . Hagyjuk ezt. —
Zonuk! Te add ki rendelésbe, hogy
Senkit többé ki országunk határát
Átlépi, vissza ne bocsássanak.

Kalmár, követ, pap, hirmondó, — akárki
Jön, — itt maradjon veszteg. Meg ne tudják
A római királynál, itt mi készül. [84])

ZONUK:

De jó uram . . .

SÁMUEL:

Tedd szó nélkül! . . . Igen,
Három felöl megyek reá!

(Kivül hosszas és többszörös kürt szó)

Mi ez?

PALOTÁS:

A népet összehivó kürt rialma.

SÁMUEL:

Ugy—ugy! Csak jöjjenek hát hiveim. —
A tél is enyhül; kedvez az idő. —
Készitsétek hajitó gépeinket. —
Három felöl megyek rá s össszezúzom!

XIII-IK JELENET.

Voltak. Besztrid. Buld. Dézsa (harczos mezben). 1-ső, 2-ik Paraszt. Sáfár. Nép. Harczosok. Palotaőrök. (Betódulnak középről, ellepve a szint).

BESZTRID:

Királyom, te hivatál.

BULD:

Kérdenünk
Felesleges hogy mért; hisz szól a kürt.

SÁMUEL:

És azt jelenti, harczba indulunk.

DÉZSA: *(a néphez).*

Halljátok?

1-SŐ PARASZT:

Harczra készül a király!

SÁFÁR:

Uj életet adtál nekünk, legyen
Hazánké az s tiéd. Veled megyünk!

2-IK PARASZT:

Veled megyünk uram mind egytől egyig!

SÁMUEL:

Bizom Istenben! Bizom bennetek.
(Magához inti Urkundot, Vilmost, Zonukot és Nannót).
Három hadoszlop. Igy terveztem én:
A Dráva mentén, Karantániának;
A Duna jobb partján a másik oszlop;
S hogy majd Adalbert őrgróf sugdosó
Kedvét lerontsam, — rá is egy sereg
Indul a bal parton — Sák vajda, hű
Vitézünk lovasságomat vezérli.

URKUND:

Ne számits Sákra, ő vadászni indult
És vele sok nemes, főur, mivel
Hogy lakodalmát tartja

SÁMUEL:

Vesszen el
Fajtája! Ez üdvözletünk a nászra.
Ugy menjen hát Kador. Ispánom ő,
És rettenthetlen bajnok.

URKUND:

Ő beteg.
Mióta Péter trónvesztett, Kador
Várába zárkozott.

SÁMUEL:

Omoljanak
Fejére a falak! ... Hát senki sincs
Királya mellett?

URKUND: (*gúnyosan*).

Itt a nép, uram.
A nép egy szálig lábadnál hever.

VILMOS:

S mi is, barátaid.

SÁMUEL: (*megragadja kezét*).

Oh Vilmosom!
Ha sértett, vérező szivembe látnál! ...
De félre sziv! ... Majd eljön az idő,
S veszi méltó jutalmát mindenik. —
Zonuk, te jösz velem. Te alvezér vagy.
Parancsomat kiosztom majd neked,
S a főseregnek élén a király megy.

SÁFÁR:

Vezess király!

MIND:

Vezess csatára minket!

NANNÓ:

Hallod igaz s hű gyermekid szavát?

SÁMUEL:

Oh gyermekim! Családom! Hitvesem!
Mi lesz velük mig harczol a király?
Vilmos, teréd bizom családomat.
Nézd, itt közelgenek. — Szeretteim!

(Tárt karokkal a belépők elé siet).

XIV-IK JELENET.

Voltak. Sarolta. Domoszló. Manhart.

SAROLTA:

Férjem! Királyom. Kürtök harsonája
Jelenti hogy apánk elhagyni készül.
Tekints reánk, s a hirtelen harag
Lecsöndesül szivedben, és talán
Megváltozik határzatod s maradsz.

SÁMUEL:

Veszélyben a hon, sértve a király;
Azt védeni, ezt megtorolni kell.

DOMOSZLÓ:

Ha nem maradsz, hát vigy magaddal engem,
Apám. Én eltalálom már nyilammal
A verebet.

MANHART:

Veréb! Veréb! ... Mi az?
Én sast lövök, ha akarom!

DOMOSZLÓ:

Veréb
Kisebb a sasnál; nehezebb találni.

MANHART:

De magasabban repül ám a sas.

SÁMUEL:

Még látjuk egymást indulás előtt,
S aztán barátunk majd helyettesit.

(Kezeit a két fiu fejére teszi).

Ha apai áldásnak foganatja
Van égben, — ugy kivánom, pazarolja
Reátok fiaim minden kegyét;
S az, ki a földi gyönyört osztogatja,
Legyen hozzám fukar, és részemet
Juttassa nektek! — Isten véletek!

SAROLTA: (*ölelve a királyt*).

És lányod, Séba?

SÁMUEL:

Menjetek legott,
S hivjátok lányomat. Jöjjön hamar.
E néhány percz tiétek. Ám de aztán,
Aztán fel harczra!

MIND:

Harczra fel! Vezess!

URKUND: (*magában*)

Menj harczba Sámuel! Menj! Sok szerencsét!...
Nem látod többé szép leányodat! — — —

HARMADIK FELVONÁS

Szoba Urkund várában. Középen és bal oldalt szőnyeges ajtó. Jobbra nagy nyilt ablak. Balra asztal, székek. Az asztalon nagy imakönyv, melynek külső lapján, drágakövekkel feszület van kirakva.

I-SŐ JELENET.

Séba. Madléna. Bara.

(Séba jobb oldalt, a nyilt ablak előtt, karosszékben ül, a távolba merengve. Mellette zsámolyon ül Madléna. A karszék mögött, a támlányra könyökölve áll Bara).

MADLÉNA:

(Kezében mandolinnal, énekel).

„Chi la Gagliarda
Donne, vo imparáre?
Venite a noi,
Che siamo Mastri fini,

Che di sera e di mattina,
Mai manchiamo disonáre:
Tam-tam-tam-tam!

A principiante
Che é, li vo dáre,
Questo compagno
Che sa ben balláre.
Che di sera e di mattina,
Mai manchiamo disonáre:
Tam-tam-tam-tam!" [35])

SÉBA:

Elég, ne többet jó Madléna. Mondd,
Kitől tanultad ezt az éneket?

MADLÉNA

Egy olasz dalnok, ki Péter királylyal
Jött udvarunkhoz, tanitott reá.

SÉBA:

Többé ne halljam. Bár a szót nem értem,
Hat még is ram. Kedves, vig dallama
Szivem bus sóhajába ütközik,
S fáj, mert nem illik hozzám semmi vig.

Ha olyat tudsz, a melynek hallatára
Szemembe köny tolul, azt énekeld,
S én hallgatom mig szivem megszakad.

MADLÉNA:

Oh szép királyleánykám, fölviditni
Akarlak én, de . . .

SÉBA:

Azt nem tudja senki,
S nem is kivánom.

MADLÉNA:

Mért? Lásd, bőviben
Van minden itt körültünk a mi kell.
És minden oly szép.

SÉBA:

Csak börtön marad,
Ha drága kővel volna is kirakva
A pádimentoma.

BARA:

Tán olvasok
E szent könyvből itt, melyet a barátok
A bibliából irtak szép betükkel?

SÉBA:

Csak olvass . . .

BARA:

Mit szeretnél hallani?

SÉBA:

Csak nyisd fel drága könyvemet, s a hol
Tekinteted megáll, olvasd Bara.

BARA:

(*A baloldali asztalhoz ül, s fölnyitva a könyvet, olvas*).

„. . . és megcselekedte az Ur a miket gondolt. Elpusztitott tégedet, és nem kimélett, és megörvendezteté rajtad az ellenséget.

A folyamhoz hasonlóan folyjanak éjjel és nappal Szion leánya könynyeid! És meg ne szünjék sirni szemed. Kelj fel, és kiálts éjjel az első vigyázáskor. Mint vizet öntsd ki az Ur előtt szivedet. Emeld föl hozzá kezeidet . . ." (*Jerem. sir. II. 17. 18. 19*). (*Madléna int neki hogy hagyja abba, a zokogó Sebára mutatva. Bara fölhagy az olvasással*).

SÉBA:

(*Az olvasás alatt zokogni kezd. Lassan lesiklik a karosszékből, s térdre roskadva ismétli a szentirás szavait*).

„ . . . folyjanak éjjel és nappal Szion leánya könynyeid! . . .“

MADLÉNA: (*hozzásiet*).

Oh kelj föl drága, kelj. Lásd, minek is
Mindig csak ez a biblia? . . . Jobb annál
A vidám dal.

SÉBA:

Oh hagyj el, hogy kiöntsem
Az Ur előtt bánattelt szivemet.

MADLÉNA:

Sok köny a szivnek hervadása, mint
Virágnak a sok eső — fonynyadás.
S te szépséges király leánya, nem
Azért születtél, hogy emészd magad.
Igaz hogy Urkund minket fogva tart,
De nem rabság az, hol parancsszavadra
Szolgák sietnek, egymás arczvonásán
Kilesve, hogy urnőjük mit kiván?

SÉBA:

Halált és semmi mást!

MADLÉNA:

Hogyan? Halált?
Hisz még az életet sem ismered.
Te még egyetlen férfiú szemébe
Sem néztél már ugy igazán

SÉBA:

Hisz akkor
Szemem s a köny nem volnának barátok!

MADLÉNA:

Mit? Tán szeretsz? Megmozdult kis szived?

SÉBA:

Madléna hallgass Csalfa utakon
Börtönbe vinni a király leányát
Lehet, de szivét, — azt nem engedi
Rabságra vetni. Nem! Nem! . . . S ezt neki
Magának is megmondom.

BARA:

Lám! Kinek?

SÉBA:

Ne kérdezzétek, nem felelhetek.
(*Az asztalhoz lép s kezébe veszi az imakönyvet*).

MADLÉNA:

Urkund jön.

SÉBA:

(Meghökken, majdnem kiejti kezéből a könyvet, majd igyekszik magát mérsékelni)

Jöjjön.

MADLÉNA:

(Összenéz Barával, halkan).

Haj! . . . Hát igy vagyunk?

II-IK JELENET.

Voltak. Urkund (jön középről).

URKUND: *(int a hölgyeknek).*

Elmehettek mind a ketten.
Egyedül kiván maradni
A rabszolga, urnejével.

SÉBA:

Még is, ha megengednéd hogy
Itt lehessenek körültem . . . . .
Ők fogságomat megosztják,
És én félek nélkülök

URKUND:

Félni tőlem nincs okod, sem
Most, sem máskor. És a fogság . . .
Éppen arról akarok majd
Szólni, én, a porkolábod,
A minek te tartasz engem;
Mert én rabszolgának érzem
Magamat, s az ur te vagy.

(*Int. Madléna és Bara távoznak balra*).

SÉBA:

Mért gunyolsz te engem, Urkund?

URKUND:

Nem gunyollak. Az vagy néked
A minek neveztelek.
Vagy tagadnád, hogy mióta
Itt vagy nálam, óhajodnak
Próbaállott hü cselédül
Nem hajoltam meg? — Mi volt az
A mi, hogyha te kivántad,
Teljesittetlen maradt?

SÉBA:

Egy, a legfőbb, a szabadság.
Azt add vissza, azt kivánom. —

Emlékszel, midőn először
Láttuk egymást, ott a Mátra
Sürüjében, ott a szörnyü
Pillanatban, a mikor majd
Összeroskadtam, szemednek
Vészes pillantásitól? . . .
Akkor mondtam már, s az óta
Érzem a kinos bilincset,
A mely fogva tartja fájó,
Fájó árva lelkemet! . . .
Nem elég volt az, de most már
Fogoly testem s lelkem is!

URKUND:

Fogva lelked? *(az imakönyvre mutat).* Hát ez itt, [ez
Nem a lelked szabadsága?
Nem a lelked tápszere?
Lám, azt is megtettem érted
Hogy bálványom, istenemből
Csufot űzve, e falak közt,
Ezt az irást a kereszttel
Megtüröm. Magam szereztem
Drága pénzen a baráttól,
A ki félig megvakult, mig
Ákom-bákomos betüit

Sorba irta, ugy, hogy abból
Te imádhasd istened.

SÉBA:

Áldott az a percz, a melyben
Okot én adtam reá, hogy
Hajlékodba bebocsásd az
Üdvözitőt. Oh de nem csak
Hajlékodba kell fogadnod;
Tárd ki szived is előtte,
És fogadd meg szent tanát.

URKUND:

Csak maradjon ő lakomban,
Szivemben van már egy isten,
A kinek áldozatául
Dobta Urkund már magát rég.

SÉBA:

Milyen isten lehet az? Nem
Krisztusom, ki a kereszten
Halt meg értünk Sem az ősők
Hadrontó nagy istene.
Mert veretlenül nem hagyná
Egyikök sem azt a hivét,
A ki ugy tesz, a miként te

Álnokul velem. Mely isten
Hát az, a kiben hiszesz, s ki
Rajtad igy uralkodik?

URKUND:

Valamenynyinél hatalmasbb
És erősebb, mert a te
Fölfeszitett Krisztusod, nem
Müvelt oly csodát soha,
Mint az, a ki egy leánynak
Szótalan tekintetével
Kősziklát mozdit helyéből,
És bárányszelid gyerekké
Változtatja, eltörpiti
A vérengző dúvadat.
Ez az isten! Isteneknek
Leghatalmasbb istene,
A ki Urkund büszke törzsét
Meghajlitja igy, s parancsol
Rá, hogy mondja végre hát ki
Ezt a szót: szeretlek!... Sugja
Néki, kogy kérjen kezedtől
Csak egy érintést!... (*letérdel Séba előtt*).

SÉBA:

(Fölragadja a könyvet s keresztes oldalával Urkund fele, magasra tartja).

Előtte
Térdepelsz! Az Ur előtt! . . .

URKUND:

(Vad kiáltással felszökik)

Ah! . . .

SÉBA:

Térdre hát, s imádd az Istent,
A ki életet lehelt a
Kősziklába, és a dúvad
Szivébe szerelmet olt! . . .

(Hosszas szünet. Urkund daczosan elfordul. Séba lassan leereszti a könyvet, s nem is mozdul helyéből).

Lám, nem is tudtam hogy Urkund
A rabló, ki börtönében
Tartja fogva a szegény, az
Ártatlan király leányt, im
Már keresztény. *(Urkund daczos mozdulatot tesz).*
Ne tagadd el
Ne nézz rám oly gyilkosan, mert
Nem félek gonosz szemedtől,

Sem karodtól, sem ökölbe
Szoritott kezedtől. Isten
Véd meg engem a gonosztól,
Kinek akaratja nélkül
Meg nem hajlik egy fűszál sem
Itt e földön. Bánts. ha tetszik.
Fegyverem nincs védelemre,
S nem védelmezném magam még
Hogy ha volna is mivel. –
Vond ki kardod. Megadással,
Istenben vetett hitemmel
Várom tőled a csapást —

URKUND:

(Szótlanul leoldja kardját, s félre löki).

SÉBA:

Keresztény vagy, mondom, Urkund,
Mert a ki a szeretetnek
Nagy hatalmát ismeri,
S meghajlik parancsszavára,
Már keresztény, mert szeret. —
Vagy tagadd meg az az istent
A ki meghalt a kereszten
Mindnyájunknak vétkeért,
S áldozván pogányhitednek,

Ontsad vérét gyülölettel
Mindazoknak, kiket Isten
Embertársadul teremtett,
És akkor ne mond: szeretsz, —
Vagy fogadd el ezt a jobbot,
Melynek érintéseért már
Leborulva könyörögtél.
Lásd, feléd nyujtom nyugodtan.
Testvéred vagyok s keresztény,
És a kereszténynek félni
Testvértől, nincs oka.

URKUND:

(Közeledik Sébához, mint ha kezet akarna fogni vele, majd ingerülten elfordul tőle).

Nem kell ez a kéz! . . . Jaj annak
A kinek szivén sebet ver
Ez a kéz, mely gyönge, mint a
Pillangószárny legyintése! —
Egy lehelet az egész, de
Porbasujt egy óriást.
Szabadságodat kivántad?
Előbb add te vissza nékem,
Az enyémet! — — — A világ volt
Eddig tágas otthonom, s a
Lelkem mint királyi sas, ugy
Szárnyalt benne. Akadályt nem

Ismert sem a bérczek ormán,
Sem a mélyben. És mióta
Téged láttalak, — szemednek
Pillantása, mint meganynyi
Szála egy bűvös hálónak,
Addig szövődött körültem
Mind szükebbre, mind szükebbre,
Mig egyetlen gondolat volt
Agyvelőmben, és szivemben
Csak egyetlen dobbanás, mely
Nem bilincsbevert rabod.
S ezt a fátyolt, ezt a semmit
Mely körülvesz, — ezt a hurkot
Mely vonszol kegyetlenül csak
Oda hol te vagy, hatalmas
Karjaimmal nem birom, hajh!
Nem birom széjjelszakitni! . . .
Én mondom hogy add te vissza
Elvett szabadságomat! — Hogy
Te adj vissza önmagamnak!
Vagy ha nem, ugy oszd meg vélem
E rabságot, ezt a börtönt,
És add nékem magadat! *(hozzá rohan)*

SÉBA:

Őrült vagy? . . . Madléna! Jertek! . . .
Oh segitség! *indul)*

URKUND:

Itt maradsz!
S megtanitalak, jövőre
Hogy alázz meg engem! Ismét
Urkund áll előtted Annak
Csak akarni kell s övé vagy,
És nem véd meg istened, sem
Minden szentje! — Itt maradsz,
És enyém lész, esküszöm rá! (*megragadja*).

SÉBA:

Üdvözitőm el ne hagyj!

URKUND:

(*Föleszmél, majd elbocsátja Sébát, s arczát eltakarva egy székbe roskad*).

SÉBA:

(*Sokáig nézi Urkundot, majd elöveszi az általa félrevetett kardot, hozzá lép es visszaadja neki*).

Tiszta még; vedd át!

URKUND:

(*Sébára nez, aztán lassan fölemelkedik*).

Leány, te
Nem tudod milyen hatalmas

Az a te jó istened! . . .

(*Átveszi kardját. Kis szünet*).

Jönnek. Csak maradj nyugodtan.
Mit se félj. — Várnagy, mi az?

III-IK JELENET:

Voltak Várnagy, *középről jön.*

VÁRNAGY:

Egy leány kér bebocsáttatást. Mint mondja, hamaros jelenteni valója van.

URKUND:

Leány? Miféle?

VÁRNAGY:

Fiatal. Olyan haragos szemü. Ugy hordja körül a tekintetét, mint az arató a kaszáját, s egy percz alatt mindent kivizslat.

URKUND:

Bocsásd be.

VÁRNAGY:

Egy csapat lovas is közeledik várunk felé, amunnat. Az őrtoronyból észrevettem a porfelleget. (*Elmegy.*)

URKUND: (*kitekint*).

Jól mondod. Látom én is.

SÉBA: (*örömmel*).

Talán atyám vitézei! . . .

URKUND:

Nem azok, nyugodt lehetsz. S ha azok volnának is, ne örvendj, mert Urkundnak előbb meg kell halni, csak ugy vihetik el tőle Sébát.

SÉBA:

Majd megszabadit engem atyám, ha visszatér a harczból, s tudom hogy bosszut áll érettem.

URKUND:

Oh késő bosszu! . . . Korai remény! . . .

IV-IK JELENET.

Voltak. Vira. (*besiet*).

VIRA:

Urkund! Jönnek hozzád.

URKUND:

Mit? Te vagy bolond leány? . . . Hogyan vetődtél ide? Mit akarsz megint?

VIRA: (*szemeit Sébáról le nem veszi*).

Jól tudod hogy én ott vagyok, a hol te. Lábam azt a földet tapodja, melyen te jársz. Szomjamat az a viz csillapitja — melyet te iszol, s tudhatod hogy mit akarok

URKUND:

Daczos vagy és feleselő. Mit lesekedel utánam? Add vissza tőrömet, melyet elloptál.

VIRA:

Nem adom

URKUND:

Miért rimánkodtad be magadat váramba?

VIRA:

Azért hogy figyelmeztesselek ha elrejteni való kincsed van, — (*Sébára czéloz*) ugy rejtsd el jól, mert vitézek jönnek hozzád. Itt a közelben legel-

tettem nyájamat, mikor egy csapat lovas vágtatott arra, kik a nevedet emlegették. Nagyapám is köztük van.

URKUND:

Ugy nem a király emberei.

VIRA:

Bólyát és Bonyhát is fölismertem.

URKUND:

Ugy alitom barátim közelednek. (*magában*). Ah! Jönne bár inkább az ellenség. (*Virához*). Két dolgot tégy meg nekem Vira.

VIRA:

Mit?

URKUND:

Mondd meg a várnagynak gondoskodjék vendégeimről, — ez az egyik. A másik az, hogy ne lássalak többé.

VIRA:

(*Fenyegetőleg rá emeli kezét*).

Hej! Urkund, látni fogsz te még engem, de akkor tudom nem kergetsz el magadtól! . . . (*Elsiet*).

URKUND:

Sébához lép, kit Vira megjelenése egészen megváltoztatott).

Nos, mit állsz ily mozdulatlan?
Mért tekintesz ugy a földre,
Félig alva, félig ébren?
Már szemeddel is fukar vagy,
Hogy felém sem forditod?
Egyre gyülölsz? . . . Hisz nem bántlak.
Megsegitett üdvözitőd
Ki rémült sikoltásodra
Köztünk termett. Nem kivánom
Sem hogy kis kezeddel érints,
Sem hogy karjaimba fuss. Csak
Menj szobádba. *(Séba nem mozdul;*
Urkund ingerülten rá szól:) Menj, ha mondom!
S vidd magaddal ezt a . . . ezt a . . .
Üdvözitőt. *(A könyvre mutat).*
Nincs reá itt
Semmi szükségem. De még is
Hadd csak itt, és menj magad.

SÉBA:

(Lassan megindul. Nem tekint Urkundra, csak elfojtott, alig hallható hangon suttogja).

Jaj nekem! . . . Ketten vagyunk! . . .

(Elmegy balra).

URKUND: *(egyedül).*

(Utána tekint. Lassan visszafordul, és szemeibe ötlik az imakönyv. Meröen nézi. Majd körüljárja az asztalt, melyen a könyv fekszik, aztán mint egy félre tekint Séba után, hogy az nem látja-e öt? s óvatosan megérinti a könyvet.)

Üdvözitő! . . . Mily varázs az
A mely olyan sok, nagyon sok
Embert e jelhez bilincsel? . . .
Két vonal, keresztbe huzva,
Egy kereszt, más semmi; és ez,
Ugy mondják, — hogy: üdvözitő! . . .
Hát van más is a világon
Mint a szép leány szerelme
A mi embert üdvözit? . .
Hogy is kell hát bánni véled
Te csoda, hogy megsegits? . . .
Többször láttam hogy e gyermek
Ajkaival érintette
Megcsókolta. Mit? Hogy én is. . . .
Nem, nem! Oh nem! . . . Gyermek lánynak
Vagy pulyának illik az csak,
Férfi ilyet nem teszen. —
Hogy imetten átkaroltam,
Felsikoltott, elkiáltva
A nevét csak, s én, a férfi,
A ki hányszor szembenálltam

Fenevaddal és halállal
S félelmet nem ismerek, —
Elbocsátottam karomból.
Mert valami mint a villám
Átfutotta testemet s én
Éreztem hogy közibénk jött
Ide, ide a hol álltunk —
Egy százszor hatalmasabb ur
Mint az egész ellentábor . . .
Az volt tán az istene? . . .
Nem lehet máskép, különben
Nem jött volna egy hivásra,
Megsegitni gyermekét. — Ah!
Vajjon engem, hogy ha hivnám,
Szintén megsegitene? . . .
Gyönge Urkund! Rászorulsz hát
A keresztnek istenére?
Nem! — — — — —

(Rövid szünet után megint az asztalhoz közeledik, fölnyitja a könyvet, nézi s lapozgat benne).

— — — Betű! . . . Ez össze-vissza
Hányt-vetett vonások, Isten
Lakhelye! Ha én ki tudnám
Szedni a tekintetemmel
E sorokból azt az istent
A kit ők imádnak! . . . Menynyi

Áldás, — menynyi béke, — édes
Altatója búbánatnak, —
Éhezőnek mennyi étel, —
Koldusnak királyi bibor, —
Látószem a vaknak, és az
Elnyomottnak menynyi vigasz
Van itt, mint a kincs elásva,
És csak az találja meg, ki
Ugy imádkozik miként ők. —
Nékem is van bánatom, hajh! . . .
Háborgó szivem nyugalmat
Szomjazik; fejemre nem száll
Ég áldása; rongyban jár a
Lelkem és koldul vigaszt! . . .
Megkisértem, hát ha én is
E forrásból, bár egy csöppet
Ki tudnék meriteni?
Jut egy morzsa a kenyérből,
Rejtett kincsből egy szilánk, a
Kárhozott pogánynak is? . . . Nem!

(Becsapja a könyvet s néhány lépést tesz).

Nem! — Ne kisérts balga álom!
El! . . . De azt is mondta Séba
Hogy ez Isten megsegiti
Azt, ki igazán szeret. . . .
Jer tehát, jer, és ségits meg

Te kereszt, te puszta jel,
Hatalom te! *(kezébe ragadja az imakönyvet, térdre-borul s rá szegzi tekintetét a keresztre).*

. . . Nézd! Letérdel
Büszke Urkund, s kérve-kéri
Hogy segitsd meg! . . . Szeretem
A királynak Séba lányát,
Tedd hogy ő is ugy szeressen!
Hallod-é kereszt? . . . Kivánod
Hogy csókoljalak? No hát
Megcsókollak, csak segits!
Kereszt! . . . Kereszt! . . .

(Remegő kezei közt tartja a könyvet, s csókolja a rajta lévő keresztet, aztán rá mereszti szemeit s ajkai a „kereszt" szót suttogják. Kivül kürtszó hallatszik, mire fölriad.)

. . . Ébredj Urkund!
Bajnok Urkund ébredezz! . . . Hajh!
Többé engem föl nem ébreszt
Egy világ kaczaja sem! — — —
Hova rejtsem, hogy ne lássák?
Oh! Mi történt én velem? . . .

(A könyvet egy fali állványra teszi, s annak függő szőnyegével letakarja).

V-IK JELENET.

Urkund. Bólya. Bonyha. Garabon. Skalza. Fő-urak. Pezli. Taizlán.

BÓLYA:

Ne félj Urkund. A kürtszó jó barátot
Jelent s nem ellenséget

URKUND:

Félni, én
Kitől s mikor?

BONYHA:

Tőlünk, most, ugy lehet.

URKUND:

A beköszöntő oly barátiatlan
Hogy jobb lett volna tán nem jönnötök.
Téged már Bólya ismerlek s gyanakvó
Természeted megszoktam, bár ha bánt.
De kik e többiek?

BÓLYA:

Mind jó magyar.

GARABON:

Mind jó magyar, még rosz időben is

URKUND:

Ősz Garabon te is vádolni jösz?
Ugy lássam hát a többit, hogy kik ők,
És mit kivánnak? Ismerjük meg egymást.

BÓLYA:

Urkund, te a sisak rostélyzatát
Már régen lebocsátva hordod, és
Barátaid sem ismernek reád.
Im itt áll Pezli és Taizlán, kiket
Földönfutókká tett a gaz bitor,
S csak lopva élőkké saját honukban.

TAIZLÁN: (*kezet fog Urkunddal*).

Hogy én ki volnék, — már gyermekkorunkban
Nagyon jól tudtad. És azt is tudod
Hogy sokszor, harczijátékunkban, én
Ha egyedül maradtam is, de mindig
Annak pártjára álltam, a ki gyönge,
És követelni joga volt.

URKUND:

Tudom.

PEZLI:

Mi itt mindnyájan követelni jöttünk.

BONYHA:

Nem várunk többé. Vagy jösz mivelünk,
Vagy nélküled határzunk.

BÓLYA:

És teszünk is.

SCALZA:

Te Sámuel tanácsadója vagy,
S ő megtett kincstartóvá. Engem éppen
Miattad üzött el szolgálatából,
S e czimborák beszélik hogy te volnál
Még is legbőszebb ellensége. Ezt
Ám értse a ki tudja. Én tudom
Hogy nem hiszek s nem bizom benned addig,
Mig azt nem mondod: vesszen Sámuel!
S ezt mondva, nem teszed meg azt, a mit
Oly régen hirdetsz szájjal.

GARABON:

Én tanuja
Voltam véresküvésednek, mikor

Apád sirjánál kimondtad fejére
A borzasztó itéletet. Az óta
Te napraforgó lettél; ám vigyázz,
A nap lenyugszik s a kórót kivágják.

URKUND:

Üdvözlek s áldom ezt a perczet is,
Mely enynyi jó baráttal gazdagit.
Hogy bennem kételkedni tudtatok,
Azt nem zokúlom, ám de Bólya, Bonyha,
Ti tudjátok mért késtem eddig, és
Megmondhattátok volna társainknak
Hogy Urkund alkalomra vár csak.

BÓLYA:

Ejh!
Az asszony tétovázzék, ám a férfi
Határoz és tesz. Itt az alkalom.
A karantánok földjén csufra verték
A Sámuel hadát. A Morva mellett
A nagysok népet hullámsir takarja.
Oh mennnyi hős levente!... mind magyar,
S iszapba fullad e kaján miatt.
A vérem forr ha csak rá gondolok.
És őt magát, bár Tulnig győzelemmel
Haladt elő és prédát is szedett,

Már visszahajtja Henrik, és apáink
Földjét pusztitja. Lángban áll Pozsony, [36]
S lakói vére fösti a Dunát
Pirosra. S mind ez semmi szent ügyért,
Csakhogy királyul őt bámulja a
Világ. Egész országunk áll neki,
S ő duskál benne, mint a jövevény
A gazdahagyta kamarában. Ejh, de
Tudod te jól sérelmeinket, és ha
Szándékod is lerázni ezt a jármot,
Ugy rajta hát, vezess! Im, ötvenen
Vagyunk itt. s egy, csak egy az óhajunk:
Pusztuljon Sámuel!

SCALZA:

Hadd jöjjön inkább
Péter. Ha fosztogatta is a hont,
De nékünk is hagyott. [37])

URKUND:

Hű bányamester
Tudom! . . .

SCALZA:

Hát mit tudsz? Azt, hogy Pezli, Viska
És Taizlán birtokát a söpredék

Parasztok közt felosztogatta, mint ha
Az ős magyar nemesnek birtoka
Molyette ködmön volna, mit csak ugy
Ajándékkép a koldusnak vetünk,
Hogy eltakarja piszkos csontjait
Én születésre nem vagyok magyar,
De károsult csak ugy a hogy ti mind.

PEZLI:

Én kész vagyok szivébe döfni késem.
Ez birtokom csak, a mit meghagyott.
No hát majd visszafogom adni néki!

TAIZLÁN:

Hogy seregét a Morvánál leverték,
A fiamon töltötte bosszuját.
Ő volt vezére a vesztő csapatnak,
És mit tett bősz dühében Sámuel?
Fiam szemét szuratta ki! . . . No várj!
Fizetlek érte Sámuel! Fizetlek! . . .[86])

PEZLI:

Ha Budó és Szébus meghaltak, ugy
Hogy élhet még e zsarnok Sámuel?

URKUND:

Elég urak. Nem vagytok ötvenen.
De egygyel több. Számitsatok reám.

BONYHA:

És igy velünk a fél ország.

BÓLYA:

Az özvegy
Királyné titkon részünkön van. Őt is
Elüldözték az udvartól ez aljas
Pórcsőcselék vezérei. Szegény
A marosvári püspöknél keres
Oltalmat.

TAIZLÁN:

Gerald püspök sem barátja
E bitor Sámuelnek. Lám, Fejérvártt
A koronát más tette a fejére,
Nem Sagredói Gerald. [89])

BÓLYA:

Püspökök,
Papok, csuhás barátok, mind velünk
Lesznek. A fő a kezdet.

URKUND:

Mit? Keresztény
Hivőkkel lépjünk szövetségre? Bólya!

BÓLYA:

A kéntüzet köpő Ármánynyal is,
Ha czélunkhoz segit!

URKUND:

S az ősi vallás? . . .
Felejted?

BÓLYA:

Nem felejtem. A tűzisten
Várhat. Előbb csak vesszen Sámuel
S majd olyan oltárt emelünk neki,
Hogy a Bakonynak fája mind kevés lesz
Az áldozat tüzét éleszteni.

URKUND:

Jól mondod, és ha én is? . . . Hogy ha én is,
Csak szinből, ugy . . . csak mert . . .

BÓLYA:

Mi szándokod?

URKUND:

Ugy, ugy! Fonto'gatásnak nincs helye
Mikor közjó parancsol Scalza, hallod,
Siess Geraldhoz. Mondd hogy még ez este
Kivánok szólni véle. Jöjjön el,
Kérem. Mondd ugy hogy: kérem püspök ur,
Ne átaljon pogány házába jönni,
Mert a miért hivják — kedvére lesz.

(Scalza elsiet).

És most barátaim, határzatunk áll.
A királyszék bitorlóját halálra
Itéltük Összetartva mind, a hányan
Vagyunk, egy pontra nézzünk, mint az ijjász,
Ki czélt akar találni.

TAIZLÁN:

Élve, halva,
Henrik kezébe adjuk Sámuelt
Már Viska Péternél van, s várja őt.

URKUND:

Ha visszajön a harczi küzdelemből . . .

BONYHA:

Halálküzdelme áll előtte csak.

URKUND:

Legyen. S most arra kérlek még csupán,
Hogy minket, a kik itt vagyunk, a tér
Ne különitsen el. Maradjatok
Csanád környékén. Váram nyitva áll
Mindnyájatoknak. Titkot tartsatok,
S ha szükségem lesz rátok, jöjjetek.
Nem szólok árulásról, mert tudom
Nincs oly hitvány közöttünk. Menjetek.

BÓLYA:

Kard vágja ketté Sámuel fejét!

PEZLI:

Vagy tőr, titokban, ha más nem segit

BONYHA:

Méreg, vagy nyil — rejtekből rá hajitva.

TAIZLÁN:

Vagy a nemes vajdák itélete.

(Urkund kezet fog a legtöbbjével, s az ajtóig kiséri őket. Mind elmennek. Urkund egyedül marad).

VI-IK JELENET.

Urkund, majd: Szolga.

(A szin lassan elsötétedik).

URKUND:

Igy, igy a legjobb. Egy csapásra kettőt.
A főpapok pártját megnyerni, és
Talán az ő szerelmét! ... Mit veszitek?
Én, semmit. Én csak nyerhetek. Hiszen
A tűzisten várhat. *(Elővezi a polczról az imakönyvet, s karosszékébe ülve lapozgatja).* Akkor talán
Megértelek kereszt; titkos betü,
Tömjénillatba rejtett gondolat. —
Nem látok. — Tüzisten, talán haragszol
Hogy lángvilágodat mely ott ragyog
Az ég boltivén, most oltod ki éppen,
Mikor vetélytársad lakába készül
Belépni hitszegő fiad? *(fölriad)* Világot!
Hej! Szolga, hallod? Mécset hozz, ha mondom!
Urkund keresztény? .. Már is az vagyok,
Ha az mit Séba mond való. Ki tudja? ...

SZOLGA:

(Égő mécset hoz s az asztalra teszi).

URKUND:

Fiu, menj, és a két asszony közül
Mondd egynek hivatom.

SZOLGA:

(*Balra távozik*).

URKUND:

Mert Séba mondta:
„Ki szeret — az keresztény . . .“ Hogy s [miért? . . .
Vagy tán atyám, anyámat nem szerette? . . .
És ők pogányok voltak. . . . Hogy ha engem
A pap háromszor viz alá merit,
Azzal szivemről is lemosta már
A gyülőletnek üszkös kéregét
Mely azt köröskörül boritja, mint
Dió magját a héj? . . . Más nem szerethet
Csak a keresztény? . . . S a ki nem keresztény,
Az megvetés, utálat tárgya? . . . Én
Kereszténynyé ha lettem, nem fogom
Többé gyülőlni Samuelt? . . . Hisz ő
Buzgó keresztény volt már akkoron
Mikor kivégeztette hős atyámat.
Vagy szeretetnek müve volt az is? . . .
Ah! Látom én, keresztnek istene,

A bosszut nem tiltod te sem. Harag
És gyülöletnek utat nyitsz te is,
S Urkund bátran hozzád szegődhetik.

VII-IK JELENET.

Urkund. Madléna. (balról jön).

MADLÉNA:

Uram, parancsolsz?

URKUND:

Sébát hozd ide.

MADLÉNA:

Nyugodni tért már.

URKUND:

Ily korán? Beteg?

MADLÉNA:

Beteg a lelke és a szive. Buzgón
Imátkozott szülőiért, hazánkért
S te érted, aztán lefeküdt.

URKUND:

Hogyan?
Ő értem is imátkozott? Igaz?

MADLÉNA:

Igaz. Ugy szokta tenni minden este.

URKUND:

Hogy, minden este? S hallotad szavát?
A suttogását? ... Mit mondott?

MADLÉNA:

Csak ezt:
„Uram bocsáss meg ellenségeimnek!" ...

URKUND:

Ah ugy? Hát ellenség vagyok neki! ...
Menj költsd fel őt ha alszik is. No menj.
De halkan lépj Kezét érintsd előbb,
Hogy ne riadjon föl. Segits neki
Az öltözésnél, aztán hozd ide.

MADLÉNA:

(Távozik balra).

URKUND.

„Uram bocsáss meg ellenségeimnek“ . . .
Ez hát a szeretet vallása? . . . És én,
Én ellensége! . . . Vajjon hogy ha majd
Kereszténynyé leszek, akkor minek fog
Imájában nevezni engem? . . . Ő lesz
Tanitó mesterem. Hallod, kereszt?
Add őt nekem, és én tiéd vagyok.
Az ifju gyermek ártatlan szive
A legjobb ut, mely hozzád elvezet,
Örök rejtély, olvashatlan betü,
Kit „Isten-“nek neveznek. — Bármi jöjjön,
A másik ott zuditsa rám egét,
Vagy ontsa rám a tenger áradását,
Én megteszem, . . . meg! —

VIII-IK JELENET

Urkund. Gerald. (*Két barát vezeti be középről*).

GERALD:

Vezessetek csak testvéreim. Vezessetek hozzá, és ne féljetek e háznak küszöbén átlépni. A Megváltó ki jeleket és csodákat teszen az égen és a földön, menté ki Dánielt is az oroszlánok verméből. Itt pedig csak gyönge emberek laknak. Ugy, ugy, csak gyönge emberek.

URKUND:

Üdvözöllek főpapja az igaz vallásnak.

GERALD: (*közellép hozzá*):

Kérésed elszólitott engem az Ur társaságából. Szolgád volt-e, barátod, nem tudom; ő mondta nékem hogy hivatsz, jöjjek hozzád, s én imátságomat félbeszakitottam; félretéve korbácsomat, megszüntem sanyargatni bünös testemet, s ide siettem, gondolva hogy egy lelket fogok megmenteni. [40])

URKUND:

Nem ismersz engem, uram?

GERALD:

Ne igy! Ne, ne ezt a czimet. Ur én nem vagyok, nem. Ur csak egy van, ki ott ül királyi székében a csillagok felett, s látja a jókat és gonoszokat. Én testvéred vagyok, miként volt Ábel — Kainnak, mert te pogány vagy, a Tomaj Aba fia, s a neved Urkund. Ismerlek. Bünökkel telt gonosz vagy, és hitetlen. Igen, kimondom. Szemedbe mondom hogy gonosz vagy, és nem félek haragodtól, nem. Mert inkább haragudjanak meg az emberek, mintsem hallgatásunkkal az igazságot lábbal tiporjuk. [41])

URKUND:

És a pogány, a gonosz nem térhet meg soha? (*Fölkapja az imakönyvet s Gerald elé tartja*). Testvér! Tanits meg engem olvasni ezt!

GERALD: (*meglepetve*).

Mit?... Mit?... Te, a pogány? Te?... Ez itt... ez itt... (*kiragadja Urkund kezéből az imakönyvet*).

URKUND:

Keresztény akarok lenni!

GERALD: (*síró örömkitöréssel*).

Oh Isten! Hatalmas Isten!... Deus, super optimus!... Super sapiens! [42]) Örüljetek a menyben angyalok, ti erőségei az Urnak! Örüljetek ti is velem testvéreim, mert imé megtérnek a gonoszok s az igazak száma szaporodik! (*A két szerzetes karosszékbe ülteti Geraldot*).

IX-IK JELENET.

Voltak. Séba. Madléna, Bara.

SÉBA:

Elüzted álmomat Urkund. Hát a szegény fogolynak álmodni sem szabad már ez után?

URKUND:

Ah, most ne jöjj gyermek! Ne most!

SÉBA:

(Megpillantja Geraldot, örömmel)

Nem csalódom, . . . ez agg szerzetes . . .

MADLÉNA:

Gerald, Marosvár püspöke. . . .

URKUND: *(halkan, szigorral).*

Meghal ki szólni mer!

GERALD:

S ki vagy te, angyalarczu tünemény? Miért remegsz ugy? Ha bánat dúlja szivedet — beszélj. Én talán segithetek.

URKUND:

(Megragadja Séba kezét, s gyorsan, fojtott hangon).

Ne szólj, mert vége mindennek különben!

SÉBA:

Egy hang, és börtönöm ajtaja kinyilik! . . .

URKUND:

Ha szólsz elvesztelek, és veszve életem! Hallgass, és én megtérek

GERALD:

Ki hát e gyermek?

URKUND:

Menyasszonyom! S hogy az enyém lehessen, keresztény hitre térek. Befogadsz-e engem nyájadba szentatyám?

GERALD: *(fölâll és hozzáközeledik).*

Egy megtért bünös kedvesebb az Urnak, mint száz igaz. — Jöjj reggel Isten házába, s mire a nap a dél pontját eléri — keresztény vagy. [43])

URKUND:

(A karjai közé omló Sébát balra vezeti, a küszöbről visszapillant Geraldra, egy intéssel üdvözölve őt).

GERALD:

(Kezeit áldólag terjeszti utánuk).

VÁLTOZÁS.

(Csarnok a királyi palotában).

I-SŐ JELENET.

Örök. (a háttérben). Vogger Ikka. Koba. Öregasszony. (mind jól öltözve, viselkedésük pórias henczegő; bent zajongnak). később: Besztrid és Buld.

ÖREGASSZONY: (*az őrhöz*)

Jön-é már a királyod? Nem győzöm várni.

1-SŐ ŐR

Hát eredj haza, vén boszorka. Ugy sem hivott ide senki.

ÖREG ASSZONY:

Nem megyek én addig egy tapodtat sem, mig a király nem teljesiti kivánságomat.

IKKA:

Hol is maradhat oly soká? A háborúnak vége már. Bizony jobb volna, ha itthon igazitaná a haza dolgát.

VOGGER:

Utközben nagyokat mulat Azért király.

ÖREG ASSZONY:

A királyné meg csak sir idehaza, és kesereg elveszett lánya után. Hej! Ha az én uram igy gondozta volna a gazdaságot, mint Sámuel ur az országát, tudom hogy megvertem volna.

IKKA:

Megteszi azt Henrik, a németek királya.

2-IK ŐR:

Fogjátok meg a nyelveteket, mert a felségsértőt bezárjuk ám.

ÖREG ASSZONY:

Engem ugyan nem Nekem senki sem parancsol.

IKKA:

Nekem sem!

VOGGER:

Nekem sem!

KOBA:

Sámuel szeret minket, és mi vagyunk az urak.

(Buld es Besztrid belépnek középről. A két őr utjokat állja, lándzsáikat keresztbe téve előttük).

1-SŐ ŐR:

Megálljatok!

2-IK ŐR:

Nem szabad belépni.

BULD:

A királynőhöz megyünk.

BESZTRID:

Bocsáss be szolga Nem látod kik vagyunk?

1SŐ ŐR:

Akárki vagy uram, tilos a palotába lépned.

BESZTRID: *(a bennlevőkre mutat).*

S azoknak szabad?

2-IK ŐR:

Ezek volt parasztok, most uj polgárok. Jöhetnek, mehetnek mikor nekik tetszik.

BESZTRID: *(Buldhoz).*

Vonuljunk félre hát mig a király
Megérkezik.

BULD:

Csodás ez, és nagyon
Siralmas állapot.

BESZTRID:

Lelkemre az.
Kicsinyben képe az egész hazának.
Egy fölfordult világ, hol a paraszt
Urat játszik, s az ur pór számba megy.

BULD:

Félek, megadja árát Sámuel. (*visszavonulnak*).

KOBA: (*fölkaczag*).

Hogy megharagudott ez a két barát, a mért nem bocsátották be közibénk. (*Mind felkaczagnak*).

VOGGER:

Látjátok, hogy szeret minket Sámuel ur? De jól is teszi, mert nélkülünk nem volna semmi.

ÖREG ASSZONY:

Az ám. Mi tartjuk fel az országot.

IKKA:

Eredj már vén szipirtyó! . . . Halljátok? Még hogy ő tartja fel az országot! . . . Talán azzal az egy fogaddal, a ki ott henczeg a nyelved előtt?

ÖREG ASSZONY:

Egy fogam van, de tizennégy harczost adtam én a királynak.

IKKA:

De nem egy apától . . . hahaha!

ÖREG ASSZONY:

Mi közöd hozzá, büdös? Husz évvel ezelőtt magad is szerettél volna apja lenni valamelyiknek. Ha pedig kételkedel az erőmben, tüstént megmutatom hogy vándorol a bal szemed a jobbikhoz. (*rá emeli kezét*).

MIND:

Csend legyen! Vissza! . . .
(*Nagy zsivaj és kaczagás keletkezik. Az örök közbelépnek*).

1-SŐ ŐR:

A király házában vagytok söpredék! Csendben legyetek, vagy pusztuljatok!

2 IK ŐR:

(Az ajtóban utját állja Dézsának).

Megállj! . . . Miféle vagy?

II-IK JELENET.

Voltak. Dézsa. (fegyverben.)

DÉZSA *(az őrhöz.)*

Odébb paraszt, mert rád lépek!

IKKA:

Hahó! Ez Dézsa! A mi czimboránk.

KOBA:

Megjöttél pajtás?

VOGGER:

Szorits velem kezet!

ÖREG ASSZONY:

Megjöttél öreg?

KOBA:

Háboruban voltál, öreg?

VOGGER :

Hol hagytad a királyt?

DÉZSA :

Lassan, lassan! Biz ugy nekem estek, mint malacz az anyjának. Hát megjöttem czimbora. Kezet szoritok veled, pajtás. Háboruban voltam, de öreg nem vagyok. A királyt meg itt hagytam a vár alatt. De mondhatom hogy Sámuel ur olyan rosz kedvében van, mint a kivert bika, azért ha csak nem vagytok telve örömhirrel, jobb lesz kitérnetek most az utjából, mert megesz néhányat közületek.

IKKA :

S miért dühös a király?

DÉZSA :

Mert meghallotta hogy elrabolták a leányát, s mert az urak cserben hagyták s nem jöttek háboruba.

VOGGER :

Hát ki hadakozott a némettel?

DÉZSA:

Mi. A nép eleje. A tanácsadók s vitézek.

ÖREG ASSZONY:

Azért is vertétek hát meg Henriket ugy, mint szakács a macskát:

„A szakács a macskát ajtón kikergette,
Bebujt az ablakon s mindenét megette".

DÉZSA:

Hazudsz. Ha levetem a sodros ingemet, majd mutatok sebet anynyit, hogy megszámlálni sem tudod. De hiszen meg is untam már ezt az udvari szolgálatot. Otthon a feleségem bajlakodik, én pedig egyebet sem teszek, csak jó tanácsokat adok a királynak. No de itt is hagyom én Sámuel urat, ha csak minden sebhelyért a mely testemet boritja, nem ád egy járás szántóföldet.

ÖREG ASSZONY:

Nekem is van rajta követelni valóm.

VOGGER:

Nekem is.

KOBA:

Nekem is; mindnyájunknak.

DÉZSA:

No hát csak álljatok elő a követeléstekkel, mert ihol jön a király maga.

III-IK JELENET.

Voltak. Sámuel. Zonuk. Nannó. Buld. Besztrid. 1-ső 2-ik Vajda. Főurak. Követek.

SÁMUEL:

Ejh! Ne akarjatok határzatomban
Megtántoritani. Én ugy teszek
Mint a sebész, ki, hogy életben tartsa
Az egész testet, — annak egy darabját
Föláldozván, lemetszi. Épp ezért,

(*A főnemesek egy kisebb csoportjához fordul*).

Ti, kik Henrikhez mentek követül,
Mondjátok néki, hogy a tartományt
Mit egykor István, apján hóditott, a
Lajthától a Fischáig terjedő részt,
Ezennel visszaadni kész vagyok. [11])

ZONUK:

Ne tedd!

NANNÓ:

Ne tedd!

SÁMUEL:

Ha mondom ugy lesz! — És
Azon kivül fizetni kész vagyok
Négyszáz márkát aranyban, s éppen anynyi
Szép s drága prémes mentével fogom
Meglepni, tudva hogy nagy becsben áll
Népe előtt a hasonló ajándék.
A számos foglyot, melyet most szereztünk,
Szintén kiadni kész vagyok neki.[45])

(*A főurak zugolódnak*).

1-SŐ VAJDA:

A foglyok nem csupán tiéd uram;
A hadi zsákmány azoké a kik
Szerezték.

SÁMUEL:

Én szereztem, hallod-é?

2-IK VAJDA:

Az ős szokás . . .

SÁMUEL:

Ne szólj az ős szokásról,
Mert akkor látszik meg csak igazán
Hogy ki a károsult. Gyalázat az
Mit vélem cselekedtetek urak!
Vagy tán nem ős szokás az a magyarnál
Hogy mikor harczba indul a király
A nemzet szine támogatja? Hol volt
A főurak java, ispánok, vajdák,
Törzsfők, nemesség, mig én künn csatáztam?
Ti dorbézoltatok, ti lakzit ültök,
Ti, mint vakondok a termő talajt,
Alááštátok birodalmamat,
Hogy trónom ingadoz. Máglyát ti néktek,
Nem engedményeket! — Hol van leányom?
Adjátok vissza házi üdvömet,
Családom békességét, a nyugalmat
Mely éltemet becsessé tette addig
Mig uratok nem voltam. Átkozott
A percz mély azzá tett!

NANNÓ:

Oh légy türelmes!

SÁMUEL:

Ne vigasztalj, ne biztass. Más vagyok

Mint a ki voltam. Zsarnokot kivántok?
Jó, az leszek. — Apátoknak neveztek?
Leszek hát az. Mint gondos, szigoru
Apa, rakonczátlan gaz gyermekét,
Meg foglak verni, s jajszó tölti be
Körültem a világot. Szót se többet.
Hadd menjen a követség és vigye
Henriknek azt, és ugy miként üzentem.

(*Int. A követtül kiszemelt főurak távoznak*).

Hol a királyné? Hol van a családom?
Hát senki sem fogadja az apát
S a férjet? Hol van Urkund?

BESZTRID:

Jó királyom,
Mi óta hadban jársz, nem látta senki
Urkundot.

SÁMUEL:

Ő is? És leányom is?
Mily átkozott rejtély, mily összefüggés
Mily kézre-kéz játék van e dologban?
Egy ország pártütése a király
Fölkent személye s vére ellen ez!

IV-IK JELENET.

Voltak. Cornes Vilmos. (*jön*).

SÁMUEL: (*eléje siet*).

Ah! Itt jön Vilmos, házam jó barátja.
Ölelj meg és ne mondj rosz hirt. Ne mondj!

VILMOS:

Oh verne bár az Isten némasággal,
Vagy tenne oly csodát, hogy ajkaim
A roszszat jóra váltsák.

SÁMUEL:

S a királyné? . . .

VILMOS:

Beteg, s nem kelt föl ágyából mióta
A szörnyü hir leányodról leverte.
Csak sir, imátkozik, a két fiát
Kivánja látni, és megint zokog.

SÁMUEL:

Vezess hozzá. Vezess királyi nőmhöz.
Menjünk barátim! (*szemébe ötlik a hajlongó nép-sereg*). Hát ezek mifélék?

DÉZSA:

Panaszszal telve egyik, — kérelemmel
A másik.

SÁMUEL:

Mit? Panasszal? Kérelemmel?
Nem adtam eleget még, telhetetlen
S falánk tömeg?

KOBA:

Királyom, birtokot
Ajándékoztál nékem, csakhogy én
Magam, házamnépével nem tudom
Mivelni, adj hát rabszolgákat is,
Vagy nem tudom mi lesz.

VOGGER:

Nehéz golyót
Hurczoltam az előtt a lábamon,
De jobb dolgom volt akkor istenemre,
Mint a mióta megvert balszerencsém
Egy rosz szomszéddal. Szabadits meg engem
E rosz szomszédtól, kergesd el királyom,
S a birtokát add nékem

ŐREG ASSZONY:

Ugy beszélik
Hogy túsznak hagytad egyik fiamat
Henriknél. Én hát azt követelem
Hogy adj érette pénzt nekem. Miért
Valljam kárát a háborunak én?

IKKA:

Király, mindenben szükesek vagyunk.
Nekem rosz föld jutott Adj mást helyette,
Vagy Henrikhez megyek. Ád az, tudom
Jó földet is meg pénzt is bőviben.

SÁMUEL:

Adj? Adj? Te szolga!

IKKA:

Én az nem vagyok.
Magad tettél polgárrá, és szabaddá.

SÁMUEL:

S te még a jótettet szemembe vágod?
S 'ti mind, kiket szánalmam felkarolt
Hogy a rabszolgából embert teremtsen,
Most hála helyett itt arczátlanul

Fenyegetéssel követelni mertek? . . .
Odébb te szenyny! Te sárnál undokabb,
Mely biborköntösömre föcscsenik,
Ha félrelépek vigyázatlanul.
Ki innen a király lakából! Eztán
Ne lássak egyet is közületek.
Ah! Telhetetlen, kapzsi csőcselék,
Mindent akartál? Veszitsd hát el azt is
Mi eddig a tiéd volt érdemetlen. —
A szabadságon kivül, melyet im
Kegyelmesen meghagyni kész vagyok,
Nem birtok semmit ez után. Jaj annak
E percztől fogva, a ki Sámuelt
Megbántja! Eddig a ki kérni jött,
Nyilt kézre s pazar osztó szivre lelt,
De én ha kértem, ököllé szorult
A felém nyujtott kéz, mely ütni tud csak.
No hát a mit kapok, én is csak azt
Fogom majd adni ez után: ökölt!
S most félre! Mit se hallok, mit se látok.
A királynéhoz menjünk. Jöjjetek!

(*A pórnépet kivéve mind el a királylyal balra*).

V-IK JELENET

Őrök. Dézsa. Vogger. Ikka Öregasszony. Koba.

DÉZSA :

Hej Sámuel! Még sem vagy te olyan jó király, a milyennek mondták.

IKKA

Hagyott volna koldusnak. Mit használ most hogy szabad polgár vagyok, ha semmim sincs ?

DÉZSA :

Vajjon nékem is kiadta az utat ?

VOGGER :

Hiszen te is csak paraszt voltál, minekelőtte tanácsossá tett.

ÖREG ASSZONY :

Most mért nem adtál neki tanácsot, te tanácsos ?

DÉZSA :

Nem tudtam közel férni hozzá, hogy a fülébe sugjam.

KOBA:

Igy bánni a néppel! . . . Pedig mi tettük királylyá, — a nép.

DÉZSA:

Igaz. Csak az lehet király, a kit a nép szeret. — Halljátok! Szerettek-é ti engem?

VOGGER:

Hogy ne? Hiszen fajtánkbeli vagy. De mit akarsz ezzel mondani?

DÉZSA:

Egy gondolat fúrja a begyemet. Nem volna-e jó királynak lenni?

KOBA:

Hiszen te nem vagy Árpád-vér.

DÉZSA:

Ki tudja? Az efféle sohasem bizonyos. Az unokatestvérem anyját valamikor szeretgette egy Árpádvérbeli levente. Én hát rokon vagyok.

VI-IK JELENET.

Voltak. Dorkó. (*Középről*).

1-SŐ ŐR:

Mi kell?

DORKÓ:

Az uram.

1-SŐ ŐR:

Ki a te urad?

DORKÓ:

Dézsa.

1-SŐ ŐR:

No hát vidd haza a Dézsádat. Éppen most pattant le az abrincsa.

DÉZSA:

Jaj a feleségem!... Ne-né! Asszony! Te vagy? Hogy jöttél? Mikor jöttél? Mért jöttél?

DORKÓ:

Hát megcsiptelek valahára, csavargó? Itt vagy te czifra madár? Te felpántlikázott majom!

DÉZSA:

Dorkó! Hát igy fogadsz te engem a véres háboruból?

DÓRKÓ:

Háboruból? Véres háboruból? Nézzétek, halljátok ezt a hazudi szélkergetőt? Azt hiszed nem tudom hogy mióta a király olyan bolond volt rád aggatni ezt a vasas lószerszámot, egy tapodtat sem tettél a városból, de itt voltál a palota borospinczéjében, a hova bezárattad magadat a király többi mihaszna részeges cselédjével, s ott ittatok, dorbézoltatok naponta, éjjente?

MIND:

Micsoda? Nem volt a háboruban?

DORKÓ:

De nem ám. Megcsalt titeket, megcsalt engem, megcsalta a királyt, megcsalt mindenkit, még azt a kuktát is, a kinek megigérte hogy királyi pohár-

mesterré teszi, s a ki bosszuból mindent világgá kiáltott.

DÉZSA:

Oh hogy az istennyila hasitsa meg a nyelvét!

IKKA:

Hát nem kaptál sebeket?

DORKÓ:

Azt ám! Kapott sebet, de nem az ellenségtől, de mikor részegen legurult a pinczegádorban, s összeverte magát.

MIND: (*kaczagva*).

Hazug! . . . Gyáva! . . . Részeges! . . .

DORKÓ:

Az, és csaló. Mikor meghallotta a kürtszót, hogy jön a király, — előbujt az odujából és a sereghez csatlakozott, s ugy tett, mint a ki legjobban szivta az ellenség vérét. Szivta pedig a csapot, a nyársra való világbolondja.

DÉZSA:

Ne kiálts Dorkó, mert ha meghallja a király

és téged itt talál, — majd bosszut áll az én ártatlan személyemért.

DORKÓ:

Hát aztán mit féljek én a te hatalmas kirárályodtól? Hiszen az ő orrán is csak két lyuk van, mint az enyémen. És talán megtériti a király azt a tenger kárt a mi a jószágot érte mig te esztendőig csavarogtál? Hiszen még az ágybeli lasnakot is elhordták alólunk a lopók.

DÉZSA:

No legalább ez után meg nem lasnakolhatsz.

DORKÓ:

Szeded mindjárt a lábad a nyakad közé és jösz te velem?

DÉZSA:

Asszonyember, hogy mersz velem igy rendelkezni? Allat vagyok én, he?

DORKÓ:

Szamár vagy. Jere haza a többihez, gazdálkodni.

DÉZSA:

Szamár? ... Ej no! Hát otthon vagyunk mi, hogy te ezt nekem igy ki mered mondani?

DOKRÓ:

Menjünk, mert tüstént a lőcscsel unszollak.

DÉZSA:

No ugy szegény magyar hazám, többé nem viselem gondodat a bölcsességemmel. Most már elpusztulsz! ...

VII-IK JELENET.

Voltak. Palotás. Őrök. (Balról).

PALOTÁS:

Ki innen piszkos retye-rutya nép!
Az ajtó zárva nektek ez után.
Királyomnak kegyelméből az éhes
Kap enni ott lent a bástyák alatt,
A hol a többi koldus. Rajta, őrök,
Üritsétek ki ezt a csarnokot!

VOGGER:

Menjünk a koldusokhoz.

ÖREG ASSZONY:

Mi is koldusok vagyunk!

KOBA:

Jut még tán egy falat nekünk is

DÉZSA:

Vége a jó világnak!

PALOTÁS:

Ha háboru lesz akkor jöjjetek.

IKKA:

Jövünk, ha muszáj.

VOGGER:

Csak küldjetek utánunk.

(*Az őrök valamennyit kituszkolják*).

VIII-IK JELENET.

Sámuel. Zonuk. Nannó. majd Vira.

SÁMUEL: (*Zonukhoz*)

Hogyan? Azt mondod a palota körül láttad leskelődni?

ZONUK:

Ugy van. Már mikor jöttünk gyanusnak tettszett előttem. Erővel a közeledbe igyekezett furakodni. Egyszer már a kezét is kinyujtotta utánad, mint ha meg akart volna fogni. Én visszarántottam. Kérdeztem mit akar? Veled beszélni, volt a válasz. Nagy titok terheli szivét.

SÁMUEL:

Titok?

ZONUK:

Mint mondta leányod felől, és még valami, de azt csak néked mondja meg.

SÁMUEL:

Leányom, Séba! . . . Vezesd ide rögtön. Nannó maradj mellettem. A hit vigaszszavára nagy szükségem van. Enynyi csapást nem birok elviselni. Összeroskadok!

NANNÓ:

Bizzál uram. Isten lát. Isten igazságos és megsegit.

SÁMUEL:

Oh, ha igazságos, akkor megsegit!

(Zonuk ezalatt beszélt a palotással, a ki távozott s most bevezeti Virát, át adja Zonuknak, ez meg a király elé vezeti).

ZONUK:

Imé királyom, ez az.

SÁMUEL:

Nem őrült ez a lány? Szeme vadul forog: tépi haját; harapja ajkait.

ZONUK:

Eszén van ez uram, akár csak én, vagy te.

SÁMUEL:

Oh az én lelkemet már megszállta átlátszatlan köde a tébolynak Elmém a jó és rosz között, a való és káprázat között hányódik. (*Virához*) Nos ki vagy? Mit tudsz a király lánya felől?

VIRA:

Mindent. Többet mintsem gondolnátok.

SÁMUEL:

Hol van leányom? Hol van gyermekem?

VIRA:

Urkund rabolta el, és fogva tartja várában.

SÁMUEL:

Gaz Urkund! Átkozott rokon!,.. Sejtésem hát nem csalt. Leányom a pogány rabló kezében!

VIRA:

Urkund leányod kedvéért keresztény lett.

MIND:

Keresztény?

SÁMUEL:

Mit? Nem pogány? Hát megfogadta a parancsomat?

VIRA:

Bosszut lihegő szivem istenére, a tűzistenre esküszöm, Urkund keresztény!

SÁMUEL:

Keresztény!... Ugy áldalak e hirért gyermek! Ah! Reménysugár!... Ha Urkund keresztény!... Hallod Nannó? és szereti leányomat... Zonuk, mit mondasz hozzá? ugy gyermekemet nála hagyhatom. Legyenek boldogok, s én megbocsátok nekik.

VIRA: *(megrendülve).*

Mit? Nála hagyni a leányt?... Azt nem szabad tenned, s te nem bocsáthatsz meg annak, ki életed ellen összeesküszik!

SÁMUEL:

Kiről beszélsz?

VIRA:

Urkundról. Sereti leányodat, ... mit mondok, szereti?... Nem igaz! Csak zsákmányul tartja magánál, mert a te gyermeked, mert azzal neked okoz fájdalmat, mert gyülöl téged s mindenfélekép a vesztedre tör. Oh, ne volna csak Séba a te leányod, nem is gondolna rá, mint a hogy nem gondol semmi más leányra, mert neki szive nincs, s nem lakik benne más csak gyülölet.

SÁMUEL:

Halljátok ti ez ingerült teremtést? Értitek rágalmazó beszédjét, s tudjátok mit akar?

VIRA:

Nem rágalom az a mit én beszélek. Érts meg király. Azt akarom, hogy szabaditsd ki lányodat Urkund körmei közül, ki azzal a kézzel, melylyel Sébát keblére szoritja, tört akar döfni a te szivedbe. A terv kész, csak végre kell hajtani.

NANNÓ:

Ah áruló!

VIRA:

Rabló és áruló egy személyben.

SÁMUEL:

Bizonyságot teremts reá! Bizonyságot!

VIRA:

Elég bizonyság ötven ember?[46])

SÁMUEL:

Kik azok?

VIRA:

A kik összeesküdtek az életed ellen, s meg akarnak ölni téged titokban, karddal, tőrrel, méreggel — nem tudom, de meg akarnak ölni, és Urkund a vezérök, az az Urkund, kinek te oda akarod adni a lányodat.

SÁMUEL:

Oh leányom! leányom! . . .

VIRA:

Ugy-e? Ugy-e? Most már érted, hogy nem szabad őt ott hagynod e pártos összeesküvők között?

SÁMUEL:

Kik az összeesküvők?

VIRA:

Mit tudom én? Alig ismerek néhányat közülök? Mind régi ellenségei a királynak. Köztük van az olasz Scalza is, a bányamester.

SÁMUEL:

Ah! Derék Scalza! Az én hűséges bányamesterem! Nannó! Jegyezd! ... Jegyezd Nannó! *(homlokára üt)* Én ide vésem a nevüket.

ZONUK:

Ki még?

VIRA:

Sák vajda.

SÁMUEL:

Sák, ki lakodalmat ül s vadászni megy, mig a király az ország becsületéért küzd a harczmezőn? .. No érdemes Sák, özvegygyé lesz ifju hitvesed!

NANNÓ:

Tovább.

VIRA:

Bólya és Bonyha.

SÁMUEL:

Haha! ... A rokonok! ... Az érczfejü Gyulának fiai! Méltó gyümölcse a büszke törzsnek. Hogy

is hiányzanának ők onnan, hol a király ellen szitnak lázadást? Jegyezd Nannó!

ZONUK:

Ki még?

VIRA:

Kador ispán.

SÁMUEL:

Kador? ... Lám, Péter ellen a harczba jönni nem tud, de Sámuel ellen összeesküszik.

VIRA:

Ajka. Ratold és Divék.

SÁMUEL:

Divék? ... Irgalmas Isten! ... Ugy szerettem mint a fiamat. A feleségem volt a keresztanyja. Elárasztottam vagyonnal, kincscsel; szülőit a nyomorból segitettem ki, ... és most. ... Oh! Ez fáj a legjobban. (*Szivére üt*). Ezt itt is följegyzem. — — Beszélj tovább.

VIRA:

Pezli és Taizlán.

SÁMUEL:

Hát vissza mertek jönni a számüzött lázadók? De Taizlánt nem csodálom. Áruló volt minden nemzetsége. Fia a Morvánál adta el egész csapatját. Meglakolt érte. Hadd osztozzék majd sorsában az apa is. Mondd a többit.

VIRA:

Bene vajda.

SÁMUEL:

Ki oly hüségesnek mutatkozott? . . . Ő volt az első a ki üdvözölt, mikor Pétert elüzték, s értem jött a követség Ujvárra. — Jegyezd Nannó.

ZONUK:

Beszélj!

VIRA:

Ugra, ispán.

SÁMUEL:

Ah! Vesszen a nyomorult kigyó! Nem tudtam szeretni soha, mert mindig mosolygott. El vele! — Mást!

VIRA:

Nem emlékszem. . . . Igen! Tudom már: Vója.

SÁMUEL:

Ki? . . . Mondd még egyszer. Vója? . . . A féreg! . . . István alatt még rabszolga volt. Lám! A szemét is emberi alakot ölt s föltámad ellenem. Oh! Kérdezzétek csak; én nem hallgatok oda. Jó hogy testvérem nincs, mert bizonynyal még annak is meghallanám a nevét Ah! Zonuk! Nannó! Tudjátok-é hogy Istvánnak jámbor özvegye Geraldhoz szökött, s a vézna kis olaszt ellenem bősziti? Oh hálátlan asszony! Borulj imazsámolyodra százszor egy nap, aztán menj s áruld el saját véredet! — Nem! Nem! Hallgass emlékezet! Te még undokabb képeket társz elém, mint ezek itt. Ha lecsapolják a tó poshadt vizét, csak akkor látszik meg hogy sok szemét és gaz rejtőzött a mélyében. *(Virához, ingerülten)*. Te, szólj! Ki még az áruló?

VIRA:

A többit nem ismerem. — Ötvenen vannak, és Urkund vezérük.

SÁMUEL:

Megfognak halni mind az ötvenen.

VIRA: (*gúnyos kaczajjal*).

Egy sem fog meghalni, mert nem találod meg őket. Vagy azt hiszitek, hogy elárultam volna csak egygyet is, ha nem tudnám hogy biztos helyen rejtőzkődnek?

ZONUK:

Hol van az a biztos hely?

VIRA:

Nem mondom meg. Hivjátok ide a bakót, hadd hinozza, gyötörje meg testemet. Ropogjanak csontjaim, — de én hallgatni fogok. Öntsetek forró olmot a füleimbe, — én hallgatok. Égessétek ki a szemeimet, — — én még is hallgatok. Oly néma leszek, mint ez a föld itt a lábam alatt! (*toppant*).

SÁMUEL:

Átkozott teremtés!

VIRA:

Ne átkozódj király, de tedd a mit mondtam. Hozd haza lányodat és rejtsd el. Hozd haza lányodat.

SÁMUEL:

Palotás! Vezesd el innen ezt a lányt, s őriztesd addig, mig majd rendelkezem.

VIRA:

Börtönbe záratsz? El voltam rá készülve. Nem irtózom a börtöntől, s ujra intelek, hozd haza lányodat!

PALOTÁS:

(*Az őrökkel a háttérbe hurczolja Virát*)

SÁMUEL:

Hogy kezdjem el most?... Bősz indulatomnak
Hogy vessek prédát, mig en testemet
Nem falja föl, mint pórázon nevelt
Vadállat, hogy ha egyszer vért ivott?

NANNÓ:

A sikerért ajánlom vedd a dolgot
Mint bölcs király, s nem mint sértett apa.

SÁMUEL:

Leányom, gyermekem rablói, és
Az éltem ellen összeesküvők!...

Fel mind! Támadjatok fel harczra mind,
Ti, a kik még szeretni tudtok engem,
A bőkezü királyt, ki szive minden
Csöpp vérét balgán széjelosztogatta
A nép között. — Tanuim vagytok arra,
Hogy senkit nem bántottam és soha
Igaztalan nem voltam senkihez.
S ők felforralták véremet. Ide
Markoltak átkozott kaján kezekkel
A szivem gyökeréig. Vész reájuk! . . .
Tüstént Csanádra indulunk. Saját
Fészkében tiprom össze a kigyót!

NANNÓ:

S azt véled Urkund várni fog reád,
Ha jöttöd hirét hallja?

ZONUK:

Eltünik,
S leányodat magával kényszeriti.

SÁMUEL:

Leányom! Hajh, kezében van leányom! . .
De azt az ötvenet mind megkeritem.

NANNÓ:

S ők nem szaladnak szét majd, azt hiszed?
Országod nagy; Henrik hada közel.
Hallottad-e leányt, azt mondta ő is,
Egyet sem ér el büntető kezed.

SÁMUEL:

Mihez fogjak hát? Mi segit?

NANNÓ:

A csel.

SÁMUEL:

Szólj Nannó, mit tegyek?

NANNÓ:

Hirdesd világgá
Hogy megbocsátasz Urkundnak, mivel
Megtudtad hogy keresztény, s lányodat
Áldásosztó örömmel engeded
Nejéül. Ők, az összeesküvők,
Ne félj, nem fognak megbocsátani
Neked, de titkon forralják tovább
Gaz felségárulásukat.

SÁMUEL:

Ah! Értem!

NANNÓ:

Ügyes kémünknek nem lesz majd nehéz
E szerelmében sértett lányt, nyomon
Követve, rajtaütni merre, hol
Rejtőznek ellenségeid?

SÁMUEL:

E lány,
Ha egyszer elbocsátom, ugy elárul,
És veszve minden.

NANNÓ:

Hát ha nem? Bizonynyal
El nem dicsekszik azzal, hogy nekünk
Az árulást besugta. S akkor is
Kudarczot hogy ha vallanánk — marad
Időd a nyilt bosszura s támadásra. —
Tanácsolom hagyd ezt a lányt szabaddá.
Te megbocsátasz Számba sem veszed
Bolond beszédeit. Csak menjen ő
A merre tetszik. Urkundhoz szalad
Először is. Nos hát mit mond neki?

Hogy megbocsátott a király. — Magam,
Én is megyek ma még Csanádra, és
Jöttöd hirével örvendeztetem meg
Hű népedet. Elmondom merre járok
Hogy a király Csanádra megy, magát
A szent húsvéti ünnepen Gerald
Püspöktől — mint szokás, — a koronával
Fölékesitendő.

ZONUK :

Ez jó lesz igy.

NANNÓ :

E lány után küldj kémet.

SÁMUEL :

Oh teremtőm!
Kémekről gondoskodjam én, ki mindig
Őszinte arczczal küzdöttem! . . .

NANNÓ :

Királyom,
Pártos, ravasz alattvalókon, eddig
Őszinte arczczal uralkodni még
Hajh! senki sem tudott.

SÁMUEL:

No hát legyen.
Csak ridegülj te sziv! Csak ridegülj!
Hisz a kiért dobogtál — az döf át.
De nem! Bolondjuk nem leszek soha.
Sem áldozatjuk. Kémleljük ki őket;
Hadd jöjjenek csak össze árulóim,
Mint hogy ha mit se tudnék, s akkor . . .
[akkor . . .
Saját fészkében mind az ötvenet!

NANNÓ: *(Virához, kit előintett).*

Mehetsz. Szabad vagy. A király örül
Hogy Urkund már keresztény, s megbocsát
Neki és minden ellenséginek.

ZONUK:

Csanádra megy a husvét ünnepére,
S meglátogatja öcscsét. Mondd el ezt.

VIRA: *(meglepetve).*

És lánya?

SÁMUEL:

Aldásom rá addig is, mig
Saját ajkamról fogja hallani.

VIRA:

Hát nem hozod haza leányodat?

SÁMUEL:

Nem. —
Szeretik ott hol eddig volt. Maradjon.

VIRA: (*magában*).

Hát majd elküldöm én egy jobb hazába! — —

(*elrohan*).

NEGYEDIK FELVONÁS.

(Tágas faház belseje. Baloldalt és a háttérben, ember magasságnyira, karzatszerü folyosó huzódik, melyre a háttérben balra lépcső vezet. A közép háttérben és jobbra elől ajtó. Bal oldalt, az erkélyt tartó oszlopok végében, nagy, vaspántos ajtó, mely homályos, mély folyosóra nyilik. Fönt az erkélyen, balra kisebb ajtó. Alant egyszerü fa butorzat.)

I-SŐ JELENET.

Özvegy királyné. Urkund. *majd:* ***Séba.***

(Urkund belép közép háttérből, özv. királyné a lépcsőn jött le).

ÖZV. KIRÁLYNÉ: *(eléje siet).*

Nos elhoztad magaddal a leányt,
Az édes maszlagot. mely arra lesz jó
Hogy tőrbecsaljuk a királyvadat?

URKUND:

Itt van. Behozzam?

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Várj. Előbb tekints
Körül. Ott fönn, az erkély végiben van
Az én lakásom. Oda zárom el majd
Sébát, a mig ti végeztek. Emitt
Nézd mily tágas terem.

(Fölnyitja a jobboldali ajtót).

URKUND: *(betekint).*

S az ablakok
Vas rácscsal . . .

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Annál jobb. Se be, se ki,
Egy lélek sem. Majd ide rejtjük őket.
Elférnek, azt hiszem.

URKUND:

(Az erkély alatti vaspántos ajtóhoz közeledik).

Hát ez hová nyit?

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Egy hosszu, keskeny folyosóra, mely
A kolostor kápolnájába visz,
Hol imátkozni szoktam, a barátok
Szent társaságában.

URKUND:

Ha árulás,
Ha balszerencse érne minket. . . .

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Ejh!
Ne fösd a falra a kisértetet. —
Hát igy bizol magadban ember? . . . Ejh!
Hát előharczosul a küzdelembe
A kétkedést bocsátod?

URKUND:

Mit se szóltam.
Hisz a dolgunknak sikerülni kell.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Kell! . . . Rajta, bátran! A ki férfi, az mer,
S ti férfiak vagytok mind. Most vezesd be
A lányt.

URKUND:

Légy nyájas hozzá. Félek, ő
Fog legtöbbet veszíteni, szegény.

ŐZV. KIRÁLNÉ:

Ne arra gondolj hogy más mit veszit,
De hogy te mit nyersz. A leány tiéd;
Bosszud kitöltve. Péter lesz király.
És én, mint István özvegye, jogos
Hatalmamat kiküzdve ujolag,
Olyan kárpótlást nyujtok, hogy kezem
Csókolni járnak mind.

URKUND:

Hozom a lányt.

(Középen távozik)

ŐZV. KIRÁLYNÉ: *(egyedül)*.

Most, tettetés, kendőzd az arczomat,
Hangomnak adj lágy zengzetet, hogy a
Galambot lássák, ne a keselyüt.

(A belépő Séba elé siet).

Kedves leányom! Édes gyermekem!

SÉBA:

(kit Urkund középről bevezetett).

Királyi néném! . . . Csak hogy látok ujra
Egyet azok közül, kik ringaták
Bölcsőmet. *(öleli).* Nem, jó néne, könyeim
Nem bú patakja, öröm árja ez,
És én nagyon, nagyon boldog vagyok.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

A nő a ki szeret, s a kit szeretnek,
Az üdvösségből nyert előleget
Élvez, már itt a földön.

SÉBA: *(Urkundra mutat).*

Ő keresztény.
Urkund keresztény.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

S áldjad istened,
Hogy téged választott ki eszközéül,
Megmenteni egy lényt a kárhozattól.

SÉBA:

Oh áldom is. Mondd, láttad-é anyámat?
Mikor láttad? Hol? Hogy van? Megbocsát-e
Nekem s Urkundnak?

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Megbocsát s szeret.

SÉBA:

S atyám, mondd, ő is? ő is? — — Vége már
A harcznak? . . . Meg nem sérült a király?
Megóvták-é az angyalok, kiket
Számára könyörögtem ébren, alva,
Hogy terjesszék föléje szárnyukat
És háritsák el róla a veszélyt?

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Ép a király; hajszála sem törött meg.

SÉBA:

Te láttad?

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Nem, de mondják.

SÉBA:

És igaz
Hogy ide jön, meglátogatni minket,
S áldását adni szent frigyünkre? . . . Óh
Bár volna ugy. Igen? Ne szólj, csak ints,
A te szemedből a jóság beszél.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

(Igent int fejével).

SÉBA:

Igaz! . . . Eljön! . . . Mikor jön? . . Ah,
[mikor
Érzem megint ajkát a homlokomra
Tapadva? . . . Jó királyom! Jó apám! . . .

URKUND:

A hir való; ma jön meg a király.

SÉBA:

Oh hogy fogok nyakába szökni, és
A csókból is kivenni részemet,
Oly nagy idő után

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Most jerr leányom;
Szobámba viszlek; az lesz a lákásod. —
Vitézedtől végy búcsút.

SÉBA:

Nem sokára,
Reménylem?

URKUND:

Nem sokárra látjuk egymást.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

(kézen fogva Sé át, fölvezeti az erkélyre)

Szobámban szent könyvet találsz, ha kell
Imátkozzál belőle. Hárfa is van, . . .
Dalolj ha tetszik. Arra intelek csak:
Maradj benn, mig érted jövök. Sokan
Gyülnek majd össze itt, hogy a királyt
Fogadják, s azzal meglepjük atyádat
Hogy itt talál majd téged is.

SÉBA:

(Az erkélyről üdvözli Urkundot).

Ne várass
Sokáig, Urkund.

URKUND:

Séba! . . . Áldjon ég!

SÉBA:

Urkund! . . .

URKUND:

Leánykám! . .

SÉBA:

Én nagyon szeretlek! . . .

(Özv. királyné és Séba belépnek az erkély ajtaján).

URKUND:

(Utána néz; magában)

Hogy látom ujra? . . . S vajjon látom-é?

(A háttéri ajtóhoz lép, óvatosan föltárja s ki szól)

Mind lépjetek be, zaj nélkül, barátim.

II-IK JELENET

Urkund. Bólya. Bonyha. Scalza. Garabon. Pesli. Taizlán. Főurak (összesen mintegy ötvenen). Vira. Később: Özvegy királyné.

BÓLYA:

S ide fog jönni Sámuel?

URKUND:

Ide. —

A város végén vannak embereim

Kik erre igazitják. És a végső
Perczben eléje megyek én is, arra
Forditva gondot hogy kisérete
A háztól jó távolságban maradjon.

(Virához)

Te menj a kápolnához, és ha látsz
Csoportot közeledni, add hirül.

(Vira középen távozik. — Az egész következő jelenetben, mindenki halkan és óvatos nyugalommal beszél).

Barátaim. Elérkezett a percz
A melyre olyan régen vártatok.

TAIZLÁN:

Tán mondanád hogy vártunk.

URKUND:

Ugy, igaz.
Itt senyved a parázs legégetőbben, *(szivére üt)*
És most élesztve tör ki, lángja fölcsap,
Vakit, s nemcsak magát pusztitja többé. —
Mind itt vagyunk?

BONYHA:

Látod. Egy sem hiányzik.

PEZLI:

S mikép hajtjuk majd végre?

URKUND:

Csöndesen,
Jön az özvegy királyné.

MIND: (*meglepetve*).

Ő is?

URKUND:

Ő is
Tud mindent.

SCALZA:

Adjunk hát helyet neki.[17])

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

(Megjelenik az ajtóban, melyen az imént Sébát elvezette. Egy pillantást vet az alant állókra, majd óvatosan az ajtóra huzza a tolózárat Magában):

Igy! . . . Hadd legyen bezárva, mint szivünk.

(Lassan lejön a lépcsőn).

MIND:

(*Tisztelettel meghajlanak előtte*)

URKUND:

Jobbágyi hódolattal fogadunk
Nagyasszony Üdvözlégy e társaságban.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Nem kérdem kik vagytok, s vallásotok mi?
Ha arczról ismernélek is. e perczben
Mindent felejtek, mert a czél csupán
Az, a mi szent előttem, és ez itt,

(*a nyaklánczán levő keresztet magasra emelve*)

Kinek megbántott, nagy nevére kérlek:
Meritsetek erőt a küzdelemre.

BÓLYA:

Van olyan is közöttünk a ki ezt
A jelt nem ismeri, de szándoka
Az a mi a tiétek

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Mindenik
Magára vessen. Számot adni nem

Tartoztok másnak, mint a nagybirónak:
A lelkiismeretnek. — Nincs itt olyan
Egyetlen egy is köztetek, ki nem
Vétett hazája ellen, a mikor
Nyugodtan nézte, hogy fölkent királyát
Mint hetibérre vett szolgát elüzik,
S helyébe olyat tesznek, a ki sem
Eszével, sem szavával, sem királyi
Tekintélyével nem méltó reá
Jobban, mint az a másik, üldözött.
Hogy fejedelmi biboros palást
Takarja el hiányait. De sokkal
Hitványabb annál. Nézzétek csak ezt a
Bitorló Sámuelt! . . . . Nem mondom én
Hogy Péter, jó öcsém hibátlan ember,
De sohse dobta ő a koronát
A sárba. Nem kergette el magától
Az ország nagyjait, urat, nemest,
Főméltóságot, trónnak oszlopát,
Azért, hogy a megittasult tömeg,
Szenynyes kezü pór, sinylő koldusok
Apának hivják, és rikácsoló
Torokkal áldást szórjanak reá

SCALZA:

Nem. Azt nem tette volna.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Azt se hogy
A vérrel szerzett ősi birtokot
Elszedve a zászlósuraktól és
Fejdelmi törzsektől, azoknak ossza,
Kik mást se tettek, mint loptak, henyéltek,
És hát mögött mardosták azt, ki nékik
Kenyéradójuk volt.

TAIZLÁN:

A tiszta búzát
Megtudta ő különböztetni a
Konkolytól.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Hát mikor hét számra is
Mulattak a vitézek udvaránál.
Volt zene, ének, táncz, vig ünnepély,
Egy nagy királyhoz méltó környezetben,
S kik hozzá és szivéhez közel álltak,
A férfias mulatságból kivették
A részüket busásan. És e szolga,
Paraszt király, e Sámuel, csak egyszer
Meghivta-é házához érdemes
Vitézeit?

SCALZA:

Nem. Fösvény volt velünk,
De bőkezü a drága néphez.

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Ugy van;
A drága néphez. Ám hogy harczra kelt
Őrült meggondolatlanul a hű
Szomszéddal, véreimmel, rokonimmal,
A népet hivta-é hogy őt segitse?
Nem a vajdákat követelte é?
Ti, fiatok, testvértek, unokátok
Volt kényszeritve — jogtalan viszályban
Vért ontani, egy jogtalan királyért.

SCALZA:

És Péter, jó királyunk hontalan!

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Oh Pétert én dehogy magasztalom.
Megbántott engem súlyosan. Szemem
Sokszor vádolta szivemet, hogy őt
Szeretni tudta. Omló könnyeim
Tanuk, hogy menynyit szenvedtem miatta.
De hát leszámoltam már ő vele,

S az életemmel is. Mit rám bizott
Az Isten, és családom mindenik
Tagjára, — az megtörtént Áhitatos
Apácza volt növérem, jó Brigitta.
Bátyám Brunó, Krisztus főpapja volt.
Nekem Wolfgang, a regensburgi püspök
Egykor királyi koronát jövendölt.[28])
Beteljesült a jóslat, s ugy hiszem
Hogy bennem István, boldogult királyunk
Jó hitvesét találta. — Lelkemet
Mindez nem bántja, és ha Péterért
Most szót emeltem: azt teszem csupán
Mit istenem parancsolt még utolsó
Kötelességemül. Volt lelketek
Megtürni Sámuelt csak eddig is? . . . —
Hát nem pirultok, gyáván. tétlenül
Elnézni, hogy miként uralkodik
Fölöttetek, s a szép magyar hazán
Egy kapzsi koldus?

BÓLYA:

Jóvá tesszük azt
Mit eddig elmulasztottunk, ne félj.

(*Kivülről hárfa hangja és Séba éneke hallatszik*).

„Megtudd kegyetlen Babylon. kit vesztél
Könyörületlen velem cselekedtél . . .“

MIND: *(megdöbbenve).*

Mi ez?

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Ne hallgassunk reá. Bohó
Leány, hadd énekeljen.

URKUND: *(magába).*

Séba! Séba! . . .

(Az ének ismét hallatszik).

„Nem gondolád szerencse tőled felkél,
Hogy Istentől verni reám küldettél! . . ."

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Halálát nem kivánom én, tanum
Reá az ég.

BONYHA:

Hát mit tegyünk vele?

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Ha ugy kell lenni, haljon meg.

BÓLYA:

Halál rá!

(*Séba éneke ismét hallatszik*).

„Megadja még Isten örömét szivemnek,
Letörli könnyeit harmatos szemem-
[nek!...“

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

Ha jobbnak vélitek — legyen fogolylyá,
S adjátok Henriknek bilincsbe verve.

PEZLI:

S a kit megillet — Péter lesz királyunk. [49])

BÓLYA:

És Sámuelnek, ho y ne háboritson,
Pusztulni fog még a fajtája is!

(*Séba éneke*)

„Ne fenyegess halál, ne siess még értem.
„Jaj be sokat sirtam, be keveset él-
[tem!...“ [50])

III-IK JELENET:

Voltak. Vira (középről besiet).

VIRA:

Rejtőzzetek! Ők jönnek! Messziről
Kürtszó hallatszik.

URKUND:

Gyorsan tettre hát!
Nagyasszony rejts el őket. Én megyek
Fogadni Sámuelt. — Szerencse vélünk!

(elsiet középen)

ÖZV. KIRÁLYNÉ:

(A jobboldali ajtót fölnyitja).

Be mind, zaj nélkül. Mit kell tennetek
Tudjátok. Én tanúja nem leszek.
Itt gyönge nőre nincs szükség. Az oltár
Előtt imátkozom majd Péterért.

(Az összeesküvők mind távoznak jobbra. Özvegy királyné beteszi utánuk az ajtót, majd előre jön, megcsókolja a nyakláncán csüngő feszületet, s az oszlopok alatti folyosó-ajtón távozik).

IV-IK JELENET.

Vira *egyedül, majd:* ***Séba.***

VIRA:

Ide hozták. Láttam őket.
Urkund fogta a kezét, és
Itt ez ajtón bevezette *(Közép ajtóra mutat).*
Hol lehet?

(Séba a dal utolsó sorát ismétli).

„Jaj be sokat sirtam, be keveset éltem!"

(Vira föltekint oda, a honnan az éneket hallja)

Ah! Ott fenn! . . . ott van! . . .
Megteszem most! . . . Ah, de vajjon
Egyedül van-é? . . . Ha százan
Őrzik is, leszámolok most
Véle! — Atyja megbocsátott
Néki, oh de Vira nem! . . Mért
Reszketek? Tán az utolsó
Pillanatban borzadok meg? . . .
Gyönge tudna lenni Vira? . . .
Vira gyönge? . . . Nem! Nem! . . . Oh sziv,
Bátorodj fel! . . . Oh szegény sziv,
Mennyit szenvedtél miatta!
Ő rabolta el szerelmes
Ifjadat, s az istenétől

Ő fosztotta meg, csak ő! . . .
Ki veled tőr! *(kivonja a keblére rejtett tőrt).*
Most nem itt, — az
Ő szivében van helyed már.
Ah, a tűzisten parancsol,
A ki jön váratlanul, és
Büntet irgalmatlanul! . . .

(Lassan fellopódzik a lépcsőn, mikor már majdnem fölért, Séba lakának ajtaján kopogás hallatszik. Vira összerázkódva leszalad).

Mit? Bezárva? Megmenekszik
Igy! Ah, azt nem engedem!

(Ismét kopogás. Vira mozdulatlanul figyel)

SÉBA: *(fent, a szinen kivül).*

Senki sincs itt? .. Hallod, Urkund?

VIRA:

(A név hallatára elfojtott dühkitöréssel fölrohan).

Ah! Halálodat hivod az
Ő nevében, — átkozott!

(Nézi az ajtó zárát).

Csak reteszszel van lezárva. — —
Igy nyitom ki néki majd a

Más világnak ajtaját is.

(Lassan félretolja a reteszt, óvatosan lejön a lépcsőn, és alant az oszlop mögé huzódik)

SÉBA:

(Kinyitja az ajtót, s megjelenik az erkélyen).

Lám. kinyilt. Talán nem is volt
Zárva. *(Letekint).* Ki van itt? . . . Ah, senki.
Még is, mint ha az imént halk
Suttogást hallottam volna,
S kardcsörgését. Oly kietlen
Ez a ház. *(Lassan lejön*. Olyan sötétség
Vesz körül, hogy szinte félek.

(Előre jön, körültekint).

Senki sincs itt? *(Vira eléje á l*
Séba megdöbben). Ah! Ki vagy te?
Mit akarsz? . . . Dult arczod olyan
Ismerős. Hol láttalak már?

VIRA:

Emlékszel hát még reám? Mi?

SÉBA:

Nem csalódom. Te vagy az, te . . .
Az a másik!

VIRA:

Az egyetlen! . . .
Az egyetlen vagyok én, ki
Urkundot magának tartja.
Előbb volt ő az enyém, mint
Bárkié a nagyvilágon.
Rosztekintetü szemével
Rám nézzen csak, senki másra.
Keble — keblemen pihenjen
Csak, s az ajka ajkamon!
S a ki tőlem elszakitja,
Meghal, így! *(Leszurja Sébát).*

SÉBA:

(összeroskad).

Ah! . . . Isten! Isten!

(Kivül zaj, fegyverzörej s e kiáltások hallatszanak: „Utána!“ „Fogjátak el mind!“ „Vegyétek körül a házat!“ „Üszköt a tetőre!“)

VIRA:

(Megdermedve áll; borzadva nézi Sébát).

Most enyém ő! senki másé! . . .

V-IK JELENET.

Voltak Urkund. Majd: Összeesküvők.

URKUND: (*berohan*)

Árulás! Árulás! . . . Meneküljetek! . . . Sá mue mint ellenség jön, nem mint jó barát! . . . (*A mint a jobboldali ajtóhoz rohan, szemébe tünik Séba*). Séba! . . . Séba! . . . Vér! Vér! Meghaltál, vagy csak megsebeztek? . . . Mi történt itt? . . . Ki rontott keresztül az én világomon? Oh édes mindenem! . . .

VIRA:

Hazudsz! . . . Ő többé nem a tied! . . . Nem a tied!

URKUND:

Átkozott fatytyu, mért tetted ezt?

VIRA:

Mert te az enyém vagy, s én megesküdtem, hogy a ki tőlem elrabol, az meghal.

URKUND:

Segitség! . . . Mentsük meg őt, és menekül-

jetek magatok. (*Fölrántja a jobboldali ajtót*). Elő bajtársak! Árulás!...

(*Kivül a zaj növekszik, s a felvonás végéig tart. Tüz fénye világitja meg a szint.*)

BÓLYA: (*berohanva*).

Mi ez?

PEZLI:

Tőrbe csaltak minket?

MIND:

Árulás!... Árulás!...

URKUND: (*Sébára mutat*)

Oh nézzétek! Nézzétek!... Megölték!... Most már omoljon össze minden! Séba! Séba! (*mellé borul*).

BONYHA:

Az egész ház körül van véve.

TAIZLÁN:

(*A közép háttéri ajtót lezárja toló-zárral*).

A mig lehet védelmezzük magunkat. Sokan vagyunk.

GARABON:

Áruló van közöttünk. Verje meg a tűzisten!

VIRA:

És ő meghallja hivei szavát. Az áruló én vagyok, és itt a büntetés. *(A tőrt saját szivébe döfi s leroskad).* Igy!... Igy!.. Urkund! Vedd vissza tőrödet. (*Oda dobja*).

GARABON:

Vira? Te?

VIRA:

Oh!... Én nem akartam pusztulástokat... Ők megcsaltak engem gonoszul... Menekülj Urkund Menekülj! Hitehagyott, teljesitsd legalább véresküdet, és öld meg Sámuelt. (*Az oszlopok alatti nagy ajtóra mutat*). Ott, az a folyosó... a kápolnán keresztül a szabadba visz... Óh! Mentsétek meg a vezért!

BÓLYA:

(*fölnyitja a folyosó ajtaját*).

Még nem késő. Erre Urkund, erre!... Menekülj. Mi védeni fogjuk e küszöböt, mig a szabadba érsz.

URKUND:

Nem hallok, nem látok semmit! . . . Sötétség van körülöttem! Kialudt a nap világa! — Oh menjetek ti, s hagyjatok meghalni itt mellette!

VIRA:

Urkund, bocsáss meg nekem, hogy oly nagyon szerettelek. Én bünhödöm, látod, de te gondold meg, hogy az esküszegő még sirjában is átkozott. Ne törd meg a véresküt.

BONYHA:

Urkund! Vezér! Gondolj a bosszura.

BÓLYA: *(megragadja Urkundot).*

Fel innen!

PEZLI:

Majd mi követünk

VIRA:

A folyosó végén . . . kötél . . . a lélekharang . . . ha oda értél rántsd meg . . . jeléül hogy megszabadultál. Ők addig utját állják.

(A közép ajtót döngetik kivülről).

BÓLYA:

Scalza! Ratold! Hurczoljátok magatokkal!

(Scalza, Ratold s meg néhányan erővel elhurczolják Urkundot a folyosó ajtaján, melyet Bólya becsap mögöttük).

BONYHA:

Ki a karddal bajtársak! Ezt drágán fizessék meg a nyomorultak!

(E perczben a háttéri ajtó nagy robajjal beszakad. Sámuel és hívei megjelennek a küszöbön).

VI-IK JELENET.

Voltak. Sámuel. Zonuk. Fegyveresek.

SÁMUEL:

Fogjátok el az összeesküvőket! Kötözzétek meg valamenynyit.

BÓLYA:

Jere hát magad, és hozd a rabbilincset!

SÁMUEL:

Mi az?... Ki fekszik itt? Ki ez a nő? *(Rémes kiáltással Sébára veti magát).* Oh! Ti menynyég

minden angyalai, kiméljetek meg engem ettől! . . . Nem lányom ez? . . . Leányom! . . . Séba! . . . Gyermekem, ébredj! . . . Rápörölök az Istenre érted! *(Ölébe veszi).*

ZONUK:

Megölték! És te még kiméled őket?

SÁMUEL:

Ébredj kicsinykém! . . . Drága gyermekem!
Atyád ébreszt, nem hallod? . . . Vége! Vége!

(kitörve)

Ne kérdezzétek hogy kitette ezt.
Halál rájuk! . . . Vágjátok össze mind![51])

(Sámuel emberei az összeesküvőkre rontanak. E pillanatban megkondul a lélekharang).

VIRA:

(utolsó erőfeszitéssel fölegyenesedik, s vadul felkaczag).

Megmenekült! . . . Urkund! . . . Szabad! . . . Szabad! —

(Visszahanyatlik, meghal).

VÁLTOZÁS.

(A király lakása Csanádon. Harangszó hallatszik).

I-SŐ JELENET.

Cornes Vilmos. Sarolta. (*jönnek*).

VILMOS:

Királynő, hogy van lányod, Séba? Él,
Avagy meghalt-e már?

SAROLTA:

Él még, barátom.
Lélekzik, szól is néha, néha egyet;
Szeméből látszik hogy fölismeri
Szeretteit, kik ágyánál zokognak,
De mind ez már nem élet, csak minő
A szappan buborékon tükröző
Kép, melyet egy szellőcske szertepattant,
S helyén csak egy csöpp nedv marad.

VILMOS:

A seb
Gyógyithatatlan?

SAROLTA:

Ember kéz olyat
Csak üthet, ám meg nem gyógyit soha.
De szólj hát, vége már az ünnepélynek?
Hol hagytad a királyt s mily állapotban?

VILMOS:

Kegyes királynőm rosszat mondhatok csak.

SAROLTA:

Beteg? Vagy már meg is halt? Tán megölték?
Oh mond ki csak, és ez lesz az utolsó
Hir melyet hallok; aztán egy napon
Temethettek majd véle, és szegény
Leányommal.

VILMOS:

Szerencsétlen királyunk
A lelkimardosás megtört betegje.[52])

SAROLTA:

Ártatlan ő s ha égben van igazság,
Ugy azokat emészsze gyötrelem
Kik erre kényszerite ték.

VILMOS:

Gerald
Vonakodott fölékesiteni
A koronával Sámuelt.[53])

SAROLTA:

Miért?

VILMOS:

Mert, ugy mond, a király szentségtörő
Ki ünnepet ront. S igy a koronázást.
Besztrid végezte

SAROLTA:

Oh mily bántalom
S ezt birta tenni Gerald?

VILMOS:

Többet is tett.
Hogy ünnepélyes áhitatba volt

Merülve az egész hivő sereg,
Geraid fehér stólával a nyakában
Szószékre lépett és latin beszédben
Borzasztó vádakat szórt a királyra.
Mindenki elszörnyülködött, az is
Ki nem értette nyelvét. A papok
Halott halványan lesték a király
Minden mozdulatát. rettegve hogy
A püspököt a szószékről azonnal
Lehurczoltatja, és hóhérai
Kezébe adja. Sámuel nyugodtan
Türt minden sértést, nem kérdezve a
Beszédnek tartalmát. Őszült fejét
Mellére sülyesztette. Szemeit
Félig lecsukta, hogy ne lásson embert
Maga körül, csak azt a szörnyü harczot,
Mely belsejében tombol Az után
Hogy véget ért a szertartás, fölállt,
S kardjára támaszkodva, szótlanul
Megindult, és körülte a tömeg,
A püspökök, urak, Gerald maga,
Mint hömpölygő ár, rémes nyugalommal. —
Itt jönnek Asszonyom. kérlek maradj,
Látásod a király javára lesz

II-IK JELENET.

Voltak. Sámuel. Besztrid. Buld. Gerald. Nannó. Zonuk. Főurak. Királyi kiséret. Őrök.
(A papok — Nannót kivéve — mind egyházi diszben. A harangszó megszünik)

SÁMUEL:

(Fölüti fejét, és szemébe ötlik Nannó; hozzá lép).

Ember! Te nem voltál hizelgő; te nekem nem hazudtál soha; te barátom vagy Fölhivlak, mondd meg nekem, mily vádakkal sujtott engem a főpap?

NANNÓ: *(megrémülve).*

Királyom, . . . mért választasz éppen engem?

SÁMUEL:

Akarom hogy szólj, s el ne titkold egyetlen mondását sem. Hallod-é?

GERALD:

No hát mért nem felelsz? . . . Mért nem felelsz? . . . Imé! A mi látóink nem nyitják hangos szóra ajkaikat, de magukban suttognak. Parancs és kérdezés nélkül még piszszenni sem mernek, ne-

hogy megsértsék a király füleit. Gyalázat! . . . Inkább szinlelt mosolyt csalnak ajkaikra, mintsem megjelentsék Isten erős igéjét. És ezt csak azért teszik, hogy rokonaik el ne veszitsék a nekik adott hivatalokat, őket pedig meg ne fosszák a bértől. Pedig midőn valaki emberi dolog miatt fél megbántani a halandó embert, és tetszeni óhajt olyannak a ki ma van, és holnap nyoma sincs a föld szinén, — akkor semmiben sem különbözik azoktól, a kik Babylon királyának bálvány-szobrát imádták.

BESZTRID :

Te minket sértesz püspök ur, pedig a mulasztó te vagy!

NANNÓ :

Te megtagadtad a király fölkent fejére tenni a koronát, mi végeztük tisztedet, s ezért vádjaid anynyira sem érintenek minket, mint fényes ércz lapot a kóros lehelet.

GERALD : (*neki hevülve*).

Oh boldogtalanok ti, kik a bűnöst köszöntitek, s ha nyomorult ajándékot nyujt, még igazolni is meritek. — Nincs esztelenebb dolog, mint az ördögöt elébe tenni Istennek; a földi dolgokat a .elkieknek;

a királyi kalapot kézben hordozni, Krisztus szavait pedig lábbal tiporni, és félni attól, ki halála után féregnek és rothadásnak nevezhető.

BESZTRID :

Káromló vagy és királysértő!

SÁMUEL :

Hadd szóljon a főpap. Hallani akarom szavait.

GERALD : (*Nannóhoz*)

Az üstökös csillag, mely fényes küllőket bocsát ki magából, a harczost jelenti az egyházban, a ki semmiféle embertől sem reszket az igazság miatt, de bátran előszedve Isten tüzes igéit, megjövendőli az Ur ellenségeinek büntetésüket, és kárhozatukat. Ezért mondom neked: féljed az Istent fiam, tiszteld a királyt, és fedezd fel a te atyádnak szavait [54])

SÁMUEL :

Hallottad? Mond hát mivel sujtott szószékéről engem a főpap?

NANNÓ :

Ő téged a szent husvéti ünnepen nem oldozott fel bűneid alól.

SÁMUEL:

S miért nem?

NANNÓ:

Mert a szent bőjt tartása a bűnösöknek bocsánatára, és az igazaknak jutalmára adatott, te pedig király, azt kardod gyilkolásával megfertőztetted, s tőle az atya nevét elraboltad, mert ma legkedvesebb gyermekei hiányzanak. — Ugy mondta ő.

SÁMUEL:

(Felsóhajt, fájdalmas gúnynyal).

„Legkedvesebb gyermekei! . . .“ Összeesküvők, kik életemre törtek! . . . Tovább! Folytasd. Hallgatlak én.

NANNÓ:

Ezért e napon semmi bocsánatot nem érdemelsz.

SÁMUEL:

(Tompa ridegséggel).

Semmi bocsánatot . . .!

NANNÓ:

S mivel — ugy mond, — Uráért meghalni kész, megjósolja neked a jövendőt.

SÁMUEL:

S e jóslat? . . .

NANNÓ:

Harmadszor fog ellened fölkelni a bosszu kardja, és elveszi tőled az országot, melyet csalárdul szereztél. [55])

SÁMUEL: (*kitörve*).

Csalárdul, én? . . . Főpap! Ki volt csalárd
Én, vagy a nemzet? El! Vigyétek el!

(*Leveszi fejéről a koronát és Zonuknak löki*).

Soha többé ne érintsd ezt a főt,
Pokolnak ékessége! (*Szemeibe ötlik Sarolta, hozzá lép*) Drága asszony!
Miért szavadra nem hallgattam akkor! — —
Nézd! A diszétől megfosztott király,
Mily gazdagon jött, és mily koldusul
Megátkozottan omlik most szivedre!

(*Sarolta keblére borul*).

SAROLTA:

Oh püspök ur, rosz lelket mutat az
A mit te a királylyal cselekedtél.

GERALD:

Roszszat csak ő tett. — Több mint negyven
[embert
Leméezárolni, biró és itélet
S igazlátók nélkül! . . . Irtóztató ez
Kimondva is, hát még megtéve.

SÁMUEL:

Pártos
Volt valamenynyi, és honfoglaló
Nagy őseink törvénye mondja hogy:
„Ha valaki főemberek közül
A fejdelemhez hűtlen áruló,
A vére ontassék.“

GERALD:

S István királyunk
Rendelte: „Ha valakinek feje
Forog kérdésben, — ne itélj magad,
De hivjad a birákat . . .“ Nincs joga,
Még a királynak sincs, biróitélet

Nélkül megölni embertársait —
Király, . . . király, . . . mi az? . . . Nem mond-
[ható
Királynak senki, csak ki maga is
Az Ur szolgája; nem bűnben leledzik,
De az erénynek utain halad;
Az örök élet, és nem a pokol,
Isten dicsősége, s nem a világi
Hiuságok után törekszik — Az,
Ki csak azért uralkodik, hogy őt
Királynak mondják, — harczra kényszeriti
Alattvalóit, hogy táplálja éhes
Dicsvágyát, — sarczol és adót parancsol, —
Az nem király, az néptipró. Kimondom
Én mindezt nyiltan, senkitől se félve. —
Az én paizsom: Krisztusnak teste, vére;
Pánczélom: Krisztus szent parancsolatja,
És sisakom a szeretet a melylyel
Imádom Istent, s embertársamat
Szivemrezárom, [56])

SÁMUEL:

Hogy van-é szived,
És lakik-é igazság benne, majd
Megválik mindjárt. Hagyjatok magunkra,
A mig hivatlak. Menj te is királyné;
Szegény, beteg leányunk vár. Talán

Már nélkülözte is látásodat.
Vidd néki ezt a csókot. Atyja küldi,
Ki betegebb mint ő. – Te menj Zonuk,
A békebontó Henrik mit üzent,
Kivánom tudni. — Nannó csillapitsd
A népet; ne borzadjon senki tőlem. –
Besztrid és Buld, mit vélem tettetek
Fizesse vissza azt az ég busásan
Rendeljetek imát most lányomért,
S magatok is, kik szerettétek őt,
Kérjétek Istent: tartsa meg nekünk. –
Távozzatok mind. Te főpap maradj.

(Sarolta és Cornes Vilmos balra, a többiek a főbejáraton távoznak).

III-IK JELENET.

Sámuel. Gerald.

GERALD:

Miért marasztalsz?

SÁMUEL:

Meggyónok neked,
Én a király.

GERALD:

Előttem nincs király most,
Csak bűnös ember, kit nem oldozok föl.

SÁMUEL:

Mit legsilányabb szolgámnak se tudnál
Igy megtagadni, tőlem elvonod?

GERALD:

A legsilányabb is méltóbb reá
Mint te, ki fejedelmi disszel ékesitve,
Bünnel tetézve közelitsz felém.

SÁMUEL:

(*Bibor palástját lekapcsolja.*)

Ugy ezt se lásd. — Mint mélyen sujtott ember,
Előtted, Ur szolgája, térdemen
Könyörgök, szüz anyánk: az irgalom szent
Forrásának nevében hallgass én rám.
Te általad öregbedjék hitem
Az Urban. Vedd el rólam mostani
Haragodat, és hogy ha van szivedben
Még szánalom, juttass belőle részt.[57])

(*letérdel.*)

GERALD:

(*Leül előtte egy karosszékbe, s félig eltakarja arczát.*)

SÁMUEL:

Én mindig jót akartam, s a mi lett,
Az mindig rosz volt Átok üldözi
Áldó kezem. Ha ez az én bünöm,
Ugy szánva bánom szörnyü vétkemet! —
A koronát országunknak szine,
Törzsfőnökök, vajdák tették fejemre,
S én elfogadtam, mint olyan talizmánt
Mely fölhatalmaz egy nemzet felett
Apának lenni; jutalmazni jókat,
S büntetni rosszakat; száritni könyet,
Testvérré tenni rabszolgát s urat.
Ha bün ez, — bánom szörnyü vétkemet! —
E honnak dölyfős kártevője ellen
Harcz s háboruba vittem népemet,
Nem türve hogy e földön, mit magyar vér
Magyarnak szerzett, más legyen az ur.
De elpártoltak tőlem a nagyok
Eskütszegőkké lettek, készen inkább
A hont eladni, csak hogy veszszek én is,
Kit mulékony szeszélyük ültetett
Istvánnak trónusára Igy maradtam
Pór népemmel, gunyolt paraszt király.

Ha ez bünöm, — ugy bánom vétkemet! —
Országbirája voltam. A király
Egy lázadót halállal büntetett,
Ki vér-ág volt velem, de még is én
Királyomnak parancsát teljesitve,
Halálra küldtem a rokont. Fiából
Lett ádáz ellenségem Megbocsátva,
Felejtve mindent, karjaimba zártam,
S ő békejobbomat csupán azért
Fogadta el, hogy álnokul szivemhez
Férkőzve, elrabolja gyermekem,
S gyilkot ökleljen ártatlan szivébe,
Fölbujtogassa ellenségeimet,
Kik életemre törve, egy csapással
Öljék meg bennem az apát s királyt
S én bosszut álltam, megtorolva rajtuk
Ezer bántalmat. — Hogy ha ez bünöm,
Ugy töredelmes bánatot nem érzek,
S ha átkos végzetem rá kényszeritne
Hogy tegyem ujra a mit tettem, — én
Megtenném ujra, — Isten a tanum rá!

GERALD:

Isten ki néked soha sem bocsát meg.

SÁMUEL:

Szerinted hogy ha tesz, ugy részrehajló

A magas menynyég boltozatja is! . . .
Hogyan? . . . E földön bünös én vagyok csak?
S mindenki tiszta, ártatlan, nemes? . . .
Koppánynak testét négybe szakitotta
István, s az ország minden részibe
Ijesztő rémül, egy-egy darabot
Parancsolt széjelvinni. — Másikat,
Tomajt, az asszonyával eleven
Ásatta sirba. — Nagybátyját: Gyulát,
Családja minden tagjával, sötét
Börtönbe zárva tartá évekig
De ő azért kegyes, ártatlan, és én
Vérengző bünös, kárhozatraméltó! —
Ajtony fejét, mint diadalmi jelt
Tartotta várkapuján kiszegezve.
Elnézte hallgatag megegyezéssel,
Hogy Árpád sarját, a derék Vazult,
Ez undok lelkü asszonyok, galádul
Megnyomoritsák, szemeit kiásva, [58])
Fülébe olmot öntve; s ő kegyes,
És én vérszomjas zsarnok! — Besenyő nép
Jött át Bulgáriából ide hozzánk,
De a határon több magyar vitéz
Elállta utjokat, s kifosztogatta
A jövevényeket. István, dühében,
Saját magyarjait mind párosával
Egymás mellé, akasztófára huzta. [59])

S ezek csupán bevándorolt parasztok,
Rongy csőcselékre törtek, nem pedig
Fölkent királyuk ellen; – ám azért
István kegyes, s én rut zsarnok vagyok! —
Való hogy megbocsátott a czudarnak
Ki őt orozva meggyilkolni tört,
De társait kivégeztette mind,
Karóba húzva, megcsonkitva őket.
Ő bosszut állt és nem volt bűnős, én
Mivel büntettem — rút zsarnok vagyok! [60])

GERALD:

Ez hát gyónásod? Vádolsz, a helyett
Hogy arczczal földre hullva, melledet
Bünbánó megadással ütve kérnél
Föld s ég birájától bocsánatot?

SÁMUEL:

Igazságomban mentem magamat. —
Ki engem el tud most itélni, annak
Kegyelmét nem kivánom, légyen az bár
A bölcs Isten maga! *(fölriad)*

GERALD: *(föláll).*

Ő már itélt
Fölötted. Sorsodat ki nem kerülöd. —
Hadd döljön romba a mit alkotál!

Saját müved tegyen csuffá! Kiket
Magadhoz fölemeltél, — hagyjanak
Silányul veszni. És legyen te néked
Mint Sámsonnak, ki maga zuditotta
A bünnel terhelt csarnokot fejére!

SÁMUEL:

Szavad hazug lesz, főpap. Még király
Vagyok, s népem követni fog ha hívom.

GERALD:

Hited téveszt király. Még nem tudod hogy
A pápa átkot mondott rád s azokra
A kik követni mernek.

SÁMUEL: (*megrendülve*).

Átok?... Átok?...
Hah! Gyáva Henrik, ez a te műved![61])
Oh értelek kölyök! Te római
Király!...

GERALD:

Még most is bizol népeidben?

SÁMUEL:

Honárulás, orgyilkos tőre, párt-düh,
Egyházi átok,... minden rám szakad!

GERALD:

Sámson reszkess! A végórád közelg.

SÁMUEL:

Főpap szemedbe vágom hogy hazudsz.
S ha még is ugy történik, ám legyek
Sámson; de ne feledd hogy ő magával
Elpusztitotta ellenségeit is. —
Zuditsd reám az ég villámait,
Béreld föl a pokolnak mindez ádáz
Rút ördögét; hozz átkot pápa urtól;
Rémitsd el hiveim kis táborát,
Én daczolok veled s mindnyájatokkal!
A harmadik esztendő vége még
Hajh, messzi van, s addig kiirtalak
A föld szinéről, — aztán vesszek el! —

IV-IK JELENET.

Voltak. Zonuk. Nannó Besztrid. Buld. Palotások.
Örök.

ZONUK:

Királyom, Henrik visszautasit
Minden békés ajánlatot.

SÁMUEL:

Elég!
Nincs béke, nincs ajánlat. — Senkivel
Nem alkuszom többé.

NANNÓ:

Helyes, királyom.
A nép sem borzad tőled. Mind szeretnek,
S meghalni készek érted

SÁMUEL: (*Geraldhoz*).

Hallod ezt?
Sokáig él az a király, kiért
A nép meghalni kész.

GERALD:

S tudjátok-é,
Hogy őt a pápa átka sujtja, és
Azt is ki véle tart?

NANNÓ: (*megdöbbenve*)

Egyházi átok?

SÁMUEL:

Rémitenek csak. Én nem félem őket.
Zonuk mondd, Henrik meddig jött hadával?

ZONUK :

A hozzá pártolt magyar főurak,
Közöttük Viska, régi ellened,
Elárultak Henriknek minden utat.
S most már hadával Győr felé közelg. [62])

SÁMUEL :

Ugy ne legyünk mi távol. Győr felé!
Ma még. E perczben!

NANNÓ :

Nem ajánlom ezt.
Egyházi átok . . . Gondold meg király . . .
Elpártolnak még azok is, kik eddig
Veled harczoltak.

SÁMUEL :

Nem mondtátok-é.
Hogy hű népem szeret?

ZONUK :

Való, dé még
Nem tudják ezt a szőrnyű hirt, — az átkot.

SÁMUEL :

Magam megyek hát!

BESZTRID:

Számithatsz reánk.

GERALD:

És én eltiltalak szolgálatától.
Kit pápa-átok sujt, azt nem szabad
Követni szentegyházunk férfiának.

BULD:

Minket királyunk tett szolgáivá
S nem pápa ur.

BESZTRID:

S mi érte sikraszállunk.
Egyik kezünkben a kereszt, a másik
Kezünkben kard.

SÁMUEL:

Keblemre hiveim!
Ilyen hadat gyüjtsön Henrik, ha tud.
No főpap, ugy-e még erős vagyok? . . .
Nyergeljétek föl paripámat!

NANNÓ:

Ujból
Kérlek király, maradj. Vesztedte törsz.

SÁMUEL:

Vesztemre tör, ki még maraszt. — Zonuk,
A nép fegyverre keljen! Indulunk!

ZONUK:

S a nép követni fog király, . . . de meddig?

GERALD:

Fölhivlak Sámuel, vesd el magadtól
A bibort mely nem illet. A kitől
A koronát elvetted, annak add.
E hon királya Péter s nem te vagy.

SÁMUEL:

E hon királya én vagyok csupán!
A koronát a nemzet adta, és
Csak Isten veszi vissza, senki más!

V-IK JELENET.

Voltak. Sarolta Cornes Vilmos.

SAROLTA:

Király! Ha nem kerülöd ezt a harczot,
Ugy válj el hitvesedtől mindörökre.

VILMOS:

Az özvegy királyné Péterhez szökött,
S bántatlanul ért Henrik táborába.

SÁMUEL: *(Geraldhoz)*

Ezért bocsátottam meg néki? Hallod?
Te voltál a tanácsadó Te vagy
A magvető, s most és arathatom
A megbocsátás szent gyümölcseit.

GERALD:

Jogával élt, királyához sietve.

SÁMUEL:

Királya én vagyok, s te czinkosa!
Bitóra viszlek ha pártját fogod.

GERALD:

Zsarnok vagy; tedd. Nem félek a haláltól,
A te jövendőd irtóztat csupán.

SAROLTA:

Halld Sámuel, rosz hirthozók beszélik
Hogy Árpádvéro. Endre . . .

SÁMUEL: *(megdöbbenve).*

Mit beszélnek
A hirnökök?

SAROLTA:

Már át kelt a határon,
És nagy sereggel jön jogát kivivni.
Oh Sámuel, térj vissza kedvesidhez.
Ne kápráztassa szemedet tovább is
A koronának csillogása. Jöjj!
Légy ujra a mienk. Leányodat
Ez egy orvosság tán megmentheti.

SÁMUEL:

Leányom! . . . És lemondjak? . . . Péter!
[Endre!

SAROLTA:

Nézdd Sámuel, nem kértem tőled én
Semmit, soha, mert titkos óhajom
Szóvá sem változott még, már te azt
Szememből olvasván ki, — teljesitéd.
Most térdemem könyörgök: légy megint
Apánk, ki voltál, mig a trónra nem
Hivott a nemzet ingatag kegye.
Apánk, maradj velünk, ne menj a harczba!
Apánk, a koronáról mondj le, kérlek! *(letérdel.)*

NANNÓ: *(mélyen meghajolva).*

És kérlek én is, javadért!

BESZTRID. BULD. VILMOS:

Mi is!

ZONUK:

Bár hiveid leszünk akármi jöjjön,
Maradj, s a koronáról mondj le, kérlek!

SÁMUEL:

Mért adtátok kezembe a hatalmat,
Ha most rimánkodással vélitek
Azt tőlem elvehetni? Ezt a szót
„Király“, futóhomokba rajzoltátok? . . .
Nem és nem! . . . Sámuelnek homloka
Megingathatlan szirt, s e szó: „Király“
Belé van vésve, és mely azt letörli,)
Csak Isten kéz lehet, nem emberé!

VI-IK JELENET.

Voltak. Séba. (két nő által támogatva jön)

SÉBA: *(letérdel Sámuel előtt)*

Én már Istenhez közelebb vagyok
Mint ők, és én is kérlek hogy maradj!

SÁMUEL:

Leányom!... Legszebb gyöngye koronámnak,
S én azt eldobjam?... Ne kivánd! Ne
[kivánd!

(*A többiek segitségével karosszékbe ülteti Sébát, majd kardot von, s azt leánya elé tartja*)

Nézd!... Itt a kardom! Áld meg gyermekem,
S mi győzünk!

SÉBA:

Oh atyám... ha győzni fogsz,
Ne bántsd Urkundot... én... őt...
[szeretem!...

(*hátrahanyatlik; meghal.*)

SÁMUEL:

(*Szótlanul rá mered, s elejti kardját*)

GERALD:

(*A halotthoz lép, s kezeit feje fölé terjeszti.*)

Uram bocsásd meg a mi vétkeinket,
Mikép mi megbocsátunk elleninknek! —

ÖTÖDIK FELVONÁS.

(A ménfői csatatér. Hátul, baloldalt a Rába, mely végig huzódik a szinen. Nádas és ingovány. Jobbra kissé dombos, fás magaslat mely a szin elején erdőségbe olvad; itt-ott fatörzsek. Az egész szint Sámuel tábora lepi el. Jobbra, a dombon, sátorszerü emelvény, előtte a földbe tüzve zászló, melyre koronás Turul madár van föstve. [68].) Balra szintén a földbe szurva egy másik zászló, sárkányölő Szent-Györgynek képével stb.)

I-SŐ JELENET.

Koba. Vogger. Ikka. I-ső, II-ik Vajda (mind harczi mezben.) I-ső II-ik Paraszt (mint hadnagyok.)

VOGGER:

(Egy csoport közepette á l, halkan beszélve.)

Mondom nektek. hogy láttam Pétert szinről-szinre, a hogy most titeket látlak.

IKKA:

Hát oda-túl voltál?

KOBA:

Igen, no! Átszökött az éjjel Henrik táborába.

VOGGER:

Hagyjatok hát beszélni. Igen, átszöktem. — Amint megláttak, azt hitték kém vagyok, s tüstént Henrik elé hurczoltak. Ott találtam Pétert, s megmondtam neki hogy nem vagyok kém, de éppen szolgálatot akarok tenni. Oh milyen kegyes lett hozzám egyszerre.

1-SŐ VAJDA:

Csak a dologra beszélj.

VOGGER:

Elmondtam, hogy itt sokan vagyunk barátai.

2-IK VAJDA:

Azt mondtad-é, hogy mi nem akarunk Sámuel mellett harczolni? . . .

1-SŐ VAJDA:

Hogy csak azért jöttünk táborába, mert ha nem tesszük, ő elszedi minden javainkat? . . .

VOGGER:

Mondtam ezt is, azt is. Igazán sok szépet beszéltem neki a magyar urak hűségéről, s ő olyan nyájasan beszélt velem, mint öregasszony a macskájával.

2-IK VAJDA:

És mit üzent Péter, a mi kegyes királyunk?

VOGGER:

Csupa jót, azt mondhatom. Hej! Ha az az ember még egyszer a mi királyunkká lehetne!... Azt mondta, hogy minden csapatvezető vajdát — ispánná, minden hadnagyot udvari emberré tesz, és külön-külön valamenynyi harczosnak anynyi aranyat ád, a menynyi a sisakjába fér.

KOBA:

De kár hogy az én sisakom ilyen kicsiny. No majd kicserélem

1-SŐ VAJDA:

(*Félre löki Kobát, és Voggerhez lép.*)

És mit tegyünk mi? Szólj.

VOGGER:

Semmi mást, csak harczoljunk elejénte látszatból Sámuel mellett, aztán mikor látjuk, hogy a fényes pánczélos bajor lovasság vágtat elő, tegyünk ugy, mintha megijednénk Dobjuk el fegyvereinket. s futásnak eredve, hagyjuk Sámuelt magára Ott van Viska vajda. Ő már vár minket. ⁰⁴.)

1-SŐ VAJDA:

Meg lesz!

2-IK VAJDA:

Meg lesz!

VOGGER:

Aztán ki az urak és vajdák közül akarja, szegődjék át a Henrik táborába. Ő hálás lesz érte.

1-SŐ VAJDA:

Én még bajtársaimról is kezeskedem.

2-IK VAJDA:

Én meg legalább is tiz csapatvezérről.

VOGGER:

Aztán telitömte a puzdrámat tallérokkal, és elbocsátott. Most itt vagyok.

IKKA:

Mutasd a tallérokat! Mutasd!

VOGGER:

Előbb adjatok valamit innom, és ennem, mert tüstént összeroskadok.

(Kürtszó hallatszik.)

1-SŐ VAJDA:

Sámuel jön! Ki-ki a csapatjához! — Aztán gondoljon mindenki arra, hogy mi vár ránk, ha Péter lesz megint király.

(Mind hátravonulva a sereg közé vegyülnek.)

II-IK JELENET.

Voltak. Sámuel. Zonuk. Nannó Vezérek.
(Jönnek jobbról. Sámuel kezében aranyos hegyü dárda.)

SÁMUEL:

Hitvány és gyáva! Még ott tartja fogva
Követjeinket!... S mért nem adja ki
A hozzá szökdösött gaz, áruló,
Pártos vajdákat, és főurakat?

ZONUK:

Azt mondta Henrik, hogy mindenkinek
Van jussa szót emelni, és panaszt,
S a sirást a cselédnek sem lehet
Megtiltani.[65])

SÁMUEL:

No lám. Sirás! Cseléd! . . .
Oh becsület! . . . Kihaltál a nemes
Magyar szivekből és a sok kufár
Önérdekből eladni kész hazáját! . , .

NANNÓ: *(levelet mutat)*

Királyom, én jobb hirt hozok. Levél jött
Bernulf és Machtuntól.

SÁMUEL:

Hamar, mit ir
A két derék bajor?

NANNÓ:

Hogy el ne csüggedj.
A császár hadseregje gyönge, fáradt.
Éhinség, pestis dulja birodalmát.
A nép elégedetlen és zajong.

S ha bajor földre törsz, ők biztositnak —
Ha herczeggé teszed Bernulfot, és
Machtunt kormányzóvá kegyelmesen, —
Hogy Regensburgot a kezedre játszák. [66].)

SÁMUEL:

Előbb verjük ki Henriket, csak aztán
Gondoljunk Regensburgra. És azért
Föl népem, drága népem! Most mutasd meg
Hogy szereted királyodat s hazád
Becsületét, mert koczkán ez forog.
Ide vezérek, vajdák, hadnagyok!

(*Mind köréje csoportosulnak. Egy vajda kezébe veszi a Szent György zászlaját.*)

Aranyhegyü dárdám mutatja néktek
Az utat, melyen most haladnotok kell,
Ha nem akartok megaláztatást
És rabigát, mit áruló rokon vér
Készül nyakunkba vetni. Mert gazokkal,
És árulókkal álltok szembe csak. —
A pápa ur minket megátkozott, —
Az olasz ördög védelmére kel
Olasz vérének, — nincs mit félni tőlük. [67].)
A zászlók ellen, miket pápa ur
Küldött Henriknek, emeljük magasra
Sárkányölő Szent-Györgynek zászlaját. [68])

Az árulással szembe — honszerelmet,
A becstelenség ellen hű szivet
Vigyünk a harczba, s biztosan mi győzünk,
Mert Isten fogja pártunkat, s a szent
Igazság!

NANNÓ: *(keresztjét emelve)*

Isten, és a szent igazság!

SÁMUEL:

Zonuk, vezesd te a lovas hadat,
S a Rába mentén kanyarodva vélük,
Keritsd be a szép római királyt. [69].)
Derék ijászaim, jó kún vitézek,
A dárdákatvetőkkel egyesülve
Közbül támadjatok Végül maradnak
Kaszásszekereinkkel a parasztok.

ZONUK:

A várbakolók és a tartalék
Győr mellett áll, ha szükség lenne rájuk.

SÁMUEL:

E dombon itt marad velem nehány
Harczos, szemlélni a küzdő tusát,
S hol legválságosabb lesz majd a vész,

Oda siet majd a király maga. —
Most rajta! Kürt riadjon!

(Kürtök riadnak. Nannó magasra emelve a keresztet, a sereg élére áll.)

NANNÓ:

Szüz anyánk!
Védasszonyunk ... te áld meg fegyverünket!

(Az egész sereg zugó „Haj!" „Haj!" kiáltással balra kirohan. Sámuel a dombra megy. Töle kis távolságban az I-ső és II-ik paraszt. A szin rohamosan sötétedni kezd.)

III-IK JELENET.

Sámuel. I-ső, II-ik Paraszt. majd: Zonuk.

1-SŐ PARASZT:

Milyen sötétség támadt egyszerre. Mi ez?

2-IK PARASZT:

Milyen vihar és szélvész! Ah! A por egészen elvakit. Semmit se látok.

SÁMUEL:

(Rájuk sem figyelve, a harczolókat szemléli.)

Ugy! Ugy! ... Csak rajta én választott népem! Árpád! Attila! Bárhol vagytok is a nagy

mindenségben, vessetek egy pillantást őszfürtü Sámuel hadára! . . . Gerald, hazugság a te jóslatod; a harmadik támadást is visszaveri a király! — — Ah! Szél, ne tombolj most! Eltérited utjából a kilőtt nyilat. (*Villámlik és menydörgés hallatszik.*) Nézzétek Henrik futó lovasainak vértje hogyan csillog! . . . Vész rájuk! Vész! . . .

1-SŐ PARASZT:

Villámlik ott uram. Nem a vértek csillogása az.

SÁMUEL:

Tévetsz, én jól látok. (*Menydörgés.*) Ah! E moraj vitézeim riasztó kiáltása. Keltsd föl a halottakat, hogy harczoljanak ujra!

2-IK PARASZT:

A menydörgése ez uram, nem a vitézek kiáltása.

SÁMUEL:

Megfordult nálam egyszer egy tudós, ki arra intett, hogy ne menjek sötétben harczra. Most eszembe jut, nem ezt értette-é sötét alatt? — Nem, nem! Mert nézzétek derék kún ijászaim kijátszák a szélvészt, s minden kiröppent nyil talál. [70].)

1-SŐ PARASZT:

Zászlóink hullnak és a fegyverek, miket a gyávák eldobálnak!

2-IK PARASZT:

A vajdák átpártolnak Henrik seregéhez!

SÁMUEL:

Ah! Vissza! Vissza őrült pártosok! ... Mi ez? ... Az én hadam fut? ... Hangot adj Isten, hogy tulrikoltsam a menydörgést! ... Megálljatok! Megálljatok!

ZONUK:

(*Berohan balról.*)

Árulás! A legiszonyubb árulás! — A csapatvezérek és vajdák Henrikhez álltak. A természet is az ellenséghez szegődött, mert lábrakelt a sivatag homokja és szemünk világát veszi! Nappal lesz éj. és még a hivek is, nem látva, egymást öldösik. — Menekülj király! Amott az erdő. Fuss! Szaladj, mig én az üldözőket csekély hadammal föltartóztatom. (*vissza siet.*)

SÁMUEL:

Futok, de nem az ellenség elől! — Utánam! Harczba mind! . . . Ezerszer hal meg az, ki most dárdám elé kerül! [71].)

(Sámuel a másik zászlót kirántja a földből, s dárdáját dobásra emelve, balra elrohan. Mind bősz kiáltással utána sietnek. A szin majdnem egészen etsötétedik. — Hátul a folyó partján csolnak köt ki, melyből Scalza és Urkund partraszállnak.)

IV-IK JELENET.

Urkund. Scalza.

URKUND:

Köszönöm jó olasz. Most elmehetsz.
Nincs rád szükségem többé

SCALZA:

Rosz helyen
Szálltunk ki partra. Ott a két sereg,
S fejünk fölött az istenek csatáznak.
Vagy a menynykő csap rád, vagy egy bitang
[nyil
Fut testeden keresztül. Jól vigyázz.

URKUND:

Ne gondolj véle. Menj s hagyj engem itt.

SCALZA:

(Visszaűl a csólnakba s elevez.)

URKUND: *(egyedül)*

Ádáz vihar. Nem láttam még hasonlót.
A nap s az éjj egymással összevesztek.
Király akar tán lenni mind a kettő,
S az emberek rosz példáján okulva,
Csatára keltek? De mily törpe semmi
Az ég s a földnek vad tusája ahoz,
Mely lelkemet pusztitja idebent! —
Futok, nem tudva mi elől futok.
Üzőbe vettem valakit, de nem
Tudom néven nevezni. — Áruló! . . .
Ki? Én? Nem! Áruló én nem vagyok!
Én tőrbe nem csaltam barátimat;
S vérük mégis fejemre száll! . . . Szemem
Kisértő rémeket lát, bárhová
Pillantok is.

(Nagy dörgés. A villám a közelben lecsap. Ismét dörgés. Urkund összeborzad.)

Ah! . . . Ölj meg hát tűzisten! . . .
Villám szakitsa széjjel testemet! —
Van rá jogod tűzisten! . . . Van! . . . Neked
[van

Csak egyedül, mert megtagadtalak.
De másnak nincs. Urkund nem áruló.
S a véresküt, mit néked felfogadtam,
Még most sem késő végrehajtani.

V-IK JELENET.

Volt. Zonuk. Hadnagyok. Nehány harczos. (a bal előtérből jönnek).

ZONUK:

Hej!... Hallod-é? Ki vagy? Barát vagy [ellen?

URKUND:

Sem ez, sem az. Békén maradhatunk
Egymástól szépen

ZONUK:

Hol van a király?
Nem láttad?

URKUND:

Én is ő utána járok.

ZONUK:

E hang!... Urkund! Az áruló!

URKUND: (*kardotránt*).

Te is? . . .
Urkund vagyok, de áruló — nem én!

ZONUK:

Tiporjátok le! . . . Összeesküvő,
Orgyilkos! Megkerültél végre hát?
Ne öljétek meg. Hadd jusson nekünk is
Zsákmány a vesztett harcz után. A fához
Kötözzétek, mig eljön a király.
Itéljen ő, és hadd legyen szivének
Gyógyír ez eb kiontott vérecsöppje.

URKUND:

Balsors kaczaglak! Jöjjön a mi jön!

(*A harczosok lefegyverzik Urkundot, s egy fának törzséhez kötözik.*)

VI-IK JELENET.

Voltak. Sámuel

SÁMUEL:

(*Fegyvertelenül berohan a háttéri baloldalról.*)

Isten! Nagy Isten! Mit akarsz velem? . . .
Az égről mért vetted le a napot

S boritod rám e szörnyü éjszakát?
Még élek, ne hantold hát rám a sirt!

ZONUK:

Királyom!

SÁMUEL: (*Karjaiba omlik*)

Ah Zonuk! Hát vége! vége! —
Dárdámat kicsavarták a kezemből,
S mint diadalmi jelt Péternek adták —
Nannót megölték. Árulója lett
Az átkozott levél, mely nála volt. — [72].)
Az ellenség örömben kéjeleg.
Oltárt emeltek, és Henrik mezitláb
A porban csuszik, áldva istenét. [73].)
És én megfosztva koronám diszétől,
Becsületemtől, látom a hazát
Eladva!... Népem! Oh mért tetted ezt?...

(*A vihar elvonult. A szin egyre világosodik.*)

ZONUK:

Jerr. Menekülj.

SÁMUEL:

Minek? Hiszen az ég is
Ellenségemhez pártolt. Az imént

Beléptem egy kunyhóba, hogy e fattyak
Csufot ne üzzenek a hontalan
Királyból, s im a villám éppen akkor
Csapott le, széjjelzuzva a tetőt, mely
Hamuvá lett. S én élek, meggyalázva! [74].)

ZONUK:

A bosszunak kell élned. Ide nézz,
Legzordabb ellenséged megkerült.

SÁMUEL:

(Megpillantja Urkundot. Rá rohan.)

Ah! Urkund! Urkund!... Veszteségemért
Te gazdagon kárpótolsz Istenem!...
Hogy is tudtam feledni? Köszönöm
Zonuk! Egyetlen hivem, köszönöm.
S még él? Igen, még él. Nekem jutott az
Édes gyönyör, megölni őt izenként.
Oh kérlek adjatok fegyvert kezembe,
Hadd ontsam vérét! Lelkem hadd fürődjön
A bosszu tengerében.

URKUND:

Ott a fegyver.
Az én saját kardom van lábaidnál,
Sujts azzal átkozott bakó.

SÁMUEL:

(Fölkapja a földről Urkund kardját.)

Beszélj csak.
Beszélj. De nem! Félek, ha igy beszélsz,
Oly iszonyuvá szitod a tüzet
Belsőmben, hogy egyetlenegy csapással
Megöllek, s akkor nem tudom sokáig
Élvezni kinodat. — Leroskadok!

(Leül egy fa tönkre.)

Italt! Egy hűsitő csöppet nekem.
Ne onnan a folyóból, véres az.
Ott az erdőben forrás van. Zonuk
Menj kérlek. Addig én majd őrködöm.
S ti valahol keritsetek nekem
Egy csolnakot, hogy átkeljünk a révig.

(Zonuk jobbra az erdőbe megy, a többiek elszélednek a háttérben.)

VII-IK JELENET.

Sámuel. Urkund.

(Szünet. Sámuel a kardra támaszkodva ül és nézi Urkundot.)

URKUND:

Miért nem ölsz meg hát?... Miért remeg
A kard kezedben? — Összeesküvő

Vagyok, és lázadó, mint volt atyám,
A kit halálra küldtél. Vagy talán félsz
Megtenni a fiuval ugyanazt? . . .
Csak öld meg bátran a fiut, hisz én
Elvettem lányodat. Szemet-szemért!

SÁMUEL:

(*Fölriad, rá emeli kardját, majd ismét erőt vesz magán, s keze lehanyatlik.*)

URKUND:

Küzdöttem ellened, mivel bitor vagy,
És nem király. Vetkőzd le végre hát
Az ellopott köntöst, s mutasd magad
Tisztedhez illő szinben, mint bakó. —
Barátimat megölted s most remegsz
A fő bünöst halálra sujtani?

SÁMUEL:

(*Nem is látszik reá hallgatni. Az égre tekintve, magában fölsóhajt.*)

Leányom! Séba! . . . Látod ezt?

(*Urkundhoz lép és elvágja kötelékeit.*)

Szabad vagy!

URKUND:

Boldogtalan király! Mért tetted ezt?

SÁMUEL:

Király?... Király vagyok hát még is?

URKUND:

Oh!
Te nem tudod, hogy engem eskü köt!
Attól oldozz föl engem, hogy ha birsz,
S akkor leszek szabaddá igazán.
De arra nincs erőd. Védd hát magad,
Kezedben kard. Én tőrömet vonom ki.
Keljünk tusára, mint magyarhoz illik.

SÁMUEL:

(*Eltöri a kardot s Urkund elé dobja.*)
Honárulóval én nem harczolok.

URKUND:

Hazudsz! Honáruló én nem vagyok!

SÁMUEL:

Fölkent kiralyod voltam, és te gaz,
Te pártütő és áruló.

URKUND :

Legyen
Ez utolsó szavad! ... Vedd ezt! Meg ezt! [75].)
(Leszurja Sámuelt.)

SÁMUEL:

Ah! Végre! Végre megtaláltam azt,
Miért lelkem sóvárgott. *(összeroskad)* Köszönöm
Urkund. Én nem védelmeztem magam,
Mert köztünk állt leányom szelleme.
Mikor örökre váltunk, kis kezét
Felém nyujtotta, esdeklőn rebegve:
„Ne bántsd Urkundot ... Én szeretem őt!“ ...
Ez volt utolsó kivánsága, és
Én ugy-e, ... ugy-e, ... nem bántottalak?

URKUND:

Oh átkozott én! ... Sámuel, bocsáss meg!
(Hozzá térdel s fölkarolja. A tárolból a győztes sereg „Te Deum“ éneke hallatszik.)

VIII-IK JELENET.

***Voltak.** Zonuk. Harczosok. majd: A győztes **sereg** diadalmenete.*

ZONUK:

Isten! ... Mi ez?

URKUND:

Haldoklik a király.

SÁMUEL:

Igen. Király vagyok, kit elhagyott
Hálátlan népe. Ah! Gondoljatok
Jó hitvesemre, két kedves fiamra. [76].)
Én kérem Istent, hogy ne verje meg
Miattam a hont. — Résen álljatok!
Ha egyszer idegen zsarnok hatalma
Fog rátok sulyosodni, vége akkor
Mindennek, s megszünt . . . lenni a . . .
[magyar! . . . [77].)

(Visszahanyatlik, meghal.)

(A menet énekelve vonul a szinre. Elől a barátok kereszte tartva; utánuk párosával egymáshoz kötözve a hadi-foglyok; végül a győztes hadsereg)

URKUND:

Teljesitve hát az eskü.
Én öltem meg a királyt, s ti
Most itéljetek fölöttem! —

(Vége.)

Jegyzetek.

[1]) Az egész pogány vallási szertartást Ipolyi után irtam. Az énekek részint utánzatai az Ipolyi müvében előforduló régi magyar énekeknek, részint idézetek a Karacsay Codex-ből. (*Ipolyi A.*: *„Magyar mythológia.“* 187. 193 211. 522. ll. és a *Karacsay Codex*).

[2]) „. . . az ős vallás vértanujának ismeri Tomaj Abát a monda. És sirját a pogányság szent helyének sejteti, melyhez jó ideig bosszut esküdni jártak az uj hit és szokások ellenségei.“ (*Kandra Kabos*: *„Aba Samu király.“* 139. l.)

[3]) Sámuel idejében még nem leöntés, de alámerítéssel kereszteltek. „Az a püspök vagy pap, a ki elmulasztja a keresztelendőt *háromszor alá meriteni*, letétetik.“ (*Karácsonyi*: *„Szt. Gellért élete.“* 108 l.)

[4]) „. . . akkor Thonuzoba hitben gyenge lévén, nem akara lenni keresztényé, hanem nejével együtt *élve* temettetett az obodi révbe.“ (*Anonymus*: LVII. fejezet). Ugyanez: *Pauler*: „A magyar nemzet története.“ 39. l. — Továbbá érdekes a vers, melyet Ipolyi emlit, a „Magyar mythologia“ — 168-ik l. s mely igy hangzik:

„Dum Stephanus verba vite predicaret,
Et hungaros baptisaret,
Thonusoba in fide vanus,
Noluit esse Cristianus,
Sed cum uxore — *vivus*
Ad portum Obad est sepultus.“

[5]) „. . . erőszakos halálában részt tulajdonitott a nádorispánnak is a nemzetség." (*Kandra K. Aba Samu király.*" 31. 136. l.) Az köztudomásu, hogy akkor t. i. István idejében, mikor Tomaj-Abát kivégezték, a nádorispán és országbiró Sámuel volt

[6]) „. . . A kard István javára döntött. Gyula nejével, két fiával: Baja és Bajnával fogságba esett. (*Pauler Gy.* „A magyar nemzet története" I. k. 53. l.) Itt helyén tartom fölemliteni azt is, hogy Gyula két fiát Anonymus, Biva és Bucnának, majd Bue és Bucnènek nevezi. De miután más historikusaink, többek között Szabó Károly „Péter és Aba" czimű munkájában *Bólya* és *Bonyha* néven emlékezik meg róluk, én, mint nekem legkellemesebben hangzásut, az utóbbi elnevezést használom.

[7]) A pogány magyarok ünnepélyes, ugy nevezett: „vér-eskü" alkalmával, szerecsenydió kehelybe csöpögtették vérüket. (*Ipolgi A.*: „Magyar mythologia." *Jókai M.*: „A magyar nemzet története" I. k. 35 l.)

[8]) Szószerint idézve *Ipolyi A.*: „Magyar mythológiá"-jából. 211. l.

[9]) „. . . a sir fenekéről a helyeslés tompa szavait vélék mesésen fölhangzani" (*Kandra K.*: „Aba Samu király" 139. l.)

[10]) „Éltem alkonyuló napja." . . . Sámuel trónraléptekor már idős ember volt. (*Fessler*: „Geschichten der Ungern." I. k. 414 l.)

[11]) Sámuel gyermekeire vonatkozólag, Aba fia *Marchart*, vagy *Manhard* gróf (*Wertner*: „Az Árpádok családi története." 109. 110. ll.) Ugyanott jegyzetben, a 111-ik lap alján áll ez: *Sebes Zilahi András* „A régi, nagy Bethlen-Háznak uj homályba érkezett szövetneke" — mondja: Sarolta asszonytól magános életbeli házassága után, mint az András király diplomás leveléből s Irásiból

bizonyosan kivilágosodik, származott a Manhárd gróf. stb. — *Damoszlót* illetőleg: „A XII-ik század közepén. a pécsváradi kolostor egyik jóttevő gyanánt emlitett Damoslaus herczeg, kinek holtteste, mikor kiásták, csodás módon, a legtisztább olajban uszott, — talán Aba király fia volt; legalább nevét — Domoszló — ma, hevesmegyei község viseli. stb. (*Pauler Gy* „A magyar nemzet története." I. k. 531. l. a jegyzetek közt). Hogy Sámuelnek leánya is volt, azt a „*Saári népmondá*"-val bizonyitom. (*Kandra K.*: „Aba Samu király." 20. l.) Nevét a leánynak nem birtam kikutatni. Magam neveztem el *Séba* névvel, a mi az Eusébiának röviditése és elmagyarositása; éppen mint Marchart=Manhart. Damoslaus=Domoszló.

[12]) „ . . . a népkirály nem tudta, vagy nem is akarta éreztetni, hogy az idegeneknek, az olaszoknak s főkép a németeknek valami nagy barátja." (*Kandra K.* „Aba Samu király." 89. l.)

[13]) Sámuel trónraléptekor gyülést hivott össze, melyben az egybegyülteknek kijelentette hogy: „őt sem hiuság vagy nagyravágyás, sem kincsszomj nem vezette a trónra, de *rá kényszeritették*, hogy a koronát elfogadja " (*Bonfin:* II-ik könyv. 2-ik rész.)

[14]) *Bonfin*: II-ik könyv. 2-ik rész.

[15]) *Pauler Gy.*: „A magyar nemzet története." 104. l. — *Szabó Károly*: „Péter és Aba " 15. l —

[16]) Szent Gellértünket, *Gerald*nak nevezem. Karácsonyi ezeket mondja: „Minthogy az idegen nevek kiejtésére nézve, a magyar az olasz nyelvü mesterek után indult, annálfogva biztosra vehetjük, hogy „Gerhard" kimondásában először is az olasz alakot használta. Az olaszok pedig Gerald-ra, és Girald-ra változtatták e nevet. E szerint a régi magyarok Gellért nevét akkor — *Gerald*-nak ejtették. (*Karácsonyi*: „Szent Gellért élete" 311. l. —

Zichy cs. okmánytára I. 568.) Gellértet apostoli királyunk István *marosvári*, és nem csanádi püspökké nevezte ki, mert a marosvári név, többet fejezett ki, s azt mutatta, hogy az egyházmegye kiterjedt nemcsak Csanád megyére, hanem azon egész országrészre, a melynek főhelye azelőtt Marosvár volt. stb. stb. (*Karácsonyi*: „Szt. Gellért élete." 121. 124. ll).

[17]) „Péter két püspököt erőszakosan megfosztott méltóságától, s helyökbe másokat nevezett ki, a kik fék telen kicsapongására szemethunyni hajlandóbbak lehettek." (*Szabó K.*: „Péter és Aba." 9 l.) „Azt a két püspököt is a kiket Péter elkergetett, vissza akarta helyezni, s ügyük eldöntését a római szent szék itéletére bizta." (*Pauler Gy.*: „A magyar nemzet története." 103. l.)

[18]) Ezt Anonymus mondja Zulta vézérről, de azt hizem, nem követek el vele sérelmet, ha szt. királyunkra alkalmazom. (*Anonymus*: LVII. fej.)

[19]) *Pauler Gy.*: „A magy. nemz. tört." I k. 99 l *Szabó K.*: „Péter és Aba." 7. l.

[20]) „. . . Péter az özvegy királynét szabadságától is megfosztotta, s Veszprémben oly szoros felügyelet alatt tartá, hogy onnan ki sem léphetett, sem idegen vele nem érintkezhetett." (*Szabó K.*: „Péter és Aba." 9. l.)

[21]) Hogy a két Gizella, az özvegy királyné és Péter anyja, — nem valami dicső szerepet játszott históriánkban, abban a nézetek nagyobbára öszhangzók. Az özvegy királynéról olvassuk: „Gizella nem volt minden tekintetben oly jámbor, minőnek őt némely krónika s legenda ábrázolja. Ezen Gizella királyné — ugy mondják, sok gonoszt tett ezen a földön. A vallás iránti buzgalommal, mint sok másban, ugy látszik benne is fondorkodó, cselszövényes lélek lakott, mely néha minden vallásosság daczára is mélyen bukik (!) *Horváth M.*: „Magyarország

történelme " I. k 250. l — „A siralomba és imádkozásba merült agg és beteg István király mellett, a valódi hatalom az önérdekét féltő s jövőjeért aggódó királyné Gizella és idegen kegyenczei kezében volt . . . s ha maga nem ülhetett a trónon, arra oly férfiut igyekezett ültetni, kire befolyást gyakorolva, a kormány hatalmát, ha egyenesen nem is, de közvetve kezében tarthassa. . . . Ez a nagyravágyó, cselszövő asszony, ki Vazul trónraléptével, rég táplált, titkos óhajai füstbemenetelétől rettegett, s az Árpádfiak megtorlásától tarthatott, hogy czélját elérhesse, a bűn ösvényére lépni sem iszonyodott. Budával, titkos hivével tanácsot tartván, ennek fiát Seböst rögtön Nyitrára inditotta, ki atyját megelőzvén, a fogoly Vazul szemeit kiszurta, s füleibe forró olmot öntött " stb. (*Szabó K.*: „Péter és Aba " 4. és 5. ll). Mások Vazul megvakittatását, és más számos rosszat, Péter anyjának – Gizellának tulajdonitják. Igy: *Fessler* „Geschichten der Ungern" I. k. 407. l. és *Jókai*: „A magy. nemz. tört." I. k. 69. l Nem rajtam áll megitélni, hogy a két bünös közül melyik volt tisztább, melyik feketébb, de jellemzésükben és szerepeltetésükben e pontnál és a *következőkben is*, — e meg nem czáfolt históriai adatokhoz tartom magamat

[22]) „. . . Aba, a Péter által három éven át jogtalanul fogva tartott özvegy királynét, Gizellát — szabadon bocsáttatja, de a nemzeti párt gyülölte az özvegy királynét, kiben a zsarnok Péter trónraemelőjét, Vazul megnyomoritóját s az Árpádfiak üldözőjét látták" stb.

[23]) „. . . De még is történt kegyetlenség Abának választásakor, mert Buda felkonczoltatott; a fiának Sebusnak, *előbb keze-lába megtöretvén*, megöletett." (*Holéczi Mihály*: „Aba Sámuel." Tudományos gyüjtemény 1834. VII. k.) „Aba trónraléptekor, ők (Taizlán, Viska, Pezli) voltak vezetői ama lázadásnak, mely a Péter volt zsarnok, taná-

csosainak és részeseinek, többek között Sebősnek kipusztitását, felkonczoltatását tüzte czélul. (*Szabó K.*: „Péter és Aba." 18. l.) Hasonlóan szól Bonfin is, 2-ik könyv. 2-ik rész.

[24]) „. . . Nagy része azoknak, kik Abát királylyá tették, rögtön a legtulzottabb követelésekkel álltak elő: főpapokat agyonverni, templomokat kirabolni" . . . stb. (*Fessler*: „Geschichten der Ungern," I. k. 415 l.)

[25]) Hogy Sámuel leányát elrabolták, még pedig *barátok* rabolták el, arra bizony históriai adat nincs, de van valami, a mi a drámairó szemében jogosan bir annyi értékkel mint a história, s ez a „veresmarti" vagy helyesebben: *Saári népmonda*, mely nem ugyan olyan módon mint én, de azt regéli, hogy a szépséges királyleányt, Aba lányát, barátok rabolták el. Az egész monda: — *Kandra K.*: „Aba Samu király." 20. l. —

[26]) A királyoknak akkoriban legtöbb jövedelmük a tordai sóbányákból volt. (*Karácsonyi* : „Szent Gellért élete." 87. l.)

[27]) „. . . Vallás, szokás akkor a kereszténytől, pogánytól egyaránt követelték, hogy a király, az uralkodó, a legszegényebb ember panaszát is meghallgassa „A ki várakoztatja a szegényt, — mondák a barátok, — azt Isten is várakoztatja a purgatórium kinjai közt a menyországra." stb. (*Pauler Gy.*: „A magy. nem tört." 75. l.)

[28]) A három éves gyászról, melyet Aba eltörölt olvasd: *Kandra K.*: „Aba Samu király." 37. l.)

[29]) „. . . A mint Aba az előkelők zugolódását észrevette, őket udvarából eltávolitván, magát egészen a nép karjaiba veté. . . . A hütlenséggel gyanusitottakat üldözte, jószágaikat elkobozván, népemberei között osztá ki." stb. (*Szabó K.*: „Péter és Aba " 24. l. — *Kandra K.*: „Aba Samu király." 88. l.)

[30]) Gellért emliti, hogy az ő korában azt tartották

legtudósabb embernek, ki Spanyolországban, Angol- vagy Skótországban tanult. Fölemlit egy tudóst, a ki azzal dicsekszik, hogy: „Spanyolországban tanitották, Britanniában oktatták, Skótországban teljesen kimüvelték" (*Karácsonyi*.: „Szt. Gellért élete." 214 l.)

[81]) „. . A királyi tanácsba, az országos tisztekbe, a nép embereit emelte; a parasztokkal együtt evett, ivott, társalkodott és tanácskozott." (*Szabó K* : „Péter és Aba." 24. l.) „. . . Legnagyobb panaszuk volt a magyaroknak Aba ellen, hogy a parasztokkal komázik." (*Jókai*: „A magy. nemz. tört." I. K 70. l alul jegyzet).

[82]) „A népkirály udvartartásában pórias volt" (*Kandra K* : Aba Samu király." 88. l.)

[83]) Az e jelenetben leirtak bizonyitását lásd: *Pauler Gy* : „A magy. nemz. tört" I K. 104. l. *Kandra K.*: „Aba Samu király." 60. stb l

[84]) *Pauler Gy* : „A magy. nemz. tört." I. K. 104. l.

[85]) A XVI-ik század elején, *már akkor régi* olasz népdalokból szerzett villanella. *Káldi Gyula* tanár szives utánjárásának köszönhetem.

[86]) *Holéczy Mihály* : „Aba Sámuel." Tud. gyüjt. 1834. VII. k.

[87]) „. . . most már még Pétert is szivesebben látták volna a trónon, mint ezt a közjónak ártó Abát." (*Bonfin*: 2-ik könyv, 2-ik rész.

[88]) „. . . a Morva folyamig üzte, melyben sokan sirjokat találták. Vezéröket, ki uszás által szabadult meg, a bosszus Aba, szemeinek kiszuratásával büntette meg." (*Horváth M.*: „Magy. tört. I. K. 260. l.)

Hogy e megvakitott vezér Taizlán fia volt, az nem bizonyos.

[89]) „. . . Gellért pedig, a tsanádi püspök, vonakodik a koronát föltenni fejére. Mi lelte a jámbor püspököt? A

nemzetnek nem valamely pártja részéről, hanem az egész nemzettől közakarattal választ tt magyar királyt, nem akarja, ő *idegen*, a magyar koronával megkoronázni stb — Jó ember volt Gellért, de *olasz volt*, s olasz volt Péter is; sőt mind a kettő nem csak olasz, hanem mind a kettő Venet is." stb. (*Holéczy M.*: „Aba Sámuel." Tud. gyüjt. 1834. VII. k.)

[40]) . . . Gellért testileg, lelkileg mindig askéta és tudós maradt, ki ruhája alatt szőrmezzel, vagy ciliciummal sanyargatta magát" (*Pauler Gy.*: „A magy. nemz. tört." I. k. 67. l.) „Vas övet hordozott ágyéka körül, és korbácsolta magát" (*Karácsonyi*: „Szt Gellért élete." 127. l.)

[41]) Gellért szavainak szószerinti idézete. (*Karácsonyi*: „Szt. Gellért élete" 26. l)

[42]) „. . . Gellért exaltált, hamar lelkesülő ember volt. Nála a jelzőkben alap- és középfok nincs, csak felső- és tulzófok. Neki nem elég az *optimus*, — néha még van *super optimus, super sapiens* stb (*Karácsonyi*: Szt Gellért élete." 131. 135. ll.)

[43]) . . . de fia Urkund keresztényé léve, ól a Krisztussal mindörökre." (*Anonymus*: LVII.) Ugyanez *Paulernél*: 39. l.

[44]) *Horváth M.*: „Magy. tört. I. k. 263. l. Ugyancsak *Paulernél*: I. k. 93. 108 ll.

[45]) *Pauler*: „A magy. nemz. tört. I. k. 93. 108. ll. és jegyzetek. *Szabó K*: „Péter és Aba." 22 l

[46]) „. . . A nemzet nagyjai, mint hogy nyiltan föllépni erejök nem lehetett, titokban esküdtek össze ellene. (*Szabó K.*: Péter és Aba." 24. l. — *Kandra K.*: „Aba Samu király." 97 l. — *Paulernél*: I. k 109. l.)

[47]) Hogy az özvegy királyné *közvetlenül* részt vett volna az összeesküvésben, — arra históriai bizonyság nincs, de ha tekintetbe vesszük a 21-ik jegyzetben elmondottakat, semmikép sem fog lehetetlenségnek feltünni·

Ha nem átallotta a *„bün ösvényére lépni“* mikor első izben fondorkodott Péter érdekében, ugy valószinü, hogy másodizben is belejátszott bünös keze, hogy Pétert visszahozzák. Első izben való ténykedéséről ezeket is olvassuk: „Gizella, udvari pártja segélyével csak azért emelte a trónra Pétert, hogy a hatalom tovább is kezei közt maradjon, s ő Magyarország kormányára döntő befolyást gyakorolva, — ki fogja vinni azt a titkos tervet, . . . hogy Magyarország önállóságából kiforgatva, *a német birodalom alá vetessék.*“ (*Szabó K.*: „Péter és Aba.“ 7. 8. ll.)

[48]) *Pauler Gy*: „Magy. nemz. tört.“ I k. 28. l.

[49]) „. . . Összeesküdtek ugyanis a fejedelmek közzül többen, hogy mivel királyuk, Péter ellen vétkeztek volt, . . . azt, a kit bünösen helyébe tettek, *bilincsekbe verve vagy meggyilkolva*, a császár kezébe adják.“ (*Kandra K.*: „Aba Samu király.“ 94. l.)

[50]) Séba dalát részben megváltoztatva, *Kriza* „Vadrózsák“ czimü gyüjteményéből vettem Lásd a 27?, és 278-ik lapokat, a nevezett munkában.

[51]) „. . . A kivégzés módját illetőleg, krónikáinkban nincsen meg az egyértelmüség. Kézai szerint: a nélkül hogy vétköket bevallották, a nélkül hogy törvényesen elmarasztaltattak volna, *fejöket szedeté*. A budai krónika és Thuróczi szerint *fegyvereseivel kaszaboltatta össze őket*. Horváth, Fraknói, Gebhardi szerint, részint karóba huzattak, részint fütykösökkel verettek agyon. Fessler és Novák lefejezteti őket, és végül ha Kerékgyártó érdemes tanárnak adunk igazat: *összevagdaltatta egyszerüen.*“ (*Kandra K.*: „Aba Samu király.“ 97. 98 ll.)

[52]) „. . . A véres dráma után Aba alig fogott magával elégedett lenni. Ha egyszer a bosszuállás vér szomja kielégittett, a királyoknál is a birói szerepet te. . .

a *lelkiismeret* szokta átvenni." (*Kandra K.:* „Aba Samu király." 100. l.)

[53]) „. . . Gellért, az askezis szakadatlan gyakorlata között idő előtt összeesett csanádi püspök, megtagadja törvényes fejedelmének, a *házi* vagy *kisebb korona* ünnepi föltevését." *Kandra K* : „Aba Samu király" 103. l.

[54]) Az egész jelenetben Gellért saját szavait idézem Lásd: *Karácsonyi*: „Szt Gellért élete." 150–156—196 ll.

[55]) Gellért nagy vádoló beszédjét histórikusaink többnyire egyformán közlik. Én leginkább *Pauler* és *Holéczy* szavait használtam

[56]) Többnyire Gellért saját szavai. Lásd: *Karácsonyi*: „Szt. Gellért élete." 77—196—227. ll.

[57]) „. . . A gyönge Gellért nagy a bátorságban, a tettben erős Aba Samu, nagy a keresztény alázatosságban." (*Kandra:* „Aba Samu király." 103. l) „Gellért a legnagyobb kegyelettel és tisztelettel viseltetett a boldogságos Szüz Anya iránt. Valahányszor egyik-másik bünös szolgát vezették elejébe, s az, az *irgalmasságnak szent anyja* nevében kért tőle bocsánatot, alig csendült meg fülében a Mária drága neve, azonnal könyekre fakadt s megbocsátott." (*Karácsonyi:* „Szt Gellért élete." 144. l.)

[58]) „. . . Vazul megvakitása, a Szár László fiak számüzése nem lehetett olyan István tudta, akaratja nélkül történt dolog, csak a gonosz Gizella müve, minőnek krónikáink festik, hanem mint az altaichi évkönyvek határozottan ki is mondják: magának Istvánnak müve." (*Pauler Gy.*: „A magy. nemz. tört." I. k. 533. l. a jegyzetek közt)

[59]) „. . . és kimondá rájuk a halálos itéletet, kivégezték őket, s az ország széltében, az utfelekre, kettesével fölakasztották." (*Pauler Gy.*: „Magy. nemz tört." I. k. 76. l.)

[60]) *Pauler:* „Magy. nemz. tört. I. k. 99 l.

[61]) .... Henrik hatalmas karja nem mérhetett volna az Aba fejére nagyobb csapást, mint mért akkor, mikor kardja élében nem bizva, őt az annyira jellem és erénytszegény IX-ik Benedek által sujtatta le." (*Kandra K.*: „Aba Samu király." 11. l.)

[62]) „... A ménfői ütközet előtt Henrik a táborában levő magyar szökevények tanácsára, kik a vidéket jól ismervén, kalauzául szolgáltak stb. . ." (*Szabo K.*: „Péter és Aba." 29. l.)

[63]) „... Már Attila győzelmes hadi zászlóján a *Turul*, koronás sas madár alakja lengett, mely jelkép és szin alatt, a magyar nemzet Geiza idejéig hadakozott és kormányoztatott." (*Ipolyi A.*: „Magyar mythológia." 78. l.) Ugyanezt mondja: *Bonfin:* 1-ső rész. 3-ik könyv.

[64]) „... A ménfői ütközet előtt, a Henrik pártján állott magyarok, fölhivják a testvér magyarokat, hogy hagyják el Abát, és ismerjék el törvényes királyuknak Pétert." (*Bonfin:* 2-ik rész. 2-ik könyv.)

[65]) Szószerint idézve. Lásd: *Bonfin*: 2. r. 2. k.

[66]) Lásd: *Kandra K.*: „Aba Samu király." 112—118 ll. — *Pauler Gy.*: „Magy. nemz. tört." I. k. 111. l.

[67]) A *Péter székén ülő ördög*-ről lásd: *Kandra K.*: „Aba Samu király." 57—58 ll.

[68]) Lásd: *Kandra K.*: „Aba Samu király." 126. l. alól a jegyzetek közt.

[69]) „... a bekeritéstől csak Bretizló fejedelem ébersége és vitézsége menti meg a német tábort." (*Kandra K.*: „Aba Samu király." 123. l.)

[70]) „... kitört-é ezen nyári vihar csakugyan a ménfői csata alatt, — mi különben tikkasztó hőségben, rónaságainkon nem csoda dolog, — *nincs okunk kétségbe*

vonni. Ha csakugyan meglett tényt örökitenek meg benne a följegyzések, az mihamar elmuló, futó zivatar volt; kozáraink ijjai nem váltak hasznavehetetlenekké. És Aba kúnjai, mondja egy magyar történet iró, azon felsőbbséggel kezelték iveiket, a milyennel őseik. Midőn nyilaikat röpitették, páratlan ügyességgel számbavették a szelet, és sürün oszták a sebet és halált a bajorok soraiban." (*Kandra K.*: „Aba Samu király." 122. l.) Ugyanerről: *Pauler Gy.*: „A magy. nemz. tört." I. k 113. l. És mások.

[71]) „. . . A válságos pillanatban több magyar csapat egyszerre földredobá a zászlókat; áruló hadnagyaik, kik a német táborban harczoló, bujdosó rokonaikkal titkos egyetértésben állottak, tetemes haderővel csapának át az ellenség táborába. Abát az árulás láttára rémület és düh fogta el; megbomlott csatarendjét hasztalan erőlködött helyre állitani. (*Szabó K.*: „Péter és Aba." 31—32. ll.)

[72]) „. . . Az egész hadi zsákmányban legbecsesebbnek tekintetett Aba kézrekerült aranyozott dárdája. *Lancea regis deaurata-capitur.* 1045-ben Péter király Magyarországot Henriknek, mint urának, egy aranyos dárda átnyujtásában tevé lábaihoz. És mondják hogy e dárda az Aba dárdája lett volna. . ." „A foglyok között volt Aventin szerint *Nannó*, a Samu király titkárja is, kinél megtalálták a bajor Bernulf és testvére irta leveleket, melyekért a császár halállal lakoltatta őket." (*Kandra K.*: „Aba Samu király." 126. l. és a jegyzetek.)

[73]) „. . . Mikor már lejárt a harcz, ül vala a vihar, vagy miként a német krónikás mondja: belefáradva az öldöklésbe, visszatértek volt a német vitézek a táborba, a császár oltárt rögtönöztetett, sköztiszteletre kitété a birtokában levő szt.-kereszt ereklyét. Henrik ment elül jó példával, mint a ki durva daróczba öltözve, mezitláb járult az oltárhoz, s veté magát előtte a földre. Példáját

követik a vezérek és az egész hadi nép, és kezdének hozzá az *Uram irgalmazz* ekléséhez." (*Kandra K.:* „Aba Samu király." 127. l.) Hasonlóan: *Pauler*: „Magy. nemz. tört." I. K. 114. l. — *Bonfin*: 2 rész 2 könyv.

[74]) „ . . . még az Isten nyila is üldözte, mert a házba, a hová menekült, a villám becsapott, és majdnem agyonütötte." (*Pauler Gy* : „Magy nemz. tört " I. K 115. l.) Hasonlóan: *Kandra K.*: „Aba Samu király." 11. l. — És mások.

[75]) Sámuel halálát illetőleg, az összes históriai adatok anynyira ellentmondók és különbözők, hogy mint drámairó feljogositva érzem magamat, valamenynyi közül azt választani, mely az általam rajzolt Aba jellemnek és a meseszövésnek leginkább megfelel. És ez az, melyet Kandra Kabos „Aba Samu király" czimü munkájában találok, hol a többi között ezek olvashatók: „Aba király pedig, — ugy mond Kézai, — a Tisza felé futa, s a magyarok, *kiknek uralkodtában vétett*, egy faluban megölik " (133. l) És ugyanott, alább: „Sok czimen föltételezhetjük az Aba és Tomaj nemzetség között az ellenségeskedést. Tomaj Aba vajda nem volt barátja a kereszténységnek s lehet, hogy erőszakos halálában, részt tulajdonitott a nádorispánnak is a nemzetség. Lehet hogy birtokaik szomszédságánál fogva álltak ellenséges viszonyban egymással, vagy Csanádon elesett jó barátjaikért esküdtek bosszut; vagy mindenek fölött az ősvallás ellenségét gyülölték benne. Ez okokból bizonyára egy is elegendő volt, hogy a bujdosó király, *Urkund, a Tomaj Aba fia hatalmába kerülvén, ez véres bosszut álljon rajta, akár az ősök vallása és atyja haláláért, akár barátai és rokonaiért.*" (136 - 137. l) Én tehát ezt választottam, poetica licentiául csupán anynyit engedvén meg magamnak, hogy, — a mi dráma technikai akadályokba ütközött volna, —

nem Abádon, de a döntő harcz szinteréhez közel, a Bakony mellett öletem meg Sámuelt. —

[76]) Sámuel családjára vonatkozólag szintén nagyon különbözők és eltérők az adatok. Legkevésbbé autentikusoknak látszanak azok, melyek szerint az egész család, Abával együtt kivégeztetett volna. Kandra Kabos munkájában olvassuk: „Aba nem került a Péter kezébe, annál kevésbbé felesége és gyermekei, a mit bizonyosnak vehetünk az Aba nemzetség további szerepléséből," (181. l.) Leginkább mellettem szól az a körülmény, hogy: „Sarolta, férje halála után, *másodszor is férjhez ment* ... Der aus Frankreich eingewanderte *Wilhelm* aus dem Geschlehte *Cornes*, hatte sie als Witwe des unglücklichen königs Aba geheirathet." (*Wertner*: „Az Árpádok családi története." 108. l.).

[77]) „... A nemzet nemcsak jogainak porbatapodását, nemcsak az ország területének csonkulását fájlalta, hanem a legmélyebb megaláztatás szégyenét is kénytelen volt vérző szivvel türni, midőn trónjára, az általa elüzött bitorlót, idegen hatalom diadalmas fegyverei helyezték vissza, s midőn gyülölt zsarnoka - Péter — az *addig független Magyarországot, mint a német birodalom adófizető tartományát, vetette védura, Henrik lábai elébe.*" (*Szabó K.*: „Péter és Aba." 4. l.)